

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ, ТЕХНІКИ ТА АРХІТЕКТУРИ

В ГУМАНІСТИЧНОМУ ВИМІРІ

**МАТЕРІАЛИ
ДРУГОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

29-30 листопада
2019 року

КИЇВ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет будівництва та архітектури
Архітектурний факультет
Кафедра філософії

**ФІЛОСОФІЯ НАУКИ, ТЕХНІКИ І АРХІТЕКТУРИ
В ГУМАНІСТИЧНОМУ ВИМІРІ**

Тези доповідей
2-ої всеукраїнської наукової конференції
29-30 листопада 2019 року
м. Київ

- Сучасна філософія науки: інтеграція чи диференціація?
- Філософія штучного інтелекту: міждисциплінарна взаємодія філософів та інженерів
- Науково-технічна творчість: проблеми і перспективи
- Філософія техніки у контексті її інновації
- Естетико-філософські проблеми сучасної української архітектури
- Філософія творчості: мистецтво, дизайн, архітектура

Київ 2019

Орг. комітет: Д.О. Чернишев, д. тех. н., доцент, Заслужений працівник освіти України, перший проректор КНУБА;
В.О. Плоский - д. тех. н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, проректор з наукової діяльності КНУБА;
О.В. Кащенко, д. тех. н., професор, декан архітектурного факультету, завідувач кафедри рисунка та живопису;
І.В. Чорноморденко, д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії КНУБА;
В.О. Тимохін – д. арх., професор, завідувач кафедри дизайну архітектурного середовища (ДАС) КНУБА;
А.В. Шарипін – к. філос. н., доцент кафедри філософії КНУБА;
Н.М. Лакуша – к. філос. н., доцент кафедри філософії КНУБА;
Г.П. Таран . – к. філос. н., доцент кафедри філософії КНУБА

Відповідальний за випуск І.В. Чорноморденко

Рекомендовано до видання оргкомітетом наукової конференції, протокол №3, від 14.11.2019 року

Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали 2-ої всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 29-30 листопада 2019 року) / відп. за випуск І.В. Чорноморденко. – К.: КНУБА, 2019. – 200 с.

У збірник включено тези доповідей і виступів, які підготовлені до Всеукраїнської наукової конференції «Філософія науки, техніки та архітектури в гуманістичному вимірі» (Київ.: КНУБА, 2019).

Вчені-філософи, аспіранти, магістри та студенти порушили у своїх повідомленнях широке коло проблем. В цілому своє бачення і розуміння було стисло представлено щодо розвитку сучасної науки і техніки, штучного інтелекту, академічної доброчесності, науково-технічної творчості, естетико-філософських проблем архітектури, а також розвою творчості у мистецтві та дизайні.

Організаційний комітет конференції не завжди поділяє думку учасників. За достовірність інформації відповідають автори поданих матеріалів. У збірнику максимально точно відображено орфографію та пунктуацію, запропонованого матеріалу.

Для науковців і викладачів, аспірантів і студентів, а також усіх небайдужих до розвитку науки, техніки, архітектури.

ЗМІСТ

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ НАУКИ: ІНТЕГРАЦІЯ ЧИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ?.....	9
<i>Альчук Марія.</i> Сучасна філософська методологія.....	9
<i>Васильєва Ірина.</i> Філософія медицини в контексті тенденцій інтеграції та диференціації.....	11
<i>Вітер Дмитро.</i> Методологічна інтеграція і світоглядна диференціація сучасної науки та філософії.....	13
<i>Гулей Дарина.</i> Нові технології зеленого будівництва як один з шляхів зменшення глобального забруднення.....	15
<i>Євдокімова Тетяна.</i> Наукове знання в соціокультурному контексті.....	18
<i>Загрійчук Іван.</i> Чи можливо інтегрувати наукове знання без філософії?....	21
<i>Кисельов Микола.</i> Етика науки: історія і сучасність.....	23
<i>Лакуша Наталія.</i> Глобальні протиріччя сучасного суспільства.....	28
<i>Мозгова Наталія.</i> Смысл та значення постнекласичних трансформацій в освіті.....	30
<i>Павчук Марія-Катерина.</i> Наука, метафізика, релігія: проблеми демаркації та синтезу.....	32
<i>Пархоменко Тетяна.</i> Диференціація наукових галузей: наукова "іманентність" чи адміністративна "трансцендентність"?.....	34
<i>Петрушенко Віктор.</i> Що є мірою гуманістичного виміру?.....	36
<i>Повторєва Світлана.</i> Соціально-екологічне знання: проблема формування теорії нового типу.....	39

<i>Пономаренко Тетяна. Філософське осмислення розвитку наукового знання в умовах сучасності.....</i>	<i>41</i>
<i>Ратніков Володимир, Теклюк Анатолій. До проблеми викладу філософії науки і філософії техніки у технічному ЗВО.....</i>	<i>43</i>
<i>Сторіжско Олександр. Про співвідношення понять «екологічне» та «соціальне».....</i>	<i>46</i>
<i>Таран Ганна. Чистота води як еколого філософська проблематика.....</i>	<i>48</i>
<i>Ткач Іванна. Імплементация питань соціальної політики при формуванні об'єднаних територіальних громадах.....</i>	<i>49</i>
<i>Чорноморденко Дмитро. Образ сучасної філософії науки та її методології.....</i>	<i>51</i>
<i>Чорноморденко Іван. Наукові і позанаукові знання у духовному поступі людства.....</i>	<i>54</i>
ФІЛОСОФІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ВЗАЄМОДІЯ ФІЛОСОФІВ ТА ІНЖЕНЕРІВ.....	57
<i>Бондажевська Людмила. «Штучний інтелект» в контексті майбутнього філософії науки.....</i>	<i>57</i>
<i>Коновалюк Анастасія. Способи введення свідомості в суть архітектури, які визначені на основі феноменології Гуссерля.....</i>	<i>59</i>
<i>Копча Олексій. Філософія штучного інтелекту: міждисциплінарна взаємодія філософів та інженерів.....</i>	<i>62</i>
<i>Силкіна Світлана. Гуманістичний потенціал теорії аутопоезису.....</i>	<i>65</i>
<i>Шарипін Андрій. Епістемологія темпоральності.....</i>	<i>67</i>
<i>Шохов Олександр. Как создать сильный искусственный интеллект?</i>	<i>72</i>
НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ТВОРЧІСТЬ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ.....	77
<i>Бессалова Тетяна. Інформатизация вищої освіти України – важливий чинник переходу до інформаційного суспільства.....</i>	<i>77</i>

<i>Велько Марія. Роль уяви у технічній професії.....</i>	<i>79</i>
<i>Завгородня Ольга. Закон екзистенційного безсмертя і його втілення в науково-технічній творчості, в мистецтві і зокрема в архітектурі.....</i>	<i>82</i>
<i>Онуфрійчук Роман Рошкулєць Роман. Комунікативні засади наукового розуміння реальності.....</i>	<i>85</i>
<i>Остапенко Борис. Компетентність морального судження як професійна і соціальна необхідність.....</i>	<i>88</i>
<i>Петрушенко Оксана. Гуманістичні розшуки біоетики в галузі філософського осмислення буття хворої людини.....</i>	<i>90</i>
<i>Піхорович Василь. Концепції нетоварної економіки та використання інформаційних технологій в сфері управління соціальними процесами.....</i>	<i>92</i>
<i>Покотило Костянтин. Праксеологія забезпечення якості наукового та викладацького кадрового потенціалу в рейтингових університетах світу.....</i>	<i>95</i>
<i>Радзіняк Тетяна Починок Ірина. Соціально-гуманітарні науки і комунікативна філософія.....</i>	<i>99</i>
<i>Рижко Лариса. Проект як форма організації наукового дослідження та проблеми творчості вченого.....</i>	<i>102</i>
<i>Сингаївська Алла. Академічна доброчесність: основні засади та глибинна суть явища.....</i>	<i>104</i>
<i>Скиба Іван Скиба Оксана. Специфіка сучасної науково-технічної діяльності.....</i>	<i>106</i>
<i>Ставроянні Сергій. Роль філософії в становленні фахівця як творчої особистості.....</i>	<i>109</i>
<i>Стребкова Юлія. Формування наукового світогляду майбутніх інженерів: проблеми та виклики.....</i>	<i>112</i>
<i>Турпак Надія. Гуманітарні засади протидії техногенним загрозам сучасної цивілізації.....</i>	<i>115</i>

<i>Чуйко Вадим.</i> Проблема релевантного визначення об'єкта досліджень в гуманітарних дослідженнях (філософська антропологія, психологія).....	118
ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ У КОНТЕКСТІ ЇЇ ІННОВАЦІЇ.....	121
<i>Бойченко Михайло.</i> Педагогічний дискурс довкола філософії техніки: інструменталізм, гуманізм та ціннісний функціоналізм у освіті.....	121
<i>Ведмедєв Михайло.</i> Інноваційні суспільства: феномен технонауки.....	124
<i>Галушко Олександр.</i> Діалектика реального та уявного в соціальному прогнозуванні.....	126
<i>Гвоздяк Валентин.</i> Філософія техніки.....	129
<i>Зленко Наталя.</i> Філософські аспекти впливу конвергентних технологій на соціум.....	132
<i>Місержи Світлана, Перегуда Євген.</i> Технізація медицини в контексті біомедичної етики.....	135
<i>Ніколаєнко Наталія.</i> Проблема людської суб'єктивності в світлі новітніх технологій.....	138
<i>Рубанець Олександра.</i> Постнекласичний вимір сучасної філософії техніки.....	140
<i>Чурсінова Оксана.</i> Українська філософія техніки в контексті глобальних викликів сучасності.....	142
<i>Шкляєв Д. Еріх Фромм.</i> Революція надії.....	144
ЕСТЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ.....	147
<i>Гринько Олена.</i> Архітектурна складова філософських утопій та її значення.....	147
<i>Гусєв Микита</i> Естетика відкритого міського простору в контексті філософії.....	149

<i>Кащенко Олександр.</i> Гармонізація архітектурно-предметно-природного середовища.....	152
<i>Коротков Євгеній.</i> Незручні та порушені території як стимулюючий фактор розвитку нових технічних засобів та механізмів.....	154
<i>Мокан Наталія.</i> Естетико-філософські проблеми сучасної української архітектури.....	156
<i>Паньків Давид, Деревінський Василь.</i> Архітектура як засіб маніпуляції.....	158
<i>Пугачова Тетяна.</i> Чи потрібно філософування тому, хто створює міста?.....	161
<i>Ротозій Анна.</i> Природа в уявленні буддистів.....	163
<i>Северинчик Анна.</i> Відношення до природи в конфуціанстві.....	165
<i>Титар Олена.</i> Філософія архітектури як філософія символічного порядку.....	166
<i>Тімохін Віктор.</i> Метафізика і фізика простору-часу урбосфери.....	168
<i>Хавроненко Василь.</i> Космологія в архітектурній традиції Китаю.....	171
<i>Хайдуков В.</i> Проблема гармонізації та вплив новітніх ІТ-тенденцій на естетику проекту православного духовно-просвітницького центру.....	174
<i>Чан Пен.</i> Філософські основи стародавньої архітектури Китаю.....	177
<i>Шебек Надія.</i> Проблеми відродження естетико-філософської складової в архітектурно-містобудівній діяльності.....	178
<i>Яценко Віктор.</i> Принципи філософії розуміння сталого розвитку територіальних систем в процесі децентралізації адміністративного устрою в Україні.....	181
ФІЛОСОФІЯ ТВОРЧОСТІ: МИСТЕЦТВО, ДИЗАЙН, АРХІТЕКТУРА.....	184
<i>Ботвіновська Світлана, Ніколаєнко Тетяна.</i> Креативність у педагогічній діяльності викладачів вишів.....	184

<i>Івашко Олександр. Філософія сучасного арт-простору.....</i>	<i>186</i>
<i>Льницька Любов. Розгляд акварельних творів архітектора В.Г. Заболотного у просторі етико-естетичної складової художнього мислення.....</i>	<i>187</i>
<i>Куцевич Вадим. Філософія організації торговельно- розважальних центрів.....</i>	<i>189</i>
<i>Куцепал Світлана. Дизайн як об'єкт споживання в просторі мегаполісу.....</i>	<i>191</i>
<i>Марчук Михайло, Рупташ Ольга. Комунікативні витоки і творчі потенції постсекулярного мислення.....</i>	<i>193</i>
<i>Мелков Юрій. Людиномірність у науці та архітектурі.....</i>	<i>196</i>
<i>Мітіна Валентина. Соціально-комунікативна природа мистецтва.....</i>	<i>199</i>
<i>Наумова Лариса. ВУФКУ в українській культурі 1920-х.....</i>	<i>201</i>
<i>Новікова Іннола, Литвин Марина. Філософський аналіз поняття «інновація» та «інноваційна діяльність».....</i>	<i>203</i>
<i>Предко Олена. Сутність та смисли молитви.....</i>	<i>205</i>
<i>Список авторів.....</i>	<i>209</i>

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ НАУКИ: ІНТЕГРАЦІЯ ЧИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ?

Марія Альчук (м. Львів)

СУЧАСНА ФІЛОСОФСЬКА МЕТОДОЛОГІЯ

Наприкінці ХХ століття та на початку ХХІ століття філософія піддається багатоплановим трансформаціям, які породжують нові форми її існування. Українські філософи, зокрема М. Булатов, С.Кримський, В.Кузнєцов, В. Табачковський, М. Попович, В.Шинкарук наголошують на актуальності різноманітних як раціональних, так і нераціональних шляхів, способів пізнання та перетворення дійсності. Дослідники виділяють багатомірність форм, дискурсивність теорій, плюралістичність стилю мислення, поліваріантність способів, стратегій, досліджень філософської проблематики.

Філософія виконує завдання методологічного забезпечення людського освоєння світу. Вона аналізує методологічну свідомість, узагальнює різні підходи в дослідницькій діяльності, розробляє загальну теорію методу – методологію. Сучасна філософія складається із різноманітних філософських систем і напрямів, тому філософська методологія – це множинність оригінальних, своєрідних методологічних систем. Ці системи не можуть абсолютизуватись, тому що мають сенс лише в межах предметної сфери їх застосування. Звідси – важливість принципу методологічного плюралізму, якого мають дотримуватись і філософи, і дослідники конкретних наукових дисциплін.

Досліджуються сучасна методологія науки загалом та методологія окремих наук. У філософській літературі аналізуються різні напрями дослідження предмету методології науки, який є складним і багатоманітним. Проводяться аналогії із дослідженнями у різних сферах – природничих, соціальних і технічних наук. У зв'язку із цим з'являються різні напрями та дисципліни з методології науки, що розкривають процеси, причини виникнення, зміни систем наукового знання. Важливим є вивчення методів дослідження та наявність спеціаліста – методолога, який професійно володіє структурою і формами систем наукового знання.

Треба відмітити, що від дослідницької позиції методолога чекають досить глибокого наукового аналізу систем знання в плані виявлення їх внутрішніх і зовнішніх, статистичних і динамічних, атрибутивних і

реляційних, ціннісних і аплікативних властивостей і структур. В. Кузнецов у статті “До типології методологічних досліджень науки” виділяє два класи засобів для методологічного аналізу систем знань. До першого класу він відносить багатоманітність засобів, які вивчаються методологом та окремими науками. Ці засоби допомагають у дослідженні процесу формування і розвитку наукових шкіл. До другого класу відносяться ті засоби, які використовує методолог для аналізу систем наукового знання.

У сучасних філософсько-правових дослідженнях в Україні акцентується увага на аналізі методологічних проблем. Підкреслюється особливе значення філософії права. У працях М.Альчук, В. Бачиніна, О. Данільяна, М. Костицького Л. Петрової, П. Рабіновича, В. Шкоди аналізуються загальні підходи, головні принципи та способи їх реалізації. Висвітлюється філософсько-правова методологія як складне і багатоманітне явище, застосування якої залежить від дослідницької позиції спеціаліста-методолога, який професійно аналізує структури та форми систем наукового знання.

В Україні у дев'яностих роках ХХ століття відбувається відродження філософії права як науки. Спостерігається значне підвищення інтересу до філософії права як з боку філософів, так і з боку юристів. Помітна багатоманітність підходів у дослідженнях історії, предмета і методів філософії права, специфіки філософсько-правової рефлексії, місця філософії права в системі наук, у визначеннях суті права. Філософське осмислення права – завдання особливої наукової і навчальної дисципліни – філософії права, що має свій предмет дослідження та категоріальний апарат.

Вагомим є дослідження філософсько-правових поглядів Богдана Кістяківського (1868-1920 рр.) у контексті сучасних інтелектуальних дискусій, у переосмисленні феномену права, правової системи в історико-етнічній традиції українського народу. Філософ права переконливо аргументував, що наука про право належить до царини гуманітарних наук, аналізуючи загальні принципи створення системи наукових знань про право, особу, суспільство.

ФІЛОСОФІЯ МЕДИЦИНИ В КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

Характерною ознакою сьогодення є посилення уваги до практичного аспекту філософських знань. В структурі сучасної філософії поряд з академічними розділами інтенсивно розвиваються різні напрями «прикладної», «галузевої філософії». Загальнофілософські підходи тут постійно звужуються, конкретизуються стосовно окремих царин суспільного життя або соціальних практик людини: економіка, політика, освіта, мистецтво, наука, туризм тощо. До цього рівня філософських знань належить і філософія медицини. Філософія медицини – це один із визнаних розділів сучасної філософії, в межах якого розглядаються філософські проблеми здоров'я та хвороби, норми та патології в контексті системного, інтегративного підходу до людини, онтологічні, гносеологічні, етичні, біоетичні та соціальні аспекти медицини як сфери теоретичної та практичної діяльності.

Перша проблема, від якої повинна відштовхуватися філософія медицини – це проблема феномену наукового знання, яка своєрідно вирішується у сфері медико-біологічних наук [1, с. 385]. Тому не випадково сьогодні посилюються інтенції розглядати філософію медицини як складову філософії науки. На наш погляд, такі підходи значно звужують предметне поле філософії медицини. Слід враховувати, що незважаючи на достатньо раннє відгалуження медицини від філософії (V ст. до н.е.), лише у 2-й половині XIX ст. завершився перехід від протонаукового, натурфілософського етапу до розвитку теоретичної, наукової медицини (загальномедичні теорії Р. Вірхова, І. Павлова, Г. Сельє та ін.). Крім того медична практика у будь-якому суспільстві постає як складний соціокультурний феномен. Поряд з офіційною, професійною медициною існують повсякденні практики надання елементарної медичної допомоги, самолікування, самооздоровлення, питома вага яких суттєво збільшується в процесі медикалізації суспільства, а також народна, нетрадиційна медицина. Якщо деякі напрями нетрадиційної медицини можна розглядати в ракурсі відповідності/ невідповідності стандартам наукової медицини, то народна медицина як складова народної культури має переважно культуральні виміри.

Проте філософське осмислення проблем медицини, здоров'я людини починається майже з перших кроків філософії. Отже постає навіть більш фундаментальна проблема – проблема взаємозв'язку філософії та медицини, яка лежить в основі філософії медицини. Методологічне значення тут має принцип взаємодоповнюваності філософії та медицини, обґрунтований Гіппократом: «Філософія повинна бути впроваджена в медицину і медицина в філософію, оскільки всі властивості філософії зберігають своє значення в медицині. Медицина настільки ж мало може обходитися без загальних істин філософії, наскільки остання – без фактів, які постачає їй медицина».

Більш пізня теоретизація медицини, у порівнянні з природничими науками, пов'язана передусім зі складністю, багаторівневістю її об'єкта – людини. В історії спостерігається певна гетерохронність у формуванні медичної культури: відставання системно-теоретичного компонента від предметно-практичної та етичної складової. Можна погодитися з думкою, що саме філософія виконувала компенсаторну функцію – науково-теоретичного забезпечення медицини. «Така форма взаємозв'язку філософії і медицини (у рамках натурфілософського підходу) деякою мірою компенсувала гетерохронність» [2, с. 21]. Але й сьогодні гостро стоїть питання подальшої теоретизації медицини, її доказовості, філософської рефлексії комплексу біоетичних, соціальних та ін. проблем, пов'язаних з НТП, впровадженням в медицину інформаційних, біомедичних технологій тощо.

В медицині, як і в ін. науках, простежуються концептуальні зміни у дослідженні людини, її здоров'я/хвороби. Орієнтація на позаціннісні знання, обмежено-дисциплінарні підходи (класична парадигма) сприяла акцентуації уваги в медицині на вивченні та лікуванні окремих органів і систем. З становленням некласичної моделі науки, яка ґрунтується на еволюційних підходах, полісистемності тощо в медицині посилюється орієнтація на врахування взаємозв'язків і взаємозалежностей між різними органами та системами людського організму, виникають інтеграційні зв'язки всередині природничих, медико-біологічних наук (біоорганічна хімія, біохімія, біофізика тощо). З постнекласичною наукою, яка вибудовується на засадах плюралістичності, холізму, методології синергетики інтенсивно розвиваються інтегративні зв'язки другого рівня – між дисциплінами, які належать до різних груп наук, виникають міждисциплінарні, інтегративні напрями знань (біоетика, екологічна етика, біомедична етика, соціологія медицини, психологія здоров'я тощо). В

медицині відповідно актуалізуються холістичні підходи до людини з врахуванням її цілісності, багаторівневості як біопсихосоціальної і духовної істоти. Невипадково сьогодні стоїть питання про статус медицини як синтетичної науки.

Філософія медицини постає сьогодні як методологічний фундамент не тільки теоретичної, а й клінічної медицини. Як переконливо доводить відомий фахівець з історії та філософії медицини Х. Вульф, клінічне мислення сучасного лікаря повинно синтезувати в собі не лише природничо-наукову, а й гуманітарну складову, зокрема, емпатичні та етичні компоненти професійної діяльності [3].

Отже, виникнення філософії медицини та ін. видів «галузевої філософії» постає в контексті складного, суперечливого поєднання тенденцій диференціації та інтеграції. Цей процес супроводжується певним розгалуженням філософських знань, їх специфікацією в опануванні конкретних об'єктів, а з іншого боку – виникненням інтегративних зв'язків філософії з іншими галузями наук, суспільними практиками людини, зростанням значення інтегративної функції філософії в умовах сучасного суспільства, адже «лише філософія спроможна надати всім наукам систематичної єдності» (І. Кант).

Література

1. Моисеев В.И. Философия науки. Философия биологии и медицины: уч. пособие для вузов. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2008. – 560 с.
2. Соціально-філософські та етичні проблеми медицини: Навч. посібник/За заг.ред. А.П. Алексеєнко, В.М. Лісового. – Харків: Колегіум, 2010. – 340 с.
3. Wulff H.R. Philosophy of medicine: an introduction. – Oxford: Blackwell, 1990.

Дмитро Вітер (м. Київ)

МЕТОДОЛОГІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ І СВІТОГЛЯДНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ФІЛОСОФІЇ

Сучасна наука робить суттєву помилку, коли редукує філософію виключно до методології, адже у такому випадку сутність цілого представляється через окрему його функцію. За філософським методом пізнання наука формально залишає статус фундаментального наукового

принципу дослідження об'єктивної дійсності, хоча на практиці конкретнонаукова методологія й прагне першості в обґрунтуванні причинно-наслідкових зв'язків, суперечностей між сутністю та явищем, процесів диференціації та інтеграції, намагаючись відстояти претензію об'єктивності оцінки дійсності. Філософія, власне, не має на меті замінити собою конкретнонаукову методологію дослідження тих чи інших наук – вона залишається, водночас, підґрунтям науки, формуючи світоглядні та загальнометодологічні орієнтири наукових досліджень, та осмислює саму науку, її розвиток, місце, роль, значення для людської практики.

Змістовна інтерпретація принципів пізнання, що набуває специфіки в межах кожної окремої науки, інваріантна, а тому, з точки зору об'єктивності процесу пізнання, фундаментальності, філософія не може й не повинна ігноруватися, коли йдеться про обґрунтування того чи іншого методологічного принципу або підходу конкретної наукової галузі. Тут потрібно б узяти кантівський мікроскоп й розглядити у нього добре саму науку. Скільки цікавого відкрилось би тоді. Але що б від науки залишилось після?

Наука пояснює очевидне. Те, чого не може пояснити наука, а також неочевидне, пояснює філософія. Філософія – це наука про дійсність очевидного та буденність неймовірного. Але, намагаючись тими самими засобами, за допомогою яких пояснює наука очевидне, пояснити неочевидне, наука досить часто виглядає безглуздо. Філософії ж залишається посміюватись над потугами науки у поясненні неочевидного, а науці – очікувати філософського осмислення очевидного, яке з необхідністю проникає у науковий світогляд і яке формує цілісну картину світу.

Нас, в принципі, влаштовує схожа на трюїзм упевненість у тому, що ступінь та глибина пізнання залежать від адекватності самого процесу пізнання і мислення предмету та об'єкту пізнання. Ми навіть згодні з тим, що чим ближче і більш адекватно процес мислення відображає структуру об'єкта, тим “позитивнішим” є результат пізнання, і чим більше структура мислення нагадує, відтворює структуру розвитку об'єкта, тим цілісніше й точніше його відображення у понятті, тим “реальнішою” є його логіка пізнання. Але можна зробити висновок, ґрунтуючись на будь-якій посилці, можна аргументувати будь-яку тезу, можна розвивати діалектику протиріччя до безкінечності, можна придумати антиномію для чого завгодно – це нормальна схоластична модель мислення, яка приносить

плоди свого процесу пізнання, корисні виключно для самої себе й цікаві в якості етапів історичного розвитку процесу пізнання в цілому. Ходити по колу можна достатньо довго, збираючи при цьому щось нове – це також буде рух. Але не буде розвитком.

Рух мислі – це гра у зміни. Це наближення до чогось непізнаного. І тому пізнання не може топтатися на місці, оскільки навіть при видимості кругового руху воно, як і замкнена система, мертво, хоча й теоретично продуктивно. На висотах абстрактного мислення, де так важко утриматись, балансує на межі пізнання непізнаваного та пустої профанації, досить легко провалитись у мертвий й пустий простір своїх власних безплідних умоглядів та безглузвих умовиводів. Проте й чекати, що колись у спогляданні зіллешся з об'єктом пізнання та зсередини його переможеш, як Трою, ефемерно. Потрібна дія, практика, сміливість, але осмислена; потрібно пізнання не безмежно релятивне, пізнання заради самого процесу пізнання, але наукове пізнання невід'ємне від філософії. Але це вже буде наука у самому широкому сенсі цього слова, наука у давньому, одвічному її розумінні. Наука, народжена та вигодувана філософією. Наука, в якій є рух мислі. Наука, неможлива без живої мислі. Наука, що не існує без філософії.

Дарина Гулей (м. Київ)

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗЕЛЕНОГО БУДІВНИЦТВА ЯК ОДИН З ШЛЯХІВ ЗМЕНШЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЗАБРУДНЕННЯ

Існування людства стало головним чинником, що визначає шляхи, напрямки та саме існування біосфери. Ще В. І. Вернадський, видатний науковець і філософ визначав, що людство існує у тонкому прошарку, який він назвав ноосферою, яка є ще тонкішим шаром у біосфері – мешканні усього живого на Землі [1]. На сучасному етапі, як західні, такі як Вебер М., Шпенглер О., Швейцер А., Тейяр де Шарден П., так і українські – Крисаченко В.С. [2], Кисельов М. М., Лук'янець В. С., знанні науковці та філософи збігаються на тому, що саме існування людства, що останні сторіччя живе в умовах швидкого технічного прогресу, що дедалі прискорюється, стає одним з визначальних факторів існування усього живого на Землі. Зовсім по-новому постають у сучасному світі такі філософських проблеми як умови формування та функціонування

людського світогляду, людського світовідчуття та світосприймання, все більше уваги приділяється не стільки самовизначенню місця людини у людському товаристві, скільки місцю і ролі людини у навколишньому живому середовищі-біосфері та збільшенню екологічної свідомості людини.

Проблеми забруднення навколишнього середовища людством не є новими, але саме в останні десятиріччя вони набули глобальних масштабів, які вже несуть пряму загрозу самого існування людині. Саме через це в усіх галузях енергетики, сільського господарства, промисловості та будівництва проводяться інтенсивні пошуки інноваційних технологій, що зменшують ризики та призводять до мінімальних забруднень повітря, землі та води.

«Зелене будівництво» стало одним з прикладів формування нового інноваційного екологічного світогляду та вирішенню екологічних проблем у сфері будівництва житла та промислових та офісних об'єктів на сучасному етапі розвитку будівничої галузі. На відміну від України, де переважно будують з залізобетону та сталі, майже вся Європа, Америка, Австралія та Канада поступово переходять на дерев'яне будівництво, адже деревина це єдиний відновлюваний екологічний будівельний матеріал. Високотехнологічним матеріалом з деревини на сьогоднішній день вважають CLT панелі.

Деревина, як будівельний матеріал, відома людині ще з часів неоліту. Але появу CLT панелей як будівельного матеріал датують 1990 роком і відносять до здобутків австрійців. З 2000-х років панелі зайняли гідне місце на Європейському ринку, і з популяризацією ідеї «зеленого будівництва» CLT панелі почали набувати попит в країнах СНД [3,с.11-16]. CLT панель (Cross-Laminated Timber) - це масивна багатошарова клеєна деревина хвойних порід, яка має від 3 до 9 шарів, що укладають у взаємно перпендикулярних напрямках, проклеюють екологічно чистим суперміцним клеєм і пресують спеціальним пресом під великим тиском [4, с.5].

CLT панелі мають суттєві переваги в порівнянні з залізобетоном та сталлю:

- швидкий монтаж панелей за принципом конструктору «LEGO» - 20% швидше ніж монтаж виробів з залізобетону [5, с.79];
- задіюється на 50% менше монтажників-будівельників ніж при зведенні будинку із залізобетонного каркасу [5, с.79];

- CLT панелі використовують в якості несучих конструктивних елементів будинку, адже вони мають високі показники міцності та несучої здатності;
- панелі є вогнетривкими – не горять, а обвуглюються. [5, с.62-67];
- вага панелей в 4 рази менша за вагу залізобетонного елемента [3.с.80];
- мають високі звукоізоляційні та звукопоглинальні характеристики;
- виробництво CLT панелей є безвідходним. Залишки від заводської порізки панелей перетворюють на біотопливні брикети, або ж виготовляють меблі [4, с.30].

Зі світового досвіду будівництва відомо багато прикладів застосування CLT панелей. Одним з найяскравіших прикладів є австралійський хмарочос «25 King» висотою 45 м, який було зведено суцільно з CLT панелей за 15 місяців. За рахунок використання дерев'яних панелей замовнику вдалося зменшити вагу будівлі на 20% в порівнянні з бетоном та зменшити енерговитрати будівлі на 46% [5]. Найбільшою зведеною «дерев'яною» будівлею вважається норвезький 18-ти поверховий хмарочос «Mjøstårnet», 2019 р., висотою 85 м. Тут знаходяться офісні приміщення, ресторани, готель та критий басейн на даху.

Отже, сучасні технології будівництва з використанням CLT панелей дають змогу зводити навіть багатоповерхові будівлі з покращеними технічними характеристиками, що надає змогу з неймовірною швидкістю будувати екологічні, економічно-вигідні, безпечні та сучасні будівлі та змінюють людську уяву про сучасне помешкання, надаючи перевагу екологічним рішенням.

Література:

1. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. – М. : Наука, 1988. – 520 с.
2. Крисаченко В. С. Людина і біосфера. – К.: Заповіт, 1998. – 688 с.
3. Zukunftsinstitut; «The future of Timber Construction. CLT – Cross Laminated Timber» - Germany, June 2017.
4. Binderholz GmbH & Saint-Gobain Rigips; «Solid timber manual 2.0. 1st edition» - Austria, May 2019
5. Waugh Thistleton Architects; «100 projects UK CLT, Waugh Thistleton Architects» - Canada, 2018.

6. CTBUH Journal; «Shaping Australia's Tall Tower Design And High Livability Standards» - Australia, 30 Oct 2017.

Тетяна Євдокімова (м. Київ)

НАУКОВЕ ЗНАННЯ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

Засвоєння людиною наукового знання робить його елементом культури, внаслідок чого питома вага науки в духовному житті суспільства надзвичайно зростає. Наука сприяє формуванню наукового світогляду. Не можна прагматично розуміти науку лише як засіб для досягнення певної користі. Наукове знання є цінністю як результат людської праці, як основа формування світогляду.

Необхідним етапом в процесі наукової творчості виступає інтуїція, але на завершальному етапі, коли формується нова теорія чи нові формули, хоча інтуїтивного моменту все ж не достатньо, відбувається перехід на другий рівень – раціонально-логічний. «Логіка доводить, інтуїція – творить». (А.Пуанкаре)

Будь-яка творчість передбачає наявність свободи. Свобода наукової творчості, що супроводжує розвиток наукового знання має свої межі: вона не може бути необмеженою, особливо в наш час в умовах техногенної цивілізації. Її зворотною стороною є соціальна відповідальність, яка завжди супроводжує і спрямовує наукову творчість. Проблема соціальної відповідальності науки перед суспільством в сучасних умовах значно збільшується і ускладнюється. Наукові досягнення не повинні суперечити ідеалам гуманізму, збільшувати ризики існування і виживання людини. Одним із важливих соціокультурних факторів є активізація гуманістичних і морально-етичних норм наукового прогресу.

Ейнштейн говорив, що існує два критерії вибору нової наукової теорії: зовнішнє виправдання, як відповідність теорії експерименту, внутрішня досконалість - її природність і краса. (Про квантову теорію Н.Бора він писав, що це найвища музикальність в галузі думки).

Багато вчених ХХ ст. (В. Гейзенберг, П. Дірак, Н. Борн та ін.) вказували на силу і роль краси в науковій творчості, так Дірак зокрема стверджував, що краса формули засвідчує її істинність. «...в точному природознавстві як і в мистецтві, головне джерело світла і ясності міститься в красі [2, с.213] Поняття краси є смислоутворюючим фактором, який з'єднує і надає смислову завершеність групі понять. Таких як гармонія, міра,

симетрія, ритм, аналогія, число, логос, космос тощо, всі ці терміни увійшли в лексикон сучасної науки.

Наукова творчість будучі орієнтованою на нові знання відбувається в рамках соціокультурних особливостей епохи, яка впливає на світогляд і методологічні установки вченого, мотивацію його дослідницької діяльності.

Можна зауважити, що хоча наука нерідко розглядається як причина сучасних проблем людства, в той же час, вихід з екологічної, демографічної і інших криз сучасності не можна знайти, не спираючись на науку і новітні технології (зокрема, біотехнологію та ін.). Отже, проблема полягає в тому, на яких світоглядних засадах використовувати науку.

Етика науки, будучи етикою, яка вміщує в себе необхідність інтегративного підходу, що вимагає від науки включення в цілісність існування, в єдність буття. В сучасну епоху екологічної кризи, ядерної загрози, розвитку генної інженерії, штучного інтелекту — все більш нагальною стає вимога про включення морально-етичної складової в сферу наукового мислення.

Відомий французький мікробіолог Ж. Моно стверджує, що хоча істинне знання не визнає цінностей (сцієнтистський підхід), для його основоположення необхідна ціннісна аксіома — саме прийняття “постулату об’єктивності” як умови істинного пізнання спирається на ціннісні основи, на приписування ціннісного значення об’єктивному знанню. тому прийняти “постулат об’єктивності” — означає висловити основний постулат етики — етики знання, що означає, саме етичний вибір першоцінності є підґрунтям пізнання.

Соціальний аспект наукової творчості проступає в тому, що демаркаційні межі «наука - не наука» стають все більш рухомими. Наукове товариство приходить усвідомлення необхідності включення до наукового пізнання і творчості аксіологічної експертизи. Одним із важливих соціокультурних факторів є активізація гуманістичних і морально-етичних норм наукового прогресу.

М. Фуко звертаючись до проблеми теорії пізнання, приходить висновку, що в науці існують моделі істини, побудова яких залежить від політичних структур, які формують сам суб’єкт пізнання. Процес пізнання і академічний дискурс не тільки обумовлені владою, але й формуються нею.[4,с.26]

Відомий італійський письменник, вчений і політик Дж. Ваттімо акцентує увагу ще на одному аспекті сучасності — суспільство загальної

комунікації і гуманітарних наук прийшло до «фабулізації світу» — перетворенню його в казку. «Образи світу, які нам представляють масмедіа і гуманітарні науки, створюють, правда по різному, саму об'єктивність світу, а не тільки пропонують різні інтерпретації вже безумовно даної реальності». Вчений відмічає, що минули часи, коли право на репрезентацію реальності мали церква, імператор, пізніше – експериментальна наука. В нинішніх умовах, коли кількість учасників стрімко збільшується, саме поняття реальність і істина належать інтерпретації.

Хоча зараз постнекласичні проекти і концепції поступово починають витіснити «некласику» на периферію свідомості наукового суспільства, не відкидаючи радикально здобутки модерну і постмодерну, а шукаючи синтез найкращого. Постнекласичний підхід розширює поле рефлексії з приводу наукової діяльності, враховуючи співвідношення знань про об'єкт не тільки з особливістю засобів і операцій діяльності, але і з її ціннісно-цільовими структурами. Явно враховується зв'язок між внутрішньонауковим і зовнішньонауковими, позанауковими соціальними цілями і цінностями.

Сучасні науковці, зокрема психологи відмічають, що нові культурні практики цифрового середовища почали формувати психологічні процеси, внаслідок яких світосприйняття людиною характеризується перцептивною настановою на безперервне дослідження і пізнання нового (кліпове мислення), опосередковане постійним коливанням уваги, зміщенням від інертності розумного и абсурдного. Іде процес стирання меж між реальним і віртуальним, «доказовим» і «бездоказовим», «правильним» і «неправильним», породжується установка на відмову від визнання будь-якої інформації остаточною істиною («постправа»). Здатність сприймати все, що відбувається одночасно серйозно і відсторонено-іронічно («постіронія»), здатність до одночасного сприйняття протилежних ідей і цілісному сприйняттю подій і явищ (від деконструкції до реконструкції).

Пізнавальний процес з точки зору сучасної науки зближується з іншими формами освоєння світу, зокрема, з розумінням та практичним розумом. Тут пізнавальна діяльність взята у широкому сенсі включає в себе і розуміння і інтерпретацію і духовні характеристики людського світовідношення, а також пізнавальні результати як у вигляді знання так і у вигляді гадки та віри. Такий світоглядний підхід передбачає розширений аналіз пізнання як способу освоєння світу, як основи смислоутворення та форми реалізації сутнісних сил людини в їх теоретичній та духовно-практичній орієнтації. Ідентифікація пізнання в системі культури розкриває

загальні світоглядні підстави єдності духовно-теоретичного, духовно-практичного та практичного освоєння світу.

Література:

1. Ваттимо Дж. Прозрачное общество- М.:Логос, 2002- 66с.
2. Гейзенберг В. Значение красоты в точной науке //В.Гейзенберг Шаги за горизонт. М.: Мысль, 1989. -269 с.
3. Monod J. Le hasard et la necessite. P., 1970.
4. М.Фуко Интеллектуалы и власть. – М.:Праксис,2005.Ч. 2. – 318с.
5. Чорноморденко І.В. Позанаукові знання і культуротворчий процес- Монографія- К.КНУБА, 2009 – 360 с.

Іван Загрійчук (м. Харків)

ЧИ МОЖЛИВО ІНТЕГРУВАТИ НАУКОВЕ ЗНАННЯ БЕЗ ФІЛОСОФІЇ?

Як відомо, інтеграції не буває без диференціації і навпаки. Розвиток будь-чого завжди відбувається так, що відкриття в тій чи іншій сфері наукового пізнання призводять до ейфорії, захоплення, абсолютизації досягнень, отриманих в обмеженому сегменті дослідження. Наслідком такої абсолютизації є прагнення перенести методи дослідження, які принесли пізнавальний результат, на інші сегменти об'єктивного світу. Але метод, який є внутрішньою формою організації змісту досліджуваного предмета, не може бути формально накладений на пізнання іншої реальності, яка має свою логіку, свій зміст становлення та розвитку. Саме тому, питання стоїть не лише про інтеграцію наукового знання, але й спроби певного розширення того чи іншого методу наукового пізнання. Поширення його на ті сфери дослідження, пізнати які випробуваним методом практично неможливо. Спроба такого перенесення є своєрідною формою реалізації потреби в інтеграції партикулярного знання.

Прикладом перенесення пізнавальних прийомів на непідлеглі їм предмети дослідження є механічне трактування Томасом Гоббсом життя як всього лише «руху членів», де серце — це пружинна, нерви — нитки, а суглоби — колеса. Причиною такого трактування живого організму були

успіхи фізики, зокрема такої її складової як механіка. Іншим прикладом поширення методу пізнання, успішно використаного в окремій конкретній науці на інші предметні поля, є застосування принципів природного відбору Томаса Мальтуса до аналізу суспільних явищ. Або фізикалізм, як концепція логічного позитивізму, сутністю якої є вимога будь-яке положення будь-якої науки перекласти на мову фізики. Якщо такий переклад здійснити не вдається, тоді положення не є науковим, а значить, позбавлене сенсу. Так вважають прихильники фізикалізму.

Про що свідчать ці приклади? Вони демонструють нам спроби узагальнити окремі конкретні методи конкретних наук через їх поширення на невласливі їм сфери пізнання. Якщо така дослідницька операція є невірною, а потреба узагальнення існує, то де вихід?

Очевидно, що, не дивлячись на певне зверхнє ставлення в останні часи до філософії в частині її методологічної функції, вона залишається системою знань, яка дозволяє внести ясність в зафіксовану вище проблему. Виявляється, що інтегрувати знання за допомогою конкретно-наукових методів неможливо. Потрібен метод узагальнюючий, який не зводиться до будь-якого окремого, що функціонує в тій чи іншій сфері наукового пізнання. А узагальнення — це не сума окремих методів і не відбір «кращого» серед наявних, що застосовуються в окремих природничих науках. Всезагальні методи пізнання розробляє філософія сьогодні так само, як вона робила це раніше.

Отож, мова може йти в такому випадку про методологію як науку про метод, про науку, яка спроможна не просто розробити той чи інший метод пізнання, а здатна формулювати загальні принципи системного мислення. Системне ж мислення є таким завдяки узгодженості в ньому усіх його складових частин. У філософії воно функціонує у система всезагальних понять.

Інтеграція та диференціація — це дві сторони єдиного процесу розвитку знання, яке, розвиваючись, з необхідністю диференціюється. Так виникають все нові і нові науки. Але оскільки світ цілісний і єдиний, то осмислення його таким вимагає узгодженості пізнаних окремих його частин, тобто інтеграції. Виконати це завдання під силу тільки філософії, яка оперує всезагальними поняттями. Та власне сам процес диференціації та інтеграції є прикладом системного, понятійного мислення.

Системність буває різних рівнів. Наприклад, важко собі представити розділ «Функції» у математиці, в якому б вивчали тільки процес

диференціації або тільки процес інтеграції. Та ж сама ситуація виникає перед мисленням тоді, коли постає питання про узгодження в єдиній системі знань розмаїтого світу. Жодна наука, окрім філософії, не спроможна інтегрувати знання, отримане різними науками та різними методами, в єдину, цілісну, наукову картину світу. В цьому сенсі без філософії не обійтись.

Микола Кисельов (м. Київ)

ЕТИКА НАУКИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Проблема поєднання наукового і етичного в наш час набуває безпрецедентної актуальності, але продовжує бути проблемною. Співвідношення **моралі** та **науки** є наскрізною проблемою в історії інтелектуального поступу людства. Стосунки між цими феноменами завжди відзначалися драматичним протистоянням, як двох рядоположених, але принципово різних архетипів культури. В наш час ця проблема надзвичайно актуалізується у зв'язку із очевидною і прогресуючою дисгармонією між духовним та раціональним, етичним та науковим. Природничі науки з самого початку свого існування орієнтувались на **об'єктивізм** як ідеал науковості, на вивчення об'єктивної реальності «такою як вона є» безвідносно до емоцій, сподівань та гуманітарно-моральних уподобань людини. Протиставлення етичного та наукового особливо виразно проявляє себе в процесі усвідомлення та застосування **принципу об'єктивності**, що був і є критерієм науковості взагалі. «В гносеологічному аспекті об'єктивність розкривається як визначальна риса людського знання, як характеристика істини, достовірних законів і теорій. Гносеологічну об'єктивність вбачають в тому, що зміст пізнання зумовлений предметом пізнання; не залежить від волі і бажання суб'єкта» [10, 441]. Наука описує реальність такою, якою вона є «сама по собі», абстрагуючись від свідомості та стану суб'єкта. Ідеалом науки є наявність стандартів достовірності, доказовості, інтерсуб'єктивності знання, спрямованість на прогностичність, евристичність та практичну ефективність. Згодом були застосовані принципи простоти та економії мислення. До базової складової науки відносяться канони детермінізму, раціоналізму «з його припущенням

інтелектуальної розмірності буття та всевладності розуму, вищою інстанцією якого виступає логіка та математика» [4, 149–150].

Критичне ставлення до самовпевненості та зарозумілості таких, як видавалось, штучних і далеких від життя та етики утворень, як «науки та мистецтва» виникало періодично. У свій час Сенека, а за ним М. Монтень, Ж.-Ж. Руссо, Й. Гете, європейські романтики досить радикально протиставляли ученість моральності. Це було своєрідною реакцією на надмірний академізм, казенність та підкреслену імморальність науки. Яскравою ілюстрацією може бути робота Ж.-Ж. Руссо «Чи сприяли відродження наук і мистецтв очищенню звичаїв», за яку він отримав у 1750 р. премію Діжонської академії. Науки, Література і Мистецтво, переконує він, «придушують у людей відчуття тої одвічної свободи, для якої вони, здавалося б, народжені; змушують їх любити свій рабський стан і перетворюють їх в те, що називається цивілізованими народами» [8, 27]. Немає вже ні щирої дружби, ні справжньої поваги, ні виправданої довіри. Він посилається на Ксенофонта, який свідчить, що перси цілком слушно навчають своїх дітей доброчесності, тоді як інші народи – наукам. Зневага його до науки була такою, що він пише: «Люди зіпсовані: вони могли б бути ще гіршими, якби мали нещастя народитися вченими» [8, 36].

Створився небезпечний дисбаланс між природничими та гуманітарними науками. Ще О. Койре, відомий спеціаліст з філософії та методології науки, звертав увагу на ту небезпечну ситуацію, що наука підмінила наш світ якості і чуттєвого сприйняття, світ, в якому ми живемо, любимо й помираємо, іншим світом, – світом кількості, втіленої геометрії, світом, в якому немає місця людині. Світ науки став повністю відділений від світу життя. Означений дисбаланс Джон Дьюї кваліфікує як серйозний конфлікт між натуралізмом та гуманізмом, глибокий і нездоланий розрив між природним предметом науки і поза- (якщо не над-) природним предметом моралі. Наука, як він зазначав, що обмежується емпіричною реальністю і спирається на спостереження та експеримент, не повинна ігнорувати те, що знаходиться за межами компетенції її засобів дослідження. Але й до сьогодні єдиний та цілісний світ ми ділимо на автономні і майже не пов'язані одна з одною «реальності»: фізичну, біологічну й соціально-політичну. Як зазначає В. Гьосле, порушується баланс між різними формами людської раціональності. Технічна раціональність розвивається досить успішно, а інші, які традиційно називаються мудрістю, нині не розвиваються зовсім і навіть зазнають

регресу [11, 40]. «Професіоналізм» науки, що стала масовою професією, поступово відходить від фундаментального орієнтиру – пошуку істини. Головним стає практичне застосування її результатів. Природа із Книги Буття і втілення Замислу Божого перетворюється в матерію для маніпуляцій, в об'єкт утилітарних цілей. Головною функцією науки стає служіння керівництвом для технологічних, економічних, політичних та інших рішень. Наука дистанціюється від вирішення проблем людського існування [9, 178].

Слід зазначити, що абсолютність принципу об'єктивізму і «фірмова» точність результатів наукового знання була поставлена під сумнів вже представниками постпозитивізму, зокрема К. Поппером та П. Фейєрабендом. Абсолютність принципів детермінізму вже долалась навіть у царині «нових фізик», предмет дослідження яких втрачав традиційну наглядність та очевидність. Як зазначає Ф. Капра, «подібно містикам, фізики тепер мають справу із нечуттєво сприймаючою реальністю і, подібно містикам, зіштовхувалися із парадоксами цієї реальності» [3, 45]. Один із парадоксів такої реальності, на тлі класичної фізики, полягав в тому, що «в атомній фізиці вчений не може виконувати роль стороннього спостерігача, він став приреченим бути часткою спостережуваного ним світу до такої міри, що сам впливає на властивості спостережуваних об'єктів. Він не спостерігач, а учасник» [3, 119]. Ідея нестабільності не лише порушувала традиційне домінування детермінізму у класичній науці, вона наполегливо звертала увагу природознавців на суб'єкт наукової діяльності, на людську діяльність взагалі, чим сприяла легітимації включення людини в природу. Більш того вона була вагомою передумовою формування концепції **коеволюції** – взаємного розвитку суб'єкта наукового знання із його предметом. Аналізуючи усвідомлення зростаючої значимості суб'єкта у науковому пізнанні, Л. Маркова, вважає, що увага до нього виражається двома способами: по-перше виокремлюються ті форми людської діяльності, які так чи інакше співвідносяться з наукою у житті суспільства, але ніяк не впливають на зміст та логіку наукового знання. Раніше в цьому просто не було потреби, позаяк із наукового знання елементи, пов'язані із людиною, просто вилучалися; по-друге, суб'єкт сприймається як визначаючий змістовні та логічні риси наукового знання. Суб'єкт стає органічною компонентою результату пізнання. Виникає поняття **людиновимірності** наукового знання і, разом із тим, поняття «спостерігач», яке починає

відігравати визначальну роль і у природознавців, і у філософів, яке у рівній мірі відтворює риси як суб'єкта, так і предмета [6, 85].

Попри те, що класична наука заперечувала будь-який зв'язок із етикою, проблема можливості сфер перетину між ними завжди цікавила філософів і вчених. Д. Юм, що пробував розібратися в цьому питанні, ставив перед собою задачу прояснити, що собою являють етичні принципи; засновані вони на природних і первинних причинах, чи їх породжують користь та виховання? Але все ж приходять до висновку, що етичні орієнтири не експлікуються із розуму. Він із подивом відзначав, що в етичних теоріях замість звичного сполучника *є* або *не є* не зустрічається жодного речення, в якому б не було сполучника *має бути* або *не має бути*». Підміна ця відбувається непомітно, але все ж вона є важливою і свідчить про те, що етичне не може пізнаватися розумом [12, 618]. Після цього в науковий обіг увійшов термін «принцип (гільйотина) Юма» – концепція, згідно якої справжня наука повинна мати позитивний, а не нормативний характер і відрізнити істинне від неістинного, а не хороше від поганого. Висновок про принципову неверифікованість ціннісних суджень стає домінуючим у науковому співтоваристві. В цьому є своя логіка. Людина, як зазначає Р. Рорті, від науки прагне отримати знання про цілі, а отримує лише відомості про засоби. Наука прекрасний і творчий інструмент, задача якого передбачати й контролювати явища. Але цей інструмент не має претендувати на володіння якоюсь покутною силою, на володіння котрою претендувала метафізика [7, 39]. Відомий фахівець із етики А. Гусейнов теж вважає, що істина не потребує моральної санкції. Наукове обґрунтування моралі – досить дивна постановка питання. Моральне виправдання істини також є нонсенсом [1, 5]. Загалом питання, чи потребує, чи не потребує морального виправдання наукова істина, до сьогодні має всі ознаки антиномічності. Є достатньо переконливими аргументації для позитивної відповіді на те й на інше.

Науковці та творці техніки почали задумуватися над наслідками практичного застосування результатів своєї діяльності порівняно недавно. Альфред Нобель винайшов пірокселін і, каючись, заснував Нобелівську премію. Отто Ган, Роберт Опенгеймер, Альберт Ейнштейн та інші учасники проекту «Манхеттен» після практичного застосування атомної бомби в Японії започаткували Пагоушський рух і закликали відмовитися від війни та ядерної зброї. Означені події були фактично початком актуальної на сьогодні тенденції поєднання наукового, технічного та етичного. За

визначенням Ф. Капри, «відкриття сучасної фізики запропонували дослідникам два шляхи: перший приводить до Будди, другий – до Бомби – і кожний вчений сам вибирає свій шлях. Мені видається, що важко переоцінювати важливість шляху Будди – «шляху із серцем» – тепер, коли біля половини наших спеціалістів працює на військово-промисловий комплекс, використовуючи величезний творчий потенціал для створення все більш рафінованих знарядь масового ураження» [3, 7]. Наука, звичайно, більш орієнтована на дослідження об'єктивних реалій природного та соціального світу, але вона не має права розводити належне та суцє і повністю віддавати результати своїх досліджень на розсуд кого б то не було, особливо «особам, що приймають рішення». Розум слід вважати «без(д)умним», якщо він починає діяти проти себе і свого носія [5, 19]. Нині є вже очевидним, що вчені не можуть бути простим знаряддям і лише пропонувати суспільству нові ідеї; їм слід безпосередньо впливати на сферу практичного застосування цих ідей. «Остаточно розкутий Прометей, якому наука надає не знані досі ще сили, а економіка – нечувані стимули, закликає до етики, щоб через добровільне підкорення їй приборкати свою могутність, аби ця могутність не обернулася для людини лихом» [2, 7].

Отже, ціннісна нейтральність науки вже не є безсумнівним положенням. Наукова діяльність стає ціннісно орієнтованою і визначається певним вибором стратегії відмінної від тої, що домінувала в класичний період. Наука, як і будь-який вид людської діяльності, в принципі не може не орієнтуватися на певну систему цінностей. Проблема поєднання наукового і етичного в наш час набуває безпрецедентної актуальності, але продовжує бути проблемною. І до сьогодні в наукових та білянаукових колах зберігається традиційне переконання про їх принципову відмінність. Дійсно, *Homo faber* та *homo sapiens* із величезними труднощами перетворюються в *homo moralis*. Стає очевидним, що до правлячої еліти повинна долучитися еліта інтелектуальна та духовна. Але ця задача ризикує бути принципово нездійсненою без радикального переосмислення природи взаємостосунків морального та раціонального.

Література:

1. Гусейнов А.А. Философские заметки // Вопросы философии. – 2009. – № 10. – С. 3 – 16.

2. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.
3. Капра Ф. Скрытые связи. – К.: София, 2003. – 336 с.
4. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
5. Кутырев В.А. Время Mortido // Вопросы философии. – 2011. – № 7. – С. 18 – 29.
6. Маркова Л.А. Субъект как наблюдатель // Вопросы философии. – 2011. – № 4. – С. 84 – 94.
7. Рорти Р. От религии через философию к литературе: путь западных интеллектуалов // Вопросы философии. – 2003. – № 3. – С. 31 – 41.
8. Руссо Жан Жак. Об общественном договоре. – М.: КАНОН пресс, Кучково поле, 1998. – 416 с.
9. Сокулер З.А. Знание и власть: наука в обществе модерна. – СПб.: РХГИ, 2001. – 239 с.
10. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
11. Хесле В. Философия и экология. – М.: АО «Камі», 1994. – 192 с.
12. Юм Д. Трактат о человеческой природе. – М.: Канон, 1995. – 416 с.

Наталія Лакуша (м. Київ)

ГЛОБАЛЬНІ ПРОТИРІЧЧЯ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Глобалізація як загальноцивілізаційний процес кардинально змінює картину сучасного світу, структуру світової економіки та світової спільноти, політичні, економічні та культурні стосунки між народами та країнами. Світовий соціальний, економічний, екологічний, культурний простір, який протягом тисячоліть являв собою конгломерат розмаїтих національних держав, сьогодні перетворюється на простір без кордонів. В цьому контексті, формування глобальних економічних зв'язків, екологічний, демографічний виклики неможливо вирішити поодинці, локальними зусиллями й засобами.

Так, сучасні науковці, розглядаючи аспекти та сфери сучасної глобалізації світу, а також ті методологічні парадигми та концептуальні підходи, що інтерпретують це явище, бачать глобалізацію як синтетичний феномен, що існує як універсалізований предмет дослідження. Більшість

вчених зупиняються на думці, що предметно-феноменальна сторона даного об'єкту аналізу спотворює умови, в яких глобалізація може розглядатися як соціальний, економічний, культурний, політичний, інформаційний «випадок» наукового дослідження [2].

Розробка проблематики глобалізаційних процесів у сучасному світі нерозривно пов'язана зі становленням нової наукової картини світу. Саме завдяки постнекласичній науці та дослідженню її світоглядних засад уможлиблюється ефективний філософський та міждисциплінарний розгляд характерних рис сучасного постіндустріального суспільства та процесів творення майбутнього людства. Новітня парадигма філософії науки дозволяє також поставити питання про творення гармонійного майбутнього людства як про процес, що залежить як від розвитку сфери наукового розуму, так і від конкретних практичних дій кожної окремої людини [2].

Індустріалізована культура, що є прямим продуктом розгортання процесів глобалізації в суспільстві, відучує широкий загальний мислити поза межами хвилинних потреб, тим самим породжуючи, на думку Г.Маркузе, специфічний соціальний тип – «одномірну людину». Він стверджує, що витвори масової культури маніпулюють, насаджують фальшиву свідомість, яка не має імунітету до штучного та стає способом життя. Цей спосіб гарантовано породжує нехіть до якісних змін.

Сьогодні більшість населення в результаті глобалізаційних процесів перебуває в дурмані масової культури. За таких умов революційні, варіативні зміни в суспільному ладі здатні, на думку Г.Маркузе, здійснювати лише маргінали та аутсайтери з числа інтелігенції, які виявляються поза сферою впливу культурної індустрії. За таких умов, масова культура становить систему, якій важко кинути виклик: той, хто не здатний сприйняти приписи моди і подібних їй інституцій, тим самим піддає загрози саме своє існування [1].

Література:

1. Гриценко О. Культура і влада [Електронний ресурс] / О.Гриценко. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_1_3_4.php
2. Толстоухов А.В. Творення еко-майбутнього в контексті глобалізації: проблеми керування та перспективи розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук: 09.00.09 «Філософія науки»

[Електронний ресурс] / А.В. Толстоухов; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка.
– К., 2004. – 35 с.

Наталія Мозгова (м. Київ)

СМИСЛ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОСТНЕКЛАСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ОСВІТІ

На зламі ХХ-ХХІ століть відбувся кардинальний перегляд світоглядних і пізнавальних принципів: на зміну інтересу до вивчення техніки прийшло дослідження проблем буття людини, способів її мислення, а також її бажань, оман, розчарувань і перемог. Особливо важливу роль у цих всіх процесах відіграє сьогодні освіта. І тому у цьому контексті необхідно окреслити головні віхи постнекласичної трансформації сучасної освіти. Зокрема, необхідно показати постнекласичну трансформацію загальнолюдських освітніх імперативів, а також перехід в освіті до нового типу мислення – складного нелінійного мислення.

Наш час характеризується як епоха біфуркації, епоха глобальних змін у всіх сферах людського життя. Ця постійно змінювана соціальна середовище вимагає спеціально підготовлених молодих людей і постійно висуває певні вимоги як до рівня компетентностей тієї чи іншої особи, так і до її людських якостей, здібностей сприймати зміни та впливати на них. Дані процеси вимагають перегляду засобів трансляції людського досвіду і знань в таких умовах, коли ці знання дуже швидко стають застарілими. Ключовим моментом в даній ситуації виступає освіта, яка розуміється і як соціальний інститут, і як система особистісного самовираження та самовдосконалення.

Сьогодні в науці відбувся перехід до людиновимірних об'єктів, які є складними системами. Такі системи самоорганізуються і являються нелінійними, нерівновагими, відкритими. На зламі віків все більше значення набувають негуманітарні науки про людину – нанобіологія, генетика, геноінженерія, наномедицина, нанофармакологія. В епоху постмодерну наука стає нерозривною з технологією, тобто сучасна технонаука поступово перетворюється в рушій економічного зростання суспільства. Таким чином, якщо попередні наукові революції були направлені на оволодіння речовиною та енергією, то сучасна інформаційно-технологічна революція розглядає духовні, інтелектуальні, психічні реалії і можливості людини як особливого стратегічного ресурсу.

Сучасна криза в науці, яка отримала назву гуманітарної революції – це, насамперед, криза світоглядних засад та парадигмальних принципів, яка відбулась внаслідок зміщення смислового акценту від природничо-наукового до інформаційно-гуманітарного дискурсу, що, у свою чергу, призвело до зміни у розумінні соціальної ролі всього комплексу людинознавчих наук. В даній ситуації знання самі по собі та передача їх наступним поколінням через освіту, ще не гарантує безпеку особистості щодо перебування її у сучасному світі, а також не є єдиним гарантом особистісного й соціального розвитку. Отриманні знання повинні відповідати моральній самосвідомості кожної окремої особистості, а також моральним цінностям й установкам того суспільства, в якому вона існує. Отже, знання не можуть передаватися самі по собі, а лише у єдності із соціально-культурними та особистісними цінностями. У цьому сенсі проблеми, які породжені сучасним розвитком науки, в певному відношенні редукуються до проблем освіти.

Таким чином, в сучасному суспільстві ключовою проблемою освіти стає не передача знань, а інноваційні якості особистості, її здатність сприймати і створювати щось нове і раніш невідоме. Але щоб сьогодні суттєво переорієнтувати всю систему освіти, необхідно подолати деякі негативні стереотипи в ній самій. Зокрема, якщо постнекласичному періоду розвитку науки відповідає новий тип мислення, а саме, складне нелінійне мислення, то проблема його формування покладається саме на систему сучасної освіти.

Під нелінійним мисленням ми розуміємо здібність особистості адекватно сприймати і аналізувати, приймати рішення і досягати поставленої мети у складному нелінійному, самоорганізованому світі. На нашу думку, в майбутніх системах освіти необхідно позбутися розсіяних і розрізнених знань у природничих і гуманітарних науках для того, щоб прояснити багатомірність і складність людини як такої.

Слід зауважити, що складним і нелінійним світ був завжди, але сприйняття його таким поступово формувалось спочатку у природничо-науковому, а згодом і у соціальному пізнанні. У соціальному знанні зразком лінійного мислення можна вважати теорії соціального детермінізму К. Маркса, О. Конта, У. Ростоу. Дуже потужні стереотипи лінійного мислення на сьогодні лишаються у буденному житті, у міжособистісних відносинах. Для лінійномислячого керівника є неможливою є його критика зі сторони підлеглого. Що ж до освіти, то домінування репродуктивного мислення над

креативністю, зубріння над вільною думкою, непорушність авторитету вчителя, жорсткість та авторитарність у відносинах між вчителем та учнем – ось характерні ознаки лінійного підходу до освіти. Таке домінування суспільного над індивідуальним, влади соціуму над свободою особистості є звичним станом функціонування освіти. Переосмислення даного стану відбувається в період постнекласики, з переходом до вивчення складних нелінійних людиномірних систем.

З позиції постнекласичного педагогічного дискурсу і вчитель, і засоби навчання являються складними системами, які взаємодіють в процесі навчання і занурені в соціальний контекст. Звідси впливає проблема подолання відчуження в процесі навчання і розгляд освіти як практики свободи. Освіта як практика свободи протиставляється освіті як практиці домінування (влади). В новій системі освіти учні не є покірливими слухачами, вони стають критичними співдослідниками у діалозі з вчителем.

Марія-Катерина Павчук (м. Чернівці)

НАУКА, МЕТАФІЗИКА, РЕЛІГІЯ: ПРОБЛЕМИ ДЕМАРКАЦІЇ ТА СИНТЕЗУ

Поняття самостійної дисципліни під назвою “філософія”, що відрізняється від науки і релігії, має недавнє походження. Коли Рене Декарт і Томас Гоббс критикували “філософію шкіл” (філософію схоластів), вони й не думали, що сприяють її вдосконаленню, становленню нової, кращої форми філософії – кращої теорії пізнання, фізики чи естетики. Такі відмінності між “сферами філософії” ще не були визначені. Ідея самої філософії в тому розумінні, в якому вона розвивалася з моменту, коли предмет став визначатись як академічний у ХІХ ст., вона ще не існувала.

Озирнувшись назад, можна побачити наміри згаданих мислителів у світлі сучасної філософії, яка тоді лише зароджувалась. Але варто зазначити, що вони міркували про свою культурну місію в термінології “війни” між наукою і теологією [див.: 3, с. 126]. Вони не вважали, що “проектують” нові філософські системи, намагаючись лише сприяти процвітанню математичних і механічних досліджень, а також звільненню інтелектуального життя від релігійного впливу.

Т. Гоббс визначив філософію як «пізнання, досягнуте засобом правильного судження... і таке, що пояснює дії чи явища з пізнаних нами причин» [1, с. 7]. У нього не було бажання відмежувати те, що він робить, від того, що називалося наукою. Це продовжувалося до І. Канта, з появою якого, з'явилася філософія-наука. Доки влада церкви над точними і гуманітарними науками не була подолана, енергія людей, яких нині ми називаємо філософами, була спрямована на демаркацію сфер науки і релігії. Лише після виграної битви питання про відмежування філософії від науки стало можливим.

Остаточна демаркація була пов'язана з відкриттям “стрижня науки”, яким стала теорія пізнання. Відмінність теорії пізнання від наук полягає в тому, що вона претендує бути їх основою. Ми можемо прослідкувати цю думку в “Meditations” Декарта і в “De Emendatione Intellectus” Спінози, але вона досягає самосвідомості (self-consciousness) лише з появою на філософському Олімпі Канта, хоча вона не була вбудована в структуру академічних настанов аж до XIX ст.

Не володіючи ідеєю “теорії пізнання”, важко уявити, якою могла би бути філософія. Метафізика, трактована як опис “єдності неба й землі”, була замінена фізикою. Секуляризація моральної думки, яка була домінуючим поняттям європейських мислителів XVII – XVIII ст., насправді була пошуком обґрунтування теїстичної метафізики. Однак І. Канту вдалося трансформувати старе поняття філософії – метафізики “як королеви наук”.

Міркування Р. Рорті про західну філософію в контексті постмодерністського дискурсу приводять його до широкого пояснення метафізики, ототожнення її з культурою цілого історичного періоду – християнської епохи. Біблія, “Критика чистого розуму”, “Наука логіки” – продукти тієї доби. Метафізичний дискурс чи нарратив – розповідь про щось вагоме, в яку можна вставити власну розповідь. Мету створення подібних нарративів Рорті добачає в тому, щоб надавати смисл існуванню їх автора, у певний спосіб пов'язати себе з великими мислителями минулого. Читаючи праці Платона, Серванса, Данте, у певний момент ви замислюєтеся на тим, як ви пов'язані з ними і розповідаєте собі історію.

Віра у поступ науки і філософський пієтет мислителів перед науковою істиною виявляються в XIX ст., за словами Рорті, «моральним еквівалентом християнської любові... і віри в Бога» [4, с. 228]. Така релігійно-сцієнтистська настанова веде, зрештою, до дуалізму, роздвоєння світу на істинний (потойбічний) і хибний (реальний), що було, на думку, Рорті

споконвічно притаманним онтологічній філософській традиції. Цю традицію треба подолати, щоб усунути стару метафізику “гносеологічного фундаменталізму”.

Підсумовуючи, можна виокремити основні характеристики інтеграційних процесів: з одного боку, це відмова від принципів репрезентативізму в філософії та гносеології, релятивізм у розумінні істини (істина як результат конвенції), пріоритет принципу практичної корисності, а з іншого – введення в категорійний апарат прагматизму нових принципів і нового філософського інструментарію задля здійснення синтезу тверджень постмодерну і прагматичної філософії. Це, зокрема, лінгвоцентризм, соціоцентризм, інструменталізм, історизм як основний принцип аналізу соціальних явищ, а також поняття випадковості, плюралізму та постмодерністського лібералізму.

Література:

1. Гоббс Т. Основы философии. Часть первая. О теле. Соч. М.: Мысль, 1989. Т. 1, с.622.
2. Rorty R. Philosophy and the Mirror of Nature. Princeton. New Jersey, 1979. p.426.
3. Rorty R. Philosophy in America Today // Consequences of Pragmatism. Minneapolis, 1982. p. 228.

Тетяна Пархоменко (м. Київ)

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАУКОВИХ ГАЛУЗЕЙ: НАУКОВА "ІМАНЕНТНІСТЬ" ЧИ АДМІНІСТРАТИВНА "ТРАНСЦЕНДЕНТНІСТЬ"?

Загальне поняття «наука» характеризується тим, що його істотні ознаки притаманні кожному елементу, що входить до його обсягу: математичні науки, біологічні, технічні тощо. Час від часу кількість елементів змінюється: зменшується або зростає. На інституційному рівні це набуває вигляду наукового напрямку, наукової галузі, групи наукових спеціальностей та окремих наукових спеціальностей.

Класифікація наук є важливою як для її власного розвитку: зокрема, на цій основі присуджуються наукові ступені, чим фіксується черговий крок у поглибленні або розширенні відповідного наукового знання - так і для освіти, передусім вищої: виділення галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка майбутніх фахівців для професій, яких потребує суспільство.

Тому, на перший погляд, саме економіка, або, як раніше говорили, народне господарство, виступає замовником і визначає номенклатуру не лише професій, але й освітніх і наукових спеціальностей.

На сьогодні в Україні виділено 7 наукових напрямів, що включають 27 наукових галузей, які складаються з 62 груп наукових спеціальностей, до яких входять 487 наукових спеціальностей.

За останні два десятиліття в Україні було створено три нових наукових галузі: 25 – державне управління (1997 р.), 26 – культурологія, 27 – соціальні комунікації (обидві 2006р.). Разом ці галузі об'єднують 17 наукових спеціальностей.

Ініціаторами впровадження галузі «державне управління» були «науковці Української Академії державного управління при Президентові України на чолі з її ректором - академіком АПН України, д.пед.н.... В.І.Луговим» (Ю.В.Ковбасюк).

Ініціаторами впровадження галузі культурологія - заклади вищої освіти, що готували кадри для сфери мистецтва і культури.

Відкриття нових галузей обґрунтовувалось по-різному. При відкритті галузі державне управління апелювали до необхідності «задоволення зростаючих потреб держави у ... професіоналізації державного управління й місцевого самоврядування».

Необхідність культурології як окремої наукової галузі – у тому числі необхідністю забезпечення кадрами існуючих на той момент навчальних курсів у середній школі, зокрема, предмету з історії культури.

У будь-якому випадку обґрунтування зводилось до апеляції до соціальної практики.

Для «конструювання» галузей використовувались, зокрема: економічні і політичні науки (державне управління); мистецтвознавство і історичні науки (спеціальність «теорія і історія культури» галузі культурологія), педагогічні науки (з яких до інституалізації культурології як окремої наукової галузі захищались дисертації з культурно-дозвілєвої роботи).

Становлення галузі «соціальні комунікації» не могло обійтись без арсеналу історичних і філологічних наук.

Наскільки ці процеси були відображенням іманентного розвитку самих вище названих наук?

Відповідь на це питання ставить проблему критерію. Чи це - відкриття, які настільки суттєво розширили горизонти людського пізнання та призвели до постановки проблем, що їх вирішення не може бути повністю знайдено у парадигмах «автохтонної» науки? Чи це заглиблення і деталізація у вивченні об'єкту конкретної науки, які стають основою відбруньковування кількох спеціальностей, здатних утворити окрему галузь науки?

Наскільки цим критеріям відповідає інституалізація зазначених наукових галузей – питання відкрите.

«Трансцендентна» ж складова цього процесу виглядає, на наш погляд, більш переконливо. Оскільки виділення нових наукових галузей значно переконливіше відображує сформованість видів діяльності, суб'єкти яких виявились активнішими у відстоюванні інтересів у соціальному визнанні окремого наукового статусу їхньої професійної діяльності.

Віктор Петрушенко (м. Львів)

ЩО Є МІРОЮ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИМІРУ?

Гуманізм «прив'язаний» до людини – це є очевидним. Проте зовсім не очевидним постає той зміст, який може бути визначений та визнаний як гуманістичний. У загальному плані не викликає сумніву те, що гуманізм визначається кантівською тезою про те, що людина завжди повинна бути метою і ніколи – засобом для якоїсь іншої мети. Але сучасні уявлення про людину постають настільки варіативно відмінними, що міра самого гуманізму стає доволі розмитою та проблематичною. У Декларації прав людини, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.XII.1948 року, ст. 1 – 7, чітко зазначено, що людське життя є найвищою цінністю у сфері того, що ми можемо позначити як світ людини або людський універсум. Практика реального життя свідчить про те, що це не лише не завжди виконується, але далеко не завжди є незаперечним: у дію вступає міра.

Наприклад, можна пожертвувати якоюсь кількістю життів для збереження більшої кількості життів, можна пожертвувати життям тих людей, що несуть загрозу життю інших людей, навіть можна жертвувати життям людей заради певних амбіцій, пріоритетів, певних маніпуляцій та ін. Чи існує міра гуманістичного?

Для прояснення даного питання, на мій погляд, варто звернутись до так званих «базових антропних характеристик людини», тобто до тих її характеристик, поза якими людини у відомих нам проявах не існує. Ці характеристики очевидним чином поділяються на фізичні (тілесні), психологічні та ментальні. Важливо відзначити те, що те, що ми називаємо «базовим антропним», не привноситься зовнішнім чином до людини як організму із соціально-культурного середовища та суспільних взаємодій, а передбачається у вже самою будовою людського організму та його вихідними характеристиками. Народжуючись, людина являє собою не просто суто біологічне явище, але постає наділеною такою сукупністю базових вроджених здібностей, властивостей та завдатків, що заздалегідь передбачають, що вони, врешті, будуть носіями особливих – соціально-культурних характеристик та дій. Якщо базові антропні характеристики людини, що покликані стати носіями соціально-культурних актів, чомусь такими не стануть, вони в аспекті людського статусу буття втрачають сенс, так само як і соціально-культурні явища не можуть реально відбутись інакше, як на основі живої людини, наділеної необхідним «набором» вихідних характеристик. *У підсумку в людині природне окультурюється та соціалізується, набуває духовного виміру та значення, а соціально-культурне стає природно-космічною реальністю.* Які ж із зазначених характеристик людини можна прийняти в якості міри гуманістичного відношення до неї, а також гуманістичного виміру явищ життя? На першому плані серед базових антропних характеристик людини перебувають *фізичні* (або фізико-анатомічні) дані, такі як стать (гендерні характеристики), зріст, статура, риси обличчя, витривалість та фізична міцність. Ясно, що поза живою людиною неможливі соціально-культурні та історичні процеси, але чи можемо ми саме ці характеристики людини вважати мірою гуманістичного виміру? У певному сенсі – так, проте тут миттєво розгортається ціла складна система відношень та оцінок, коли, як вже згадувалось, людське фізичне життя може приноситься у жертву заради якихось інших, вищих цілей. Далі йдуть *психо-соматичні людські характеристики*: це є координація рухів, реакція, темперамент, пам'ять,

увага, уява, психодинаміка, вразливість та ін. [Фрейджер Р., Фейдимен, 2004]. Не викликає сумніву те, що ці риси людини мають вагоме значення як для її життя, так і для соціально-культурних процесів. Чи можемо ми їх без вагань вважати мірою гуманістичного виміру? Знову-таки – у певному відношенні. Нарешті, природне начало людини проявляє себе у тому, що перебуває або *на межі психіки і свідомості*, або й входить до змісту свідомого в людському індивіді. Тут маються на увазі кмітливість, здатність до абстрактного, образного або операційного мислення, реакції на вербальні повідомлення, увага, уява, впертість, вольові якості та ін. Маємо відзначити, що згідно сучасних даних, «гени формують компоненти інтелекту і здібностей у більшому ступені, ніж припускалось раніше» [Солсо, 2011]. Окресленні базові антропні характеристики людини дозволяє виправдано стверджувати, що саме вони відіграють важливу роль як у життєдіяльності людини, так і в процесах її соціалізації, соціальної адаптації та соціального виховання. Але всі вони є рухливими та у певному сенсі відносними, оскільки їх врахування при визначенні гуманістичного виміру або підходу є варіативним. Що ж ми маємо на увазі, коли ведемо розмову про гуманістичний вимір певних явищ реальності, хто та як визначає цей вимір?

Якщо ми звернемося до того, що покладається в основу людиновимірності сучасної науки, то виявиться, що на першому плані тут фігурують цінності (В.Стьопін, Ю.Мелков). Всі різновиди базових антропних характеристик людини, що були окреслені вище, очевидним чином постають як цінності. Можна було б, приймаючи таке трактування, вважати саме цінності мірою гуманістичного виміру, проте, як відомо, не все так просто із цінностями. Якщо прийняти за їх розуміння концепцію М.Гартмана, що подає цінності як те, що стверджує та зміцнює людський статус буття, то цілком очевидним постане відкритість конкретного наповнення даного поняття за різних обставин та в різні історичні епохи. З огляду на це в нас залишається лише один варіант розв'язання даного питання: що саме буде вважатись цінностями за тих чи інших обставин, як будуть визначатись межі можливого прагматизму при вирішенні питання про те, чим і коли можна знехтувати або пожертвувати, – все це буде залежати виключно від міри розумності, наявної у даній людській спільноті, даному суспільстві, у дану історичну епоху та за даних обставин. Отже, на моє переконання, свідома робота задля збільшення, як казав К.Ясперс, «долі питомої ваги розумності в суспільному житті», може слугувати єдиним

гарантом того, що гуманістичний вимір буде справді реалізовуватись у нашому житті. І це є одна із перших справ філософії.

Література:

1. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Р.Фрейджер, Д.Фейдимен. Пер. с англ. – СПб.: пройм-ЕВРОЗНАК, 2004. – С. 197 – 205
2. Солсо Р. Когнитивная психология / Р.Солсо. – 6-е изд. – СПб.: Питер, 2011. – 589 с.: ил. – (Серия «Мастера психологи»). – С. 439

Світлана Повторева (м. Львів)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ: ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ НОВОГО ТИПУ

В наш час соціально-екологічні дослідження є відносно самостійним напрямком науки. Об'єктом соціальної екології є процес взаємозв'язку природи і суспільства. Процес природно-соціальної взаємодії, система «суспільство-природа» цікавлять представників як гуманітарного знання, так і конкретних природничих наук. Соціальна екологія формується як наука про системну єдність природи і суспільства, що значною мірою обумовлюється специфікою сучасного етапу природно-соціальної взаємодії, загрозою тотальної екологічної кризи. Нині спостерігаємо підвищену увагу представників різних галузей знань до процесів глобалізації, і в контексті соціально-екологічні проблеми обговорюються причини і можливі наслідки екологічної кризи, яка загострюється, в планетарному масштабі (М.М.Кисельов)

Основною причиною екологічної кризи, її сутністю є руйнування системотвірних факторів системи «природа-суспільство», тобто йдеться про структурну кризу. Враховуючи цю обставину, можна зробити висновок, що предметом соціальної екології є сукупність оптимальних форм взаємозв'язків, що утворюють цілісність системи «суспільство-природа» (її структуру) в умовах екологічної кризи. Відповідно адекватним виразом однієї з найбільш важливих тенденцій сучасного наукового знання, є структурний підхід. Свідомо застосований у соціальній екології він здатний справити позитивний вплив на процес формування предмету, системи

методів у цієї ділянці науки. Використання структурного підходу в соціальній екології є доцільним і з точки зору поглиблення уявлень про взаємозв'язок гуманітарних і природних факторів системи «природа-суспільство». З його допомогою можливе переосмислення характеру взаємозв'язків у цій системі, які повинні будуватися «не за моделлю володіння і підкорення, антагонізму, одnobічного самопіднесення і аксіологічної сліпоти і глухоти до світу поза собою, а в дусі логіки взаємності з іншим світом, в дусі сутнісної, субстанціональної єдності з ним» (Г.С. Батищев). Структурний підхід має засоби вивчення відношень багатокomпонентних, поліфонічних, які розв'язуються не через зняття, знищення протилежностей.

Визначення предмету соціальної екології, розгляд її методів і взаємозв'язків між ними дають можливість поставити питання про науковий статус соціально-екологічних досліджень, їх теоретичний рівень. Чи можна говорити про існування теорії, що відображає предметну галузь соціальної екології?

Соціальна екологія, безумовно, потребує теоретизації. Теорія є ефективним інтегратором накопиченого матеріалу, має більш високий рівень узагальнення, ніж емпіричне знання, в ній значно зростає рівень передбачуваності. Якщо евристичні можливості емпіричного рівня знань обмежуються окремими фактами, то теорія має прогностичні можливості стосовно цілих напрямів, які визначають характер об'єкта. Загальна теорія соціальної екології, пояснивши основні закономірності взаємодії природи і суспільства, могла би стати надійною основою побудови стратегії раціональної природно-соціальної взаємодії. Формування такого роду теорії – це надскладний і без сумніву тривалий процес, а свідомо регулювати відношення між природою і суспільством необхідно вже зараз. Соціально-екологічне знання повинно бути обернене до практики, стати основою практичної діяльності. Новизна завдань нашого часу потребує способу теоретизації, що значно відрізняється від попередніх.

Тенденція теоретизації нового типу є помітною в деяких гіпотезах соціально-екологічного характеру. У якості найважливіших особливостей нової науки виділяються інші риси, ніж ті, які властиві теорії в класичному смислі слова. Це такі риси – єдність теоретичного і методологічного аспектів, спрямованість на практику, з'ясування можливостей кількісного аналізу, зокрема, математизації, кібернетизації, комп'ютеризації. У спробах створити контури майбутньої науки соціальної екології загальнонаукові

підходи все більш відчутно постають як засоби розробки її основних положень.

Соціальна екологія – саме та галузь, в якій повинні розроблятися шляхи медіативного синтезу, оптимізації, гармонізації взаємозв'язків різнорідних, в значній мірі самостійних природних і соціальних компонентів. Дійсно, суперечність між природою і суспільством не повинна зробитися глобальним антагонізмом, конфліктом, непримиренною боротьбою, скінчитися повним подоланням і докорінним переродженням протилежних сторін, що означало би загибель людства, складно організованого життя, перехід біосфери у нову якість, де не буде місця людині. Мета соціально-екологічних досліджень – знаходження засобів врівноваження та підтримки рівноваги між багатьма компонентами системи «природа-суспільство», стабілізації гомеостатичних процесів в цій системі. Тут і відкриваються можливості для застосування структурного підходу, в арсеналі якого знаходяться апробовані засоби дослідження складних проблем сучасного світу.

Тетяна Пономаренко (м. Суми)

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ЗНАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Початок ХХІ століття ознаменований рядом найважливіших наукових відкриттів і експериментів, що істотно розширили можливості людського розуму в процесі пізнання і створення нових технологій виробництва та розвитку оточуючого середовища. Ці відкриття мають глобальний характер і безпосередньо впливають на розвиток планетарної цивілізації. Більш яскравими стають процеси глобалізації, діджиталізації та інформатизації. Спостерігається тотальна комп'ютеризація та технологізація всіх сфер життєдіяльності людини. У зв'язку з цим постають футурологічні прогнози розвитку світу, існування людської цивілізації, а також питання про існування людини як біологічного виду.

В епоху постнекласичної науки набуло нового значення і трактування багато явищ та процесів оточуючого середовища. Інакше почала розглядатися людина – як суб'єкт, включений в об'єкт дослідження. Методологічний плюралізм дозволив дослідити та пояснити явища та

процеси з різних точок зору, не зациклюючись на єдиній стороні дослідження. Синергетична парадигма привнесла нове бачення складних нелінійних систем, що здатні до самоорганізації та саморозвитку.

Постнекласична наука дозволила багатьом вченим звернутися до вивчення живої, неживої матерії на мікро- та нанорівнях, а також соціальної матерії. Це призвело до швидких темпів науково-технічного прогресу та розвитку високих наукомістких технологій (Hi-Tech та Hi-Hume), фундаментальних наук та наук про людину. В зв'язку з цим постали питання щодо технологізації життя суспільства, прискорення соціального часу, зміни соціального устрою та трансформації цінностей сучасної цивілізації.

Можна констатувати, що розвиток сучасної цивілізації вступив у період, коли першочерговою стає необхідність корінних якісних трансформацій для виживання й подальшого поступального руху людства, беручи до уваги зміни техніко-технологічного й інформаційного порядку. Це дає підстави говорити про нову парадигму людського існування в якісно новому техногенному інформаційному суспільстві.

Комп'ютерна революція та поява Всесвітньої мережі Інтернет визначили перехід до інформаційно-мережевої парадигми. Поняття «інформаційно-мережева парадигма» є авторським доробком автора (*Т.О. Пономаренко (Кравченко)*) в розумінні, що це концептуально-когнітивний засіб організації та інтерпретації соціальної дійсності інформаційної ери.

Праксеологічний аспект вказаної парадигми проявляється в активному залученні більшості суспільства до мережевої взаємодії, використанні ресурсів мережі Інтернет, формуванні мережевих спільнот, спонуканні до створення мережевої науки тощо. В контексті даного аспекту постає величезна кількість питань, пов'язаних із маніпулятивним виміром високих наукомістких технологій, зокрема технологій соціально-гуманітарного спрямування та їх впливом на суспільство та панування інформаційно-мережевої парадигми. Саме інформаційно-мережеве суспільство як нова форма об'єднання людей є онтологічним проявом дії інформаційно-мережевої парадигми. Даний тип суспільства породжений загальною інформатизацією, глобалізацією, швидким розвитком високих технологій, системи NBICS-конвергенції і мережевої взаємодії.

В даний час відбувається активний розвиток наукового знання. Наука, збагачуючись емпіричними даними, формує нові ідеї, концепції, гіпотези, теорії, парадигми. Сучасний етап розвитку науки і наукового знання в цілому ототожнюють з поняттями «технонаука» і «меганаука». Зокрема

поняття «технонаука» розкриває факт перетворення техногенного середовища в природне середовище розвитку наукового знання, так як центр уваги наукової спільноти зміщується до розгляду техніки в її впливу на суспільство і людину. Технонаука розглядається як синергетичний комплекс наукових практик і технологій, стає можливим реінжинірингом природних систем, їх перебудовою і поліпшенням.

Інформаційно-мережева парадигма впливає на розвиток наукового знання, зокрема технонауки таким чином, що в її межах у США розробляється проект «Мережа-2030». Даний проект передбачає створення енергетичної системи США до 2030 року. У його реалізації задіяний весь комплекс високих наукомістких технологій, а саме нано-, інформаційні, мережеві, комп'ютерні та інші технології, які складають технологічний фундамент постіндустріального суспільства. Даний проект багато в чому можна порівняти з таким явищем, як «Інтернет розумних речей», щодо сутності якого існує велика кількість досліджень і публікацій сучасних науковців, дослідників, філософів, серед яких варто відзначити В. Буданова, В. Лук'янця, Х. Мариносяна, А. Ракітова, В. Цикіна тощо.

Однак, процес розвитку наукового знання з кожним роком стає все більш активним і проявляється в становленні меганауки, яка передбачає повсюдний комп'ютинг і глобалізацію практики використання комп'ютерних мереж, хмарних технологій, масштабні інформаційно-мережеві розширення когнітивних можливостей людини, здійснюваних за допомогою комплексу високих наукомістких технологій. Подальші науково-технічні, зокрема NBICS-революції перетворюють науку в меганауку, сприяють прогресу індустрії високих наукомістких технологій, впливають на зміну людської природи – її духовності й тілесності.

Володимир Ратніков, Анатолій Теклюк (м. Вінниця)

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДУ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ І ФІЛОСОФІЇ ТЕХНІКИ У ТЕХНІЧНОМУ ЗВО

1. Як відомо, в 2014 році Верховною Радою України був прийнятий новий закон про вищу школу, в якому, зокрема, передбачено взаємодію двох класів завдань: по-перше - отримання глибоких знань і набуття навичок за відповідною спеціальністю, і по-друге - освоєння світоглядної та методологічної культури. Другий клас завдань забезпечує корпус

гуманітарних дисциплін і, перш за все, філософських, бо філософське знання, як ніяке інше, інтегрує в собі світоглядний і методологічний досвід цивілізації.

2. Практичне виконання згаданого закону стикається з гострими проблемами, особливо пов'язаними з тотальним скороченням годин на гуманітарні дисципліни. Причому таке скорочення не виглядає обґрунтованим. Стосовно філософії ця необґрунтованість є кричущою. При цьому наші колеги не дарма кажуть про згубні наслідки такого тотального скорочення.

3. Про реалізацію цього закону вже написано досить багато, проте відносно розвитку магістратури та аспірантури в нових умовах публікацій значно менше, хоча гострота проблем в цьому плані ще велика. Дійсно, серед сучасних проблем вищої освіти важливе місце займає завдання органічного поєднання програм поглибленої професійної підготовки та їх соціокультурної адаптації. Зокрема, мова йде про формування і розвиток у магістрантів і аспірантів осмисленої потреби не тільки опанувати методи наукової роботи й педагогічного творчості, ефективно вирішувати актуальні науково-дослідні завдання, а й адекватно оцінювати роль і значення нових наукових і технологічних ідей для розвитку суспільства, визначати їх ціннісний і антропологічний вимір. Всьому цьому якраз і сприяє освоєння магістрантами та аспірантами філософії науки і філософії техніки.

Існує кілька версій викладу курсу «Філософія науки». По-перше, для філософських факультетів і взагалі гуманітарних спеціальностей університетів частіше беруть за основу історико-філософську традицію і виділяють проблематику філософії науки з основних течій і напрямів філософської думки, або конкретно мають на увазі основні концепції філософії науки (гіпотетико-дедуктивну модель, концепції К. Поппера, Т. Куна, І. Локатоса, Ст. Тулміна, П. Фейерабенда т. і.). По-друге, переважно в технічних вишах при викладі роблять акцент на історико-наукових питаннях становлення і розвитку науки і техніки, підключаючи до цього загальну проблематику природи науки, її структури, основних форм і методів наукового пізнання. По-третє, спочатку дається епістемологічний вступ з елементами онтології і методології, проблемами науковості знання і соціокультурної детермінації; акцент робиться на природу науки (в епоху пресингу на науку й падіння її престижу в суспільстві), а не на різноманіття концепцій філософії науки. Існують й інші версії викладу філософії науки.

4. Що стосується нашого способу викладу філософії науки і філософії техніки, то ми розглядаємо ці дисципліни через поняття філософської рефлексії, відповідно, над наукою і над технікою. У певному сенсі ми поєднуємо другий і третій зі згаданих раніше способів і робимо акцент на виявленні природи науки і техніки. Так, науку ми розглядаємо як своєрідну триєдність особливого знання, особливої діяльності та особливих соціально-культурних форм їх організації. При цьому детально розкриваються зазначені особливості і дається огляд основних форм і методів наукового пізнання, а також основних концепцій філософії науки.

5. Введення курсів з філософії науки і філософії техніки, окрім вдосконалення світоглядної та методологічної культури майбутніх фахівців, на наш погляд, може стати засобом подолання вад у їх освіті, котрі пов'язані зі згаданим скороченням аудиторних годин, щоправда, в цьому разі вже не гуманітарних, а природничих наук, та особливо фізики. Це може стати причиною нерозуміння студентами специфіки неklasичної науки. Наприклад, працюючи з магістрантами, доводилося стикатися з нерозумінням ними специфіки неklasичної науки, і при цьому магістранти «дивувалися» тим, як можна долати потенційний бар'єр без особливої витрати енергії (тобто відомий «тунельний ефект» в квантовій механіці). А магістранти інженерного циклу не могли пояснити природу тієї «висоти», яка міститься в терміні «hi-tech», що також перетинається з новим поняттям «технонаука». Іншими словами, сучасний студент не завжди розуміє навіть специфіку неklasичної науки (а тим більше постнеklasичної).

6. Останнім часом поступово змінюються пріоритети в філософії науки: від традиційних когнітивних питань її акценти все частіше переходять до осмислення і аналізу соціальних і культурних проблем. Окрім зазначеного вище ускладнення суспільства і статусу науки в ньому, необхідно мати на увазі також і зміни образу філософії науки. В сучасних умовах особливо помітно, що головним предметом і кінцевою метою філософії науки все частіше стає не наука сама по собі, а людина, що здійснює пізнавальну діяльність у формі науки. Найближчим наслідком цього процесу є ускладнення взаємовідносин між гносеологічними і онтологічними уявленнями, що лежать в основі філософії науки. Їхні взаємовідносини розгортаються у нестійкому співвідношенні необхідності, можливості та випадковості, які більш повно розкривають умови, зміст і форми людської свободи в сфері наукового пізнання. Філософію науки при такому підході цікавлять і методи, і мова, і наукові інститути, і моральність

і соціальна роль вчених, і стосунки людей в наукових колективах і багато іншого знання. Свій матеріал вона, природньо, черпає з міждисциплінарних (наукових і метанаукових) досліджень, і це, так чи інакше, виявляється в розгляді феномена етосу науки. Межа між наукою, метанаукою і ненаукою, в свою чергу, набуває широкого спектру значень людського існування.

Олександр Сторіжко (м. Київ)

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЕКОЛОГІЧНЕ» ТА «СОЦІАЛЬНЕ»

Змістовно співвідношення цих понять відбувається на різних рівнях та різних контекстах. У загальному випадку поняття “соціальне” охоплює всі суспільні відносини, сукупність матеріальних та духовних цінностей соціуму, «другу природу» і природу формально удосконалену. “Екологічне” у данному контексті обозначає безпосередньо систему зв’язків суспільства та оточуючого природного середовища. Але ця система зв’язків, яка є організованою суспільством, виявляється, в сутності, соціальною. Тому поняття екологічного, у деякій мірі, змістовно входить у “соціальне” як його частина.

Соціальне, як було сказано вище, є простір культури, зумовлений цілеполагаючою діяльністю. Використовуючи термінологію Карсавіна, можна сказати, що соціальне існує як всеохоплююче Природу і Людину всесуще тварне буття, «духовно-душевне» та «обмежено-всепросторове». У такому бутті присутня інтенція до «всеєдності» реальності як вищої сутності.

У широкому сенсі поняття «соціальне» синонімічно поняттю «соціальна форма руху». У цьому значенні «соціальне» включає в себе будь-яке явище, охоплене та перетворене суспільною діяльністю. Поняття соціального у широкому розумінні виражає специфіку та сутність власне соціальної якості. Генезис соціального пов’язаний із становленням цінностей, котрі є загальнозначущими і тому набувають суспільного характеру. Будь-яке суспільне явище, зв’язане з такими цінностями, є об’єкт культури чи культурне благо. Вказані цінності надають різним об’єктам (державі, мистецтву, моралі, техніці та ін.) статус історично суттєвих, тобто

маючих суверенне значення у контексті суспільних або соціальних інтересів.

Соціальне як таке було конституційовано надбіологічними формами еволюції життя – працею, колективністю, свідомістю. Єдність останніх зумовлює сутність соціального, котра є мірою відношення духа до природи, речовини, до всього речовинного. Це відношення духу до самого себе і до його присутності в речовині природи, тобто його відношення до речі. Феномен речі зумовлений доцільним перетворенням речовини природи, предметно-практичною діяльністю людини у соціально-природному середовищі. Пізнання міри та рівня присутності духу в речовині природи є предметом наукового дослідження.

Осередком соціального є людина як сукупність суспільних відносин, котра себе ідентифікує у формі особистого творчого становлення. У становленні основою людської самості є надійність непотаємного суцього, тобто природи в її істині, зверненої до людини. Звернення істини в формі відкритості до розуму перетворює безпосереднє середовище людського проживання в культуру, речовинні передумови існування в технологічні засоби праці, що, в кінцевому рахунку, спричиняє виникнення науки.

Історія розвитку та удосконалення технічних засобів праці в контексті їх впливу на природне оточення суспільства містить у собі чимало прикладів виникнення локальних екологічних криз різної типології. Останні виступають у якості падіння культури, її текучої позапризначеності коеволюційній даності соціального. Вирубка реліктових лісів в Північній Африці (котра привела до трансформації великого простору живої природи у безжиттєву пустелю), Північній Америці, Центральній Європі та інших регіонах земної кулі зумовила незворотні зміни в природних умовах життя на цих просторах. Тут, у відомому контексті, створюється дещо у вигляді деструктивного природного середовища, яке містить у собі об'єктивну неможливість попереднього біологічного продукування. Входження природи в простір іменування себе апофатичною реальністю становлення робить час примарною еманациєю природної творчості. Ця примарність, свого роду віртуальність, є зміною лише зовнішньої форми явища чи процесу природи, котрий, у такому разі, являє собою єдність соціальної зміни, вихідної від людини, але позбавленої сенсу, і своєї природної сутності. Екологічний простір, що тут виникає, є, по суті, негациєю в контексті коеволюції суспільства та природи, тому що детермінований деструктивною соціальною дією.

Регресивна форма вказаного *екологічного* простору може бути трансформована в іншу якість при використанні цілого комплексу заходів соціально-економічного, політико-правничого, науково-виробничого характеру по збереженню і захисту природного середовища, його розвитку, утилізації відходів і очищенню від забруднень, упровадженню безвідходних технологій у виробництво, організації екологічно чистих виробництв. Таким чином, поняття *екологічного* може означати як соціоприродну (екологічну) реальність, що характеризується динамічною рівновагою її змістовних елементів, що знаходяться у формі прогресії, так і регресивну форму динамічного відношення «соціум – природне середовище». Тут під природним середовищем розуміється натуральне природне середовище, охоплене життям.

Екологічне, перш за все, є відношенням живого (суб'єкта) до оточуючого середовища – природного чи штучного. Це відношення охоплюється дією системної сукупності екологічних закономірностей. Закон сукупної дії чинників, або закон синергізму, наприклад, репрезентує рівень самоорганізації, довільної чи мимовільної, частки природи чи елемента системи «людина – природа» (Кисельов М.М., Канак Ф.М.) Згідно цього закону сукупність чинників діє сильніше, ніж їх звичайна арифметична сума. Тобто саме результуюча дій усіх чинників визначає суттєвість внутрішніх змін конкретної екосистеми.

Ганна Таран (м. Київ)

ЧИСТОТА ВОДИ ЯК ЕКОЛОГО ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА

«Вода ти не просто потрібна для життя, ти і є саме життя»

А. Сент-Екзюпері

Питання якості води турбувало людство завжди. Якісна вода – якісне життя. Без хвороб...

Виокремити питання чистоти води з загально екологічних складно, але необхідно для більш детального дослідження та вирішення проблем. Загальносвітова практика показує що проблема актуальна для світу загалом і для кожної країни окремо. Для України проблема зосереджена на одній головній артерії – річка Дніпро. Найбільша річка в Україні, друга за

величиною з тих, що впадають в Чорне море, третя в Європі. З давніх-давен він годує і напуває людей. Шість водосховищ вміщують чи не найбільший запас в Україні прісної води.

Якою буде Україна в майбутньому на пряму залежить яким буде Дніпро. Чиста вода здорова нація!

На сьогодні проблем нараховується достатньо: недостатньо ефективно очищення промислових стоків, обміління, евтрофікація річки (процес аномального росту водної рослинності), що пов'язана з вкрай високим рівнем фосфатів.

Під питанням і здатність до самоочищення Дніпра. Мова йде про техногенну реформованість річки.

Єдиного шляху порятунку не має. Є комплекс шляхів вирішення проблеми: максимальний перехід на питне водопостачання за рахунок підземних вод, оновлення державної програми, вихід на міжнародну співпрацю, ефективна система моніторингу, наукове обґрунтування гранично допустимих змін в басейні Дніпра.

Ціль: вийти на екологічно безпечний стан річки і щодо її басейну і стосовно прибережної зони Чорного моря.

Філософський підхід по формування свідомості населення, визнання проблеми і конкретні дії до її вирішення є необхідними вже сьогодні.

Іванна Ткач (м. Київ)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПИТАНЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПРИ ФОРМУВАННІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Особливо актуально нині піднімаються питання впровадження інтегрованих соціальних послуг при формуванні об'єднань територіальних громад. При зміні територіального устрою держави, важливо допомогти сформувати бачення як тих, хто приймає рішення, так і тих, на кого вони спрямовані, що потрібно змінити в громаді, щоб якість життя була на краще. Дуже часто мешканці не розуміють, що саме їм потрібно, які їх потреби, крім отримання звичайно державної фінансової допомоги та виплат. Так формування умов та різних соціальних сервісів і послуг сприятиме створенню всіх сприятливих умов для змін.

Попит та розуміння важливості соціальної політики, соціального захисту населення з кожним роком зростає. І це продиктовано різними ситуаціями та причинами. Одна із них, це Закон України «Про соціальні послуги», нова редакція якого вступає в дію з 01 січня 2020 року. Закон визначає основні організаційні та правові засади соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, долання або мінімізацію їх негативних наслідків. Також, зі настанням дії даного закону, кожна громада має створити так звані базові соціальні послуги, їх налічується 17, які визначені класифікатором соціальних послуг та забезпечують формування державної політики у сфері соціального захисту населення.

Для запровадження змін потрібен аналіз ситуації, проведення дослідження, оцінки потреб громади у соціальних послугах. Зазвичай, керівництву місцевого рівня надзвичайно важко уявити, як має виглядати система в майбутньому, вони не завжди зможуть відобразити необхідний перелік послуг, зміни у механізмі прийняття рішення тощо. Все це вимагає додаткових ресурсів та допомоги.

Сьогодні для впровадження нових змін пов'язаних зі зміною державного устрою працює багато всеукраїнських та міжнародних проектів і програм, які допомагають не розгубити надбання, що працювали до новостворених громад і удосконалити їх. Так, з липня 2019 року в Україні розпочато реалізацію проекту “Спільно. Соціальні послуги для сімей у громаді”, що впроваджується Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та Консорціумом партнерських організацій на чолі з Українською мережею за права дитини за фінансової підтримки Німецького уряду та Німецького банку розвитку (KfW). У проекті беруть участь 12 громад Луганської та Донецької областей. На рівні громад проект впроваджують досвідчені громадські організації, члени Консорціуму: Маріупольська спілка молоді, Партнерство «Кожній дитині», Надія і житло для дітей, СОС Дитячі містечка та Соціальна синергія.

Основна мета проекту, це визначити потреби громад в інтегрованих соціальних послугах та оцінці наявних у громаді ресурсів, для подальшого створення та імплементації в громадах планів з розвитку соціальних інтегрованих послуг. В чому особливість інтегрованих соціальних послуг. А в тім, що тут задіяні не тільки соціальні служби, а й освіта, медицина, поліція, соціальних захист, які у міжвідомчій співпраці спільно вирішують

нагальні проблеми мешканців громади, і створюють відповідні умови для їх подолання.

Варто вказати, що соціальна підтримка сімей в Україні має три складові:

- соціальна допомога (фінансові виплати сім'ям, визначені законодавством);
- соціальна пільги (встановлений законодавством дозвіл на повне або часткове звільнення певних категорій осіб від виконання відповідних обов'язків, які встановлені для інших суб'єктів (категорії суб'єктів), або надання особі додаткових прав (додаткового змісту та обсягу права) у визначеній сфері, порівнюючи з правами (обсягом прав) інших осіб у такій сфері);
- соціальні послуги (комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати, з метою розв'язання їх життєвих проблем).

Але сьогодні на рівні громади найкраще реалізовується підтримка в контексті соціальної допомоги та пільг, також для покращення сервісу в громаді створено соціальний офіс та центри надання адміністративних послуг. При цьому соціальні послуги фактично не надаються та потребують розвитку.

Тому, сьогодні потрібно впроваджувати нові підходи, де будуть залучені як ті, хто приймає рішення, ті хто надає послуги, так і ті на кого вони спрямовані, а також громадськість та молодь.

Дмитро Чорноморденко (м. Київ)

ОБРАЗ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ ТА ЇЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Не викликає сумніву те, що наука є соціальним інститутом і що вона формує сучасну реальність у вигляді технологій, інновацій, конвергенцій різної якості та складу. Це неминуче призводить до певного ускладнення такої реальності, як системи, параметри якої дедалі важче вдається визначити, виокремити, структурувати, контролювати і, відповідно, прогнозувати. Однак, це останнє, все ж таки, є чи не найважливішим завданням науки.

Такі обставини, з необхідністю передбачають розуміння засад на яких ґрунтуються чи можуть ґрунтуватися наші пояснення про цей світ та явища що його насичують. Також, наука прагне і усвідомлення умов формування пізнавальних позицій різного характеру з яких людина може цю дійсність інтерпретувати. Окрім цього, необхідно визнавати, що ключовим параметром буття науки безумовно є методи на які вона спирається і котрі визначають міру та ступінь відповідності теорій власне реальності. У зв'язку з цим, конструктивною ознакою науки є системний підхід до роботи з реальністю та абстракціями/ідеалізаціями, що її репрезентують. Тому, вислідковування, інтерпретація різних аспектів самовизначення науки – завдання філософії науки. І спосіб втілення такого завдання можна розглядати через методологію. Тобто, пояснити як функціонує наука можливо на підставі звернення до визнання наявності множини різних методів, що є властиві конкретним наукам.

Виникає запитання, чи мають сьогодні представники філософії науки співпрацювати із представниками конкретних дисциплін, котрі є фахівцями, дослідниками у своїй галузі? Відповідь очевидна – Так. На мою думку, міждисциплінарний підхід в науці сьогодні якраз і є тим філософським поглядом, що виник в результаті аналізу результатів досліджень які дають різні галузі знання і котрий постає як філософія науки. Тому, цілком закономірним є те, що зараз популярними стають філософські дослідження спеціальних наукових дисциплін з метою розширення існуючих та введення нових методологічних підходів у конкретні наукові проекти. Таким чином, з цієї позиції, мова йде про подальшу диференціацію наук, що неухильно вимагає інтеграції їх методів, способів реалізації проектів і власне здобутків таких взаємодій.

Філософія науки прослідковує закономірності функціонування наукових досліджень (праці науковців) та намагається вийти на мета-рівень осмислення отриманої інформації. Таким чином, ми можемо говорити про філософію науки в двох контекстах, зважаючи на джерела та передумови таких досліджень: коли філософ-методолог аналізує деяку науку він робить це ззовні, керуючись філософським термінологічним та методологічним апаратом та іншим – спеціаліст-науковець, який приходить до філософії науки спираючись на внутрішні проблеми профільної тематики дослідження базується на об'єкт-мовному рівні осягнення дійсності, акцентуючи увагу на впровадженні та функціонуванні окремих відомих йому методів у визначеному тематичному полі.

Таким чином, проаналізувавши певну кількість сучасних наукових джерел що зосереджені на питаннях і проблемах які відносяться до філософії науки, можна засвідчити що сьогодні вона існує у вигляді множини конкретних дисциплін котрі створюють і цілковито детермінують методологію, яку можна схопити філософським мисленням. Тобто, узагальнити до тієї міри, що забезпечує уникнення повного відриву теорії, моделі від реальної практики експериментування чи дослідження і в той же час, через представника конкретної науки що має фахову компетентність, уможливує чітке розуміння та інтерпретацію даних і результатів наукових досліджень конкретних наук самими фахівцями з цієї галузі. Якщо ж конкретні наукові результати починають інтерпретуватися не фахівцем (тим, хто не має знань про методи власної науки), то розуміння таких даних буде формуватися у відповідності до парадигм, що вже сформовані у філософії науки, яка переважною мірою є нагромадженням концептів шляхом деякого абстрагування чи ідеалізації реальної практики експериментування до певної системи цінностей і поглядів представників гуманітарної сфери науки.

Отже, я вважаю, що головними характеристиками сучасної філософії науки є її бінарність, в якій підґрунтям для мета-рівня (методологічного) є взаємодія різних галузей знання, різних наук із власною специфікою що відповідає принципам: координації, кооперування, самоорганізації, доповняльності та динамізму. На підставі усвідомлення таких принципів та специфіки галузей знання, наук ми маємо найбільш чітку картину сучасної реальності яку сприймаємо у вигляді методів.

Література:

1. The Philosophy of Science. An Encyclopedia Volume 1 A. – M. Sahotra Sarkar, Jessica Pfeifer. Psychology Press, NY, Routledge, 2006. – 965 p.
2. Philosophy of Science: An Overview for Cognitive Science. [William Bechtel](#). Georgia State University, Psychology Press, 2013. – 152 p.
3. Philosophy of Science: A Contemporary Introduction. [Alex Rosenberg](#). Routledge, 2013. – 202 p.
4. Philosophy of Science: The Key Thinkers James Robert Brown A&C Black, 2012. – 320 p.

НАУКОВІ І ПОЗАНАУКОВІ ЗНАННЯ У ДУХОВНОМУ ПОСТУПІ ЛЮДСТВА

Якщо проаналізувати історичний шлях розвитку людства, то висновок буде наступний, - воно розвивалось не лише завдяки еволюції, що не піддається сумніву, але і людство докладало зусиль для змін власного буття. Основними чинниками антропосоціогенезу, як нам відомо, є праця і мова. Задовольняючи власні соціальні потреби людина спиралася на власний, а пізніше і колективний досвід, створювала необхідні для задоволення соціальних потреб знаряддя праці, здійснюючи постійні з цього приводу комунікації з іншими.

В цілому спільноти у своїй повсякденній діяльності і комунікуванні мали здатність до накопичення і передачі так необхідних для їх виживання знань. Накопичуючись і трансформуючись, в залежності від умов існування, буденні знання, в результаті здійснення епістемологічних практик, постійно довершувались і, в результаті їх застосування, змінювались як самі знання так і індивіди, і спільноти. На думку великого іспанського філософа Хосе Ортеги-і-Гассета людство відтоді і дотепер ставило і вирішувало лише дві задачі «зменшення труднощів і примноження зручностей». Спираючись на накопичений досвід і знання людство досить швидко прогресувало... (вважається що існування людства обмежується 25-50 тисячами років). Тисячі років людство діяло і розвивалось спираючись на здобуті паростки знання (деякі з яких ми безповоротно втратили) і хоч «діалектика не зводиться до суми прикладів» та варто згадати бодай деякі із них – це технологія виготовлення паперу, порцеляни, шовку, пороху тощо. Які мали місце ще задовго до створення соціального інституту – науки.

Поза усяким сумнівом є те, що особливе значення у розвитку усієї сучасної культури і цивілізації належить науковому знанню.

У сучасній філософській літературі існує досить великий і швидко зростаючий масив досліджень, присвячених філософському осмисленню науки і наукових знань, це пов'язано в першу чергу з іменами Томаса Куна, Імре Лакатоса, Стівена Тулміна, Майкла Малкея, Мішеля Фуко, Віктора Петрушенка, та інших.

Приведемо для прикладу здійснені тут і тепер деякі наукові відкриття а саме: Неінвазивна діагностика, істівний поліетилен, універсальна штучна

кров, штучна людська шкіра і, найбільш вагомим і значимим науковим результатом для сьогодення, є створення іон-літієвих акумуляторів, як джерела акумуляованої електроенергії, тощо. Цей перелік досягнень сучасної науки можна було би продовжувати.

На думку відомого українського філософа Василя Кушера знання є стратегічний ресурс [1.] і перед нами лише постає задача, яким чином досягти продуктивності праці у його здобутті, якими рухатися шляхами, якими користатися методами та засобами. Чому віддати перевагу – диференціації чи інтеграції в науковій сфері? Який обрати шлях, інтенсифікації чи екстенсифікації розвитку науки? Цьому врешті-решт і присвячена одна із проблем нашої конференції.

Варто зазначити, що в різні періоди розвитку суспільства віддавалась перевага (частково віддається і тепер) тим чи тим методологіям, шляхам та засобам. На сьогодні на передній план (в зв'язку з глобальними проблемами та глобалізаційними процесами) варто дослухатися до думки/девізу, котра орієнтує китайських вчених. Зміст її полягає у тому, що сучасна наука та здобуте нею знання спричиняє, м'яко кажучи, незручності, має у собі і позитив і негатив. Цей девіз звучить наступним чином: Гуманність – інновації – перевага». Аналізуючи сучасні досягнення світової науки, зокрема проблем котрими вона опікується, стає зрозумілим, що вчений, суб'єкт, мусить спиратися у своїх вишукуваннях на загальнолюдські цінності. Бути відповідальним перед спільнотою, не порушувати правове та моральне поле. Якби ми не мали вишукані технології, методи, засоби – ціна їм невелика, якщо вони носитимуть антигуманний характер.

Тому, не варто зачаровуватися науковими досягненнями. Наукове пізнання не варто вважати єдиною можливим шляхом набуття людством життєво важливої і необхідної для себе інформації. На сьогодні, (не ставлячи під сумнів важливість і потрібність для людства наукових знань), відбувається поворот до позанаукових знань, їх ролі і значення у Духовному поступі людства. Маємо на меті звернути вашу увагу на такі типи знань, які здобуті не засобами науки, мають інший характер і які, з цієї причини, існують поза її межами [2].

Аналіз світового історико-культурного процесу свідчить, що міфологічний, філософський, релігійний, мистецький шляхи пізнання (а не науковий) впродовж тривалого часу були домінуючими в культурному поступі людства, задовольняли інформаційно-практичні, та духовні потреби суспільства. Власне наука, як суспільний інститут, як нам відомо,

з'являється тільки на початку сімнадцятого сторіччя і тільки з середини двадцятого сторіччя стає провідною її роль у суспільному і духовному розвитку. Необхідно додати, що і в наш час позанаукові шляхи здобуття знань не втратили свого значення, бо вони відображають і виражають низку сфер буття людини і світу, які в силу специфіки науки не охоплюються нею, або просто в сучасному вигляді є недоступними для неї.

Стає зрозумілим, що глибинна гуманітарна традиція пов'язана зі знаннями, які безпосередньо не входять в коло наукових знань, а належать до так званих позанаукових знань і їх ролі в культуротворенні, бачення культури сьогодення та її перспектив [3].

І, що характерно, попит на позанаукові знання не згасає, а навпаки - зростає. І то не випадково, бо саме у такий спосіб передається боротьба за свободу, справедливість, добро, красу та інші гуманітарні цінності, в існуванні яких виникають сумніви у сучасному перенасиченому технотронному світі.

Література:

1. Кушерець В. І. Знання як стратегічний ресурс суспільних трансформацій. – К.: Знання України, - 2004. – 465с.
2. Чорноморденко І.В. Проблема існування знання за межами науки: Монографія. – К.: КНУБА, 2005. – 306 с.
3. Чорноморденко І.В. Позанаукові знання і культуротворчий процес: Монографія. - К.: КНУБА, 2010. – 360 с.

ФІЛОСОФІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ВЗАЄМОДІЯ ФІЛОСОФІВ ТА ІНЖЕНЕРІВ

Людмила Бондажевська (м. Київ)

«ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ» В КОНТЕКСТІ МАЙБУТНЬОГО ФІЛОСОФІЇ НАУКИ

Майбутнє науки з одного боку в руках людини, адже будь-яке знання ми звикли інтерпретувати як результат осмислення людського досвіду, з іншого боку, технічний прогрес дає нам такі перспективи, погодитись і змиритись з якими вкрай важко.

Розробки штучного інтелекту, експертних баз даних з надзвичайно потужними можливостями ставить під загрозу цілу низку професій, таких як механіки, лікарі та ін. Фахівці творчих спеціальностей поки що почувають себе у безпеці, проте ця безпека є відносною. Крім можливого нівелювання значущості людської роботи та творчості створюються передумови для нового типу моралі, відповідальності, адже техніка подекуди набуває тих рис, які притаманні людині (може діяти, приймати рішення, мати навички, вміння тощо) і що важливіше, при цьому невизначеним залишається питання відповідальності за наслідки, які виникають в результаті використання сучасних технологій.

Традиційно професія викладача вважається такою, що потребує творчого підходу, неабияких здібностей та вміння реагувати на виклики часу. У 2018 році в одному з освітніх закладів Вест Поінту (U. S. Military Academy at West Point) було успішно проведено експеримент. Людиноподібний робот Біна48 (Bina48) виконував функції викладача філософії, прочитавши декілька лекцій, присвячених етичним судженням та теорії справедливої війни. Очевидно, що поодинокий випадок не може бути свідченням закономірності, найближчі десятиліття навряд чи стануть періодом, коли роботизована техніка замінить викладачів, проте цей випадок чітко демонструє нам те, що розробка штучного інтелекту не стоїть на місці. Викликом для майбутніх поколінь буде визначення меж застосування технологізації, створення тих умов, за яких людина матиме шанс безпечно співіснувати з своїми творіннями носієм штучного інтелекту, який ймовірно матиме більше шансів продовжити своє фізичне (чи точніше технічно-матеріалістичне) існування.

З точки зору філософії, інтелект може бути визначено відповідно до наявності таких базових ознак:

- Здатність діяти залежно від ситуації;
- Здатність приймати рішення;
- Наявність свідомості та самосвідомості, свободи волі;
- Вміння виражати знання за допомогою мови, виражати емоції та почуття;
- Критичне мислення та творча діяльність.

Проте, наявність ознак інтелекту не може бути достатньою підставою для підтвердження присутності розумної істоти, рівноправної, повноцінної, такої, що є особистістю. Філософія науки визначає особистість як пізнавальний суб'єкт, натомість екзистенція людини не обмежується когнітивною функцією. Лише комбінація усіх проявів людського може засвідчити існування інтелекту.

Варто визначати інтелект не як сутність, а як властивість, що притаманна суб'єкту. Робот, так як і будь-який технічний пристрій, не може бути суб'єктом пізнання. Штучний інтелект таким чином є результатом спроби синтезу, відтворення тих проявів людської природи, які вже було досліджено. Проте повнота та багатогранність людського існування, постійна динамічність та принципове право на творчу діяльність та помилки, робить вивчення питання штучного інтелекту справою механістичною. Відтворення наявного знання, та навіть схем його продукування не може вважатись повноцінною аналогією людини.

На разі ми можемо побачити декілька яскравих прикладів впровадження новітніх технологій, розробники яких керуються «філософією штучного інтелекту» (що розробляли А. Тюрінг, Дж. Серль, Р. Пенроуз та інші) для створення людиноподібних роботів – носіїв нового типу знань, котрі уподібнюються у всьому до реальних суб'єктів пізнання:

- Кодоморід (Kodomooid), розробка з Японії; андроїд, котрий читав новини у прямому ефірі, на разі перебуває «на пенсії» у одному з музеїв Токіо;

- Біна 48, про котру було згадано вище;
- Геміноїд ДК (Geminoid DK), продукт колаборації університету Осаки та приватної організації з Японії, котрий візуально та навіть за жестами копіює професора університету Аалборн (Данія) Хенріка Шарфе (Henrik Scharfe);

- Юнко Чіхіра (Junko Chihira), людиноподібний робот, продукт компанії Toshiba, який працює повний робочий день у інформаційному центрі для туристів у Токіо;

- Надін (Nadine), гуманоїд створений у Сингапурі як прототип техніки, котра може бути компаньйоном-помічником та має здатність для соціальної взаємодії;

- Софія (Sophia), робот створений компанією Hanson Robotics, подорожує світом, здатна виражати емоції, має свою «біографію» та перший робот, котрий отримав громадянство, пройшов тестування на наявність рудиментарних ознак свідомості.

Аналізуючи проблематику штучного інтелекту в контексті філософії науки ми можемо побачити, що вже зараз існує необхідність визначити межі використання подібних технологій. Визнаючи за штучним інтелектом здатність мати ознаки людського інтелекту ми маємо прийняти рішення і стосовно того, чи наділяти таких носіїв правами та обов'язками, які має кожна особистість. Визначаючи межі використання штучного інтелекту лише як синтезованої ознаки техніки, здатності виконувати широке, проте, усе ж таки обмежене коло функцій, ми вказуємо на відповідальність творців за опосередковані технікою результати їх діяльності.

У такому випадку носії штучного інтелекту, на відміну від людей, не повинні мати прав (політичних, соціальних тощо), адже вони не зможуть нести відповідальність так, як це здатні робити і роблять люди.

Анастасія Коновалюк (м. Київ)

СПОСОБИ ВВЕДЕННЯ СВІДОМОСТІ В СУТЬ АРХІТЕКТУРИ, ЯКІ ВИЗНАЧЕНІ НА ОСНОВІ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ГУССЕРЛЯ

Феноменологічне дослідження дуже сильно змінилося з філософією Едмунда Гуссерля. Його філософські погляди пов'язані з твердженням, що об'єктивної реальності, яку не сприймає людина, не існує і тільки в її присутності реальність може бути відтворена. Тому він визначає феноменологію як напрямок, який досліджує механізми конструювання реальності свідомістю. Природа свідомості розкривається в відтворенні свого чуттєвого досвіду в зовнішньому світі. Простір-час, як прояв

зовнішнього світу, включає всі можливості проявити людські почуття, але свідомість в одному просторі не може розкритися в усіх переживаннях одночасно, а тільки частково переживає дійсність. Едмунд Гуссерль стверджує, що для того щоб зрозуміти, як рефлексує індивід на той чи інший предмет зовнішнього світу, дуже важливо дослідити, в якому напрямку він буде пізнавати цей світ. Він вводить поняття «інтенція», що визначає шлях розкриття чуттєвого досвіду особистості. Оскільки людина - істота соціальна, основний напрямок визначено соціальними питаннями і задачами, загальними правилами співіснування в цьому світі з іншими «я». У процесі переходу від сприйняття смислів предметів до осмислення своїх почуттів людина виходить на новий рівень усвідомлення, який полягає в здатності переживати подію в моменті. Такі переживання Едмунд Гуссерль називає трансцендентальними, так як вони пов'язані з відчуттям чогось піднесеного і незбагненого, і розширюють межі сприйняття.

Процес пізнання архітектурного простору включає в себе всі етапи розкриття і трансформації свідомості. Архітектура запрограмована інтенціями, які вводять відвідувача досягнути істину представлену владою. Першою основною інтенцією виступає віра людини в щось, що існує вище її особистого досвіду. Віра визначає зв'язок індивіда по вертикалі з тим, що існує за межами його свідомості, і через почуття викликані простором, щодо цієї віри, відвідувач контактує з предметом пізнання. Це може бути віра в мистецтво, як прояв божественної творчості, що матеріалізується в архітектурному просторі, і в цьому явищі віри формується зв'язок свідомості з творчістю автора. Так само це може бути віра в предмет науки, як вища форма пізнання світу, і зв'язок відвідувача з науковою діяльністю. А також і вірою в Бога, як вища сила, і зв'язок людини з релігією. Теж і вірою в красу, як вища форма представлення особистості, і зв'язок з предметами побуту і т.д.

Інтенції, яку передбачає простір і яку визначає для себе людина, можуть відрізнитися. Архітектурний простір виникає на основі причетності цих двох інтенцій і сприяє трансформації свідомості в тому напрямку, який закладає влада. На підставі таких здібностей свідомості, як схоплювання і поєднання, таких якостей, як споглядання, уява і судження, можна виявити такі типи введення індивіда в суть архітектурного простору як:

- сценарій уяви істини;
- сценарій споглядання істини.

Спосіб введення, як сценарій уяви, відрізняється сильним смисловим навантаженням на свідомість людини. Дії в таких просторах пов'язані, як і з процесом споглядання, так і з ментальним судженням. Відвідувач поступово входить в суть того, що відбувається. З кожною новою дією він сильніше включається в процес, «очищаючись» від повсякденного досвіду. Явно виражене смислове навантаження направляє особистість не просто споглядати, а й міркувати про знайомі образи. Таким чином, відчуття супроводжуються роздумами. Поєднання цих двох способів сприйняття провокують свідомість уявляти. У цьому процесі людина не просто переживає подію, а й конструює якийсь образ того, що відбувається. Саме тому історична архітектура сприймається простіше, а ніж сучасна. Вона завжди зачіпає погляд і задає конкретний напрямок її вивчати, плавно переводячи від одного пункту сприйняття до іншого. Блукаючи поглядом по архітектурним елементам, одночасно виконуючи якісь дії, міркуючи про те, що відбувається, поєднуючи з цим свій особистий досвід, людина уявляє суть події і виносить з цього простору вже новий досвід з розширеними кордонами пізнання.

Сценарій споглядання істини найчастіше зустрічається в просторах, розмежованих на основні та другорядні дії. Процеси сприйняття так само поділені силою і різним способом включення свідомості. Архітектура спочатку приголомшує особистість і зупиняє споглядати, що рідко підкріплюється смисловою інтенцією. Прикладом цьому являється фізичний простір, який складно визначити з точки зору смислів і логіки, але вражає своєю естетичною досконалістю або нестандартним представленням зовнішнього світу. Така архітектура зачіпляє і спонукає контактувати з предметом пізнання, трансформує особисте бачення і розкриває надчуттєві здібності. В цьому випадку простори, які не несуть смислове навантаження на свідомість, виступають підготовчими до основних процесів. Вони породжують сильні переживання, які в подальшому людина транслює на основні дії.

ФІЛОСОФІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ВЗАЄМОДІЯ ФІЛОСОФІВ ТА ІНЖЕНЕРІВ

Масова культура починаючи з 90-х часто показує нам жахи штучного інтелекту. У фільмах, книжках та серіалах завжди показують злий штучний інтелект який може захопити нашу планету, знищити людство тощо. Вже тоді люди почали думати, чи правильно що технології так швидко розвиваються?

Чи правильно створювати штучний інтелект? І починаючи з того моменту з'явилися байки про штучний інтелект який захопить світ. Відповім одразу: неможливо зараз, навіть з найсучаснішими технологіями, створити штучний інтелект який захопить світ. І це неможливо і у наступні 15-20 років. Аби зрозуміти чому, а не просто займатися просторікуванням я хочу пояснити основи того як він працює.

Коли звичайний людина говорить про штучний інтелект, зазвичай це якась система яка використовує штучну нейронну мережу. Що таке нейронна мережа?

Штучні нейронні мережі (ШНМ) – це обчислювальні системи, натхнені біологічними нейронними мережами, що складають мозок тварин. Такі системи навчаються задач (поступально покращують свою продуктивність на них), розглядаючи приклади, загалом без спеціального програмування під задачу. Наприклад, у розпізнаванні зображень вони можуть навчатися ідентифікувати зображення, які містять котів, аналізуючи приклади зображень, мічені як «кіт» і «не кіт», і використовуючи результати для ідентифікування котів в інших зображеннях. Вони роблять це без жодного апріорного знання про котів, наприклад, що вони мають хутро, хвости, вуса та котоподібні пискі. Натомість, вони розвивають свій власний набір доречних характеристик з навчального матеріалу, який вони оброблюють.

ШНМ ґрунтується на сукупності з'єднаних вузлів, що називають штучними нейронами (аналогічно до біологічних нейронів у головному мозку тварин). Кожне з'єднання (аналогічне синапсові) між штучними нейронами може передавати сигнал від одного до іншого. Штучний нейрон, що отримує сигнал, може обробляти його, й потім сигналізувати штучним нейронам, приєднаним до нього.

В поширених реалізаціях ШНМ сигнал на з'єднанні між штучними нейронами є дійсним числом, а вихід кожного штучного нейрону обчислюється нелінійною функцією суми його входів. Штучні нейрони та з'єднання зазвичай мають вагу, яка підлаштовується в перебігу навчання. Вага збільшує або зменшує силу сигналу на з'єднанні. Штучні нейрони можуть мати такий поріг, що сигнал надсилається лише якщо сукупний сигнал перетинає цей поріг. Штучні нейрони зазвичай організовано в шари. Різні шари можуть виконувати різні види перетворень своїх входів. Сигнали проходять від першого (входового) до останнього (виходового) шару, можливо, після проходження шарами декілька разів. Якщо спростити, то є людина або програма яку називають вчителем або тренером, вона дає спеціальній мережі якусь інформацію, мережа її опрацьовує і робить якийсь висновок, після чого цей висновок передає до зовнішнього шару, де вчитель перевіряє чи задовольняє висновок умовам якщо умова задовольняє то мережі кажуть що результат правильний і вона продовжує працювати в тому руслі, або кажуть що ні, і машина робить якісь зміни. Які вчитель не знає, він може лише давати завдання, дивитись результат та казати правильно чи ні. Звичайно це якщо не враховувати багато нюансів і те які типи мереж взагалі існують.

Варто розуміти що нейронні мережі можна гарно натренувати для якоїсь вузької задачі, і для цього потрібне спеціальне дороге обладнання, а коли ми говорим про тренування нейронних мереж для великих компаній то вартість обладнання легко може коштувати мільярди доларів. Прикладів використання нейронних мереж навіть зараз дуже багато. Сучасні телефони мають по технічним характеристикам камери в рази гірше ніж звичайні камери, але завдяки мережам іноді фотографії не сильно гірше. Першим хто почав успішно використовувати штучний інтелект для фотографій була компанія Google, і що цікаво, фотографії з використання штучної мережі яка реконструювала фотографії виглядають більш натуральними. Зараз майже всі мобільні компанії використовують штучний інтелект у своїх телефонах для покращення камери.

Використання мереж не закінчується на фотографіях. Усі телефони які використовують голосових помічників ,для розпізнання голосу були натреновані завдяки нам з вами. Компанії брали наші розмови з помічниками, аналізували штучним інтелектом для розпізнання голосу і тим самим покращували його. Розумні рекомендації реклами також є “продуктом” штучного інтелекту, який за матеріал має вашу історію

браузера, а за висновок те що можна вам продати. Є факт, хочемо ми того чи ні, ми вже багато років є матеріалом, продуктом, для вивчення нейронних мереж аби краще знати нас, а як в наслідок краще нам щось продати. І вийти з цієї системи використовуючи комп'ютер просто неможливо.

Вивчення і покращення штучного інтелекту не зупиниться. Від нього вже, на даному етапі дуже багато користі, як звичайним людям у вигляді покращених фотографій, чудового розпізнання голосу і багато чого іншого, так і для великих корпорацій які мають змогу отримувати ще більше грошей. Але чи правильно що ми, не даючи на те дозвіл (на справді даючи, просто прочитайте ліцензійну угоду при встановленні будь якої програми, а саме пункт про зберігання та обробку даних) є матеріалом для експерименту? Якщо чесно то так, це в якійсь степені революція в області технологій, і як будь яка революція якщо запитати у кожного про її правильність ніколи не здійсниться. Тому залишається лише змиритися. І ні одна технологічна країна по справжньому не надавить на компанію за такий збір даних. Технологічні країни самі використовують базу великих компаній, тому будь яке регулювання лише пісок у очі.

Тепер коли ми знаємо що для створення штучного інтелекту для якоїсь вузької задачі потрібна ціла система, обладнання і матеріла, зрозуміло чому створення штучного інтелекту який захопить світ неможливе з розвитком сучасних технологій. Але чи неможливе це взагалі на 100%? Э один нюанс-квантові комп'ютери. Вони існують вже зараз і в деяких випадках випереджають навіть сучасні суперкомп'ютери у 1000 разів. Чи можливо що коли квантові комп'ютери розкинуться на них зможуть натренувати штучний інтелект що захопить світ? Це нікому не відомо, і зробити хоч якийсь припущення по цьому приводу просто неможливо в даний момент часу, але все важливо знати що така можливість теоретично, в не близькому майбутньому але є.

Висновок: використовуючи надану мною інформацією кожен сам може зробити висновок про доцільність його використання, та що може статися в майбутньому через це. Моя точка зору що штучний інтелект рано чи пізно мав з'явитися, і так вийшло що зараз ми живемо в момент коли його відносно недавно почали використовувати по справжньому, «наповну», не відомо до чого це приведе, але точно не до того що він завоює світ в буквальному сенсі, а ось про інші вже так впевнено не скажеш.

Література:

<https://neurohive.io/ru/osnovy-data-science/osnovy-nejronnyh-setej-algoritmy-obuchenie-funkcii-aktivacii-i-poteri/>

<https://towardsdatascience.com/understanding-neural-networks-what-how-and-why-18ec703ebd31>

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BD%D0%B5%D0%B9%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B0

Світлана Силкіна (м. Київ)

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕОРІЇ АУТОПОЕЗИСУ

Науково-технічний прогрес, глобалізаційні процеси, стрімкий ріст інформаційних технологій призвели до появи постнекласичної раціональності. Цей тип раціональності виник у зв'язку з засвоєнням в науці і прилеглих сферах складних систем, що саморозвиваються. У більшість таких систем людина включена в якості особливого компонента. Тому такі системи ми називаємо людиномірними. Вони сьогодні займають домінуюче становище на передньому краю наукових досліджень.

Сьогодні уявлення про системи, що саморозвиваються, виступають в якості фундаментальної ідеї наукової картини світу, яка розглядає всі рівні організації матерії, які виникли в процесі еволюції Всесвіту (від Великого вибуху до наших днів).

Синергетика розглядає нелінійність як фундаментальну характеристику відкритої системи і передбачає безперервність вибору альтернатив її розвитку. Головними характеристиками нелінійних систем є багатовимірність, багатоваріантність, відкритість. Людина із стороннього спостерігача перетворюється на вагомий фактор впливу, стає включеним в систему спостерігачем, її невід'ємною частиною і вагомим фактором розвитку та змін.

Теорія аутопоезису виступає одним напрямів синергетики. Концепція аутопоезису була розроблена нейробіологами У. Матураной і Ф. Вареллой з метою опису феномену життя як явища, притаманного автономним системам, що самооновлюються та саморозвиваються.

Аутопоезис - це здатність організму чи системи відтворювати свої основні компоненти, забезпечувати їх зв'язаність, впорядкованість, зберігаючи власну ідентичність. Аутопоетичні системи – це системи, які перебувають у постійному процесі самооновлення та саморозвитку, при цьому зберігаючи власну структуру і визначальні характеристики.

Жива система не тільки сама визначає свої майбутні структурні зміни, вона також визначає, які зовнішні роздратування їх викличуть. Таким чином, маніпулювати живою системою не можна - можна лише спричиняти на неї збурюючий вплив. Структурні зміни системи є актами пізнання. Визначаючи, які впливи навколишнього середовища будуть викликати в ній зміни, система встановлює рамки своєї області пізнання - вона «народжує світ». Разом з тим пізнання - це постійне конструювання світу. Взаємодії живої системи з оточенням суть пізнавальні акти, і сам процес життєдіяльності - це процес пізнання.

Сутність аутопоетичного процесу пізнання полягає в усвідомленні того, що світ, який ми пізнаємо, не є об'єктивним, незалежним від нас світом, а є світом, який ми творимо разом з іншими: світ стане іншим, тільки якщо ми станемо жити по-іншому.

Автори теорії аутопоезису вважають, що конфлікт завжди є взаємним запереченням і не може бути усуненим тоді, коли кожна з його сторін займає "цілком певну" позицію. Конфлікт може бути усунутий, тільки якщо ми переходимо в іншу площину, де можливе співіснування. Загальний мир може бути досягнутий лише спільними зусиллями, які полягають у виборі, знаходженні, конструюванні такого спільного простору, в якому обидві сторони зможуть знайти собі місце.

Теорія аутопоезису висуває етичні вимоги щодо людини, головними з яких є відповідальність перед іншим, повага до відмінностей, турбота, любов: «Ми володіємо тільки тим світом, який створюємо разом з іншими людьми, і тільки любов допомагає нам створювати цей світ» [3, с. 218]. Все це дає нам підстави говорити про гуманістичний потенціал теорії аутопоезису.

Література:

1. Добронравова І.С. Ставлення людини до природи: синергетичний аспект / І. Добронравова // Філософія. Антропологія. Екологія. –Альманах. Випуск перший. – К.: Стилос, 2000. – С. 114-121.

2. Капра Ф. Скрытые связи / Ф. Капра; [перев. с англ. Д. Пальца]. — М.: ООО Издательский дом «София», 2004. — 336 с.
3. Матурана У., Варела Ф. Древо познания: биологические корни человеческого понимания / У. Матурана, Ф. Варела ; [пер. с англ. Ю.А. Данилова]. - М.: Прогресс-традиция, 2001. - 223 с.
4. Стёпин В. Научная рациональность в техногенной культуре: типы и историческая эволюция / В. С. Степин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&i
5. Стёпин В. Человек как развивающаяся система // Человек в синергетической картине мира: возможность свободы: Международный междисциплинарный научный семинар, 16. 02. 2007, Киев [Электронный ресурс]. <http://www.synergetics.org.ua/index.cfm?show=articles&maid=26>
6. Maturana, Humberto R. Reality: The search for objectivity or the quest for a compelling argument / H. R. Maturana // The Irish Journal of Psychology. – 1988. - Vol. 9. - № 1. - pp. 25-82.

Андрій Шаринін (м. Київ)

ЕПІСТЕМОЛОГІЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ

З часу, коли з легкої руки Е. Гуссерля, Я. Іксюля і К. Лоренца була обґрунтована психологічна, екологічна та біологічна природа людського а пріорі, категорія часу неминуче втрачала ідеалістичні позиції. Так психологізм і натуралізм оголив перший парадигмальний розрив в її розумінні. Другий, когнітивний розрив, виявився лише супутнім фактором першого. Так кумулятивний розвиток наукового знання пропустив наявні уявлення про «сакральний час» через жорна позитивізму, позбавивши його власної апріорної структури. Темпоральні якості, такі як число руху, міра зміни, послідовність, безперервність і нескінченність, набули самостійного життя як терміни математичного аналізу. Згодом за дужки науковості виведені старі «астрологічні ловці часу» – *генітури, ініціативи, виливи*. Зрештою, нині об'єктивний час – це лише фікція, результат домовленості, «лінійна умовність», супутня «четверта координата» або «уявна величина» - те, в чому мало що залишилось від первинної природи. Але слід віддати належне, в ХХ столітті не припинялися суб'єктивні спроби актуалізації знеособленого часу і подолання зростаючої прірви у розумінні його

сутності. Адже умовою темпорального синтезу була і залишається саме діяльність свідомості. У лавах сміливих і неповторних рішень: і «іманентний час» Гуссерля, і ідея «живої тривалості» Бергсона, і екстатичний *Zeitigung* Гайдеггера, і «часовий порядок» Рейхенбаха, і часові ряди епістемологічних конфігурацій Фуко і Хюбнера. Як елементи того ж ряду – «стріла часу» Пригожина, «фізичний час» Козирєва.

1. Не применшуючи значення перерахованих концепцій, розвиток науки вимагав нового прочитання досвіду часу, коли дихотомія S-O знімалася б натуралізацією суб'єктивного пізнання. Не останню роль в цьому зіграла міждисциплінарна орієнтація когнітивних наук, несподіваним нововведенням якої став проект «нейрофеноменології» Франциско Варели [Varela, 1996] і загальний конструктивістський напрямок енактивізму. При взаємних обмеженнях, парадоксальний синтез феноменології та когнітивістики, через об'єднання перспектив першої і третьої особи, оновив уявлення про нейробіологічну природу часу. Через спробу подолання внутрішніх обмежень методології Гуссерля, оминання «важкої проблеми» свідомості і об'єднання напрямів енактивізму з'ясувалось, що сприйняття, пам'ять, уява, дії, наміри постійно дублюють потрійну мікроструктуру часового досвіду: ретенція / первинне враження / протенція. Так з трансцендентальної реконструкції часу Гуссерля і «мережі інтенціональностей» Мерло-Понті [Мерло-Понті, 1999, с.527], була зрощена нова «натуралізована тканина» енактивізму – динамічна структура темпоральної свідомості, яка домінує в нашому існуванні. Варела буквально наслідує Мерло-Понті: я не вибирав народитися, але одного разу народившись, час уже має пронизати мене. За Варелою, час – це нестабільна система, в фазовому просторі якої немає областей аттракторів, а є безперервний цикл тимчасових перебувань у складному паттерні руху, модульованих тільки зовнішньої зв'язком [Varela, 1999, р. 267, 294, 288]. Цей несвідомий моторний процес виявився «надмірним»: наміри людини, як стало зрозуміло, структуровані часовим порядком, внутрішня темпоральність не залежить від інтенціональної природи свідомості і дії [Gallagher 2017], натомість суб'єктивність – та реальність у часі, без якої час не можливо пізнати [Gallagher, 1998, р.172-178]. Переосмислюючи природну організацію часу в ракурсі енактивного підходу до пізнання, нині автори ставлять питання ще радикальніше. А саме, усвідомлення часу носить фрактальний характер [Gallagher & Zahavi 2014]. Мова не про пасивне сприйняття тепер, а про динамічну енактивну єдність

повторюваних інтенціональних переплетень ретенції / первинного враження / протенції, у якій «живе сьогодні» свідомості виявляється граничною межею взаємодії вже включених ефектів ретенції і протенції [Gallagher 2017, p. 96].

2. Ми приймаємо час як когнітивну конструкцію, як продукт не тільки пасивного синтезу свідомості, а й активності, яка визначається масштабом і природою енактивної обробки інформації. Дискурс про природу цієї активної когнітивної здібності на пострадянському просторі недостатній, до того ж про розвідки, пов'язані з епістемологією темпоральності, або епістемологією часу, говорити взагалі не доводиться. На жаль, важливі дослідження В. Молчанова та його школи, наслідуючи Гуссерля, залишають проблему часу буквально невизначеною [Молчанов, 2007, с.16-17]. Реанімуючи брентанівську ідею про феноменальну пріоритетність простору над квазіфеноменом часу [Молчанов, 2015, с.13], їх дослідження переорієнтовано на феноменологію простору, пасивну неагресивну свідомість, яка з огляду на наші енактивні вподобання (*дія* → *знання*), малопродуктивна. Важливіше, на взірць нейрофеноменології Варели, спробувати подолати слабкі місця методології Гуссерля і інтегрувати до неї протоноетичні і герменевтичні чинники, наприклад, той самий «ефект історії», що вміщує екстраінтенціональні виміри [Gallagher, 1998]. Раніше генетична феноменологія вже ставила питання про «історію свідомості» через її генезис [Рубене, 1983, с.73]. Зі слів Варели: відношення тепер до минулого – це проковзування, організоване за суворими принципами [Varela, 1999, p.278], і саме через певну «консервацію» минулого, тобто здатність «мати» і пережити накопичений час, у нас з'являється шанс.

3. Ми розуміємо, у сприйнятті «застиглої життєвості» свідомості, віддаленої від нас у просторі і в часі, історична хронологія подій спотворюється. Але якщо відштовхуватися від «динамічної структури темпоральної свідомості», хронологія подій органічно розподілиться на події, пов'язані з ретенціальним шлейфом віддаленої свідомості, і події протенціальних очікувань, заданих у афектах і діях особистості минулого. Викривлень з боку нашої уяви, пам'яті, сприйняття не уникнути, але, сподіваємось, вони мінімізуються фрактальною мікроструктурою темпорального досвіду. Адже чим інтенсивніше динаміка зв'язку у фазовому просторі ретенціального шлейфу і протенціях, тим яскравіше динамічні траєкторії і чіткіше границя інтенціонального моделювання «справжнього тепер» віддаленої свідомості. Абсурдно припускати, що

відразу може бути визначено, за Гуссерлем, той «нульовий континуум точок», «нуль наочності» [Гуссерль, 2012, с.186-188] з тисяч безперервних доповнень, накладень, переходів ретенцій і протенцій, занурених одне в одне; але у нас і немає такого завдання. Це справа майбутнього з використанням інших методів, можливо, тих же байєсівських мереж або систем Лінденмайера (L-system). Але зараз, мить переживання з паттерну «живого справжнього» віддаленого свідомості – вже дуже багато.

4. Відповідна постановка питання зближує нас проектом «конструктивної феноменології» О. Шнелля, розробленої на основі детального аналізу французьким феноменологом Бернауського рукопису Гуссерля [Schnell, 2004]. За Шнеллем, час «справжнього тепер» виникає на межі «сплавлення» двох фазових просторів пре-іманентної темпоральності, областей протопереживань з спустошеною і наповненою інтенціональністю, ретенціальним шлейфом свідомості і її протенціями. Це феноменологія НЕ-явища, Аристотелева «зміна якості у порожнечі». Час в областях протопереживань розуміється лише як «форма»: тут немає змістів відчуттів і інтенціональних актів, а є їх опосередковане вираження подій у вигляді геометричних точок (протоядер, кульмінаційних точок наповнення) і інтенціональних ліній їх насичення. Вочевидь немає сенсу говорити про іманентну свідомість у відсутності «першої особи», але натомість немає суперечності у розмові про її перед-іманентну темпоральність «від третьої особи», адже по суті, її не існувало, бо вона так і не була явлена на світ. Це лише «поле напружень», що структурує трансцендентальну суб'єктивність як інтенціональне «життя» [Шнелль, 2013, с.87]. Так виявляється сутність інтенціональної геометрії, нехай можливість подібного інтенціонального моделювання виглядає доволі претензійно навіть сьогодні. Поряд з цим треба відзначити, що через пошук і виявлення динамічних темпоральних зв'язків заявлений конструктивістський підхід здатний залучити потужний потенціал напрямків сучасної історичної науки (*усна історія, мікроісторія, історія повсякденності, інтелектуальна історія*).

5. Криза наукової раціональності завела сучасну філософію свідомості у глухий епістемологічний кут. Вихід з нього зобов'язує епістемологів, щонайменше, відступати від загальноприйнятої телеології і методології, і звертатися до когітацій іншої тривалості, іншій онтології раціонального, до тих періодів історії науки, коли знання і реальність зв'язувались інакше. Коли для пізнання світу було важливіше активне темпоральне володіння протяжністю (стислість/розтягнутість, раніше/пізніше), ніж сама

протяжність. Тоді, коли ще не було навіть наміру розрізняти тривалість відчуття і відчуття тривалості: еталон протяжності міг змінюватися в залежності від витрачених зусиль (див. наприклад, перс. *фарсах*), а відстань - визначалася ритмом / темпом читання молитви. Коли «сакральний час» цілком домінував над безліччю розкиданих по світу τόπος, а поняття про абсолютний простір не існувало зовсім. Чи зможемо ми наблизитися до «справжнього тепер», віддаленого від нас у часі і в просторі, знаючи зовсім небагато про ці переживання? Якщо мікроструктура темпорального досвіду універсальна для кожної свідомості, чи дозволять вона «проковзнути» нам у минуле і зрозуміти свідомість минулого? Конструктивізм в феноменології (у вигляді нейрофеноменології, енактивізму, мікро-феноменології та конструктивної феноменології) спроможний не тільки оновити наші уявлення про природу часу і пізнання в когнітивістиці, а й створити умови, необхідні для розробки ефективної епістемології темпоральності.

Література:

Gallagher S. The inordinance of time. Northwestern UP, Evanston IL, 1998. 141 p.

Gallagher, 2017 - Gallagher S. The past, present and future of time-consciousness: From Husserl to Varela and beyond, Constructivist Foundations, Vol.13, No. 1, pp. 91-97.

Gallagher, Zahavi, 2014 - Gallagher S. & Zahavi D. Primal impression and enactive perception. In: Arstila V. & Lloyd D. (eds.) Subjective time: The philosophy, psychology, and neuroscience of temporality. MIT Press, Cambridge MA, pp. 83–100

Schnell, 2004 - Schnell A. Temps et Phénomène. La phénoménologie husserlienne du temps (1893–1918). Hildesheim: Olms, 2004. 275 p.

Varela, 1996 - Varela F. J. Neurophenomenology: A methodological remedy for the hard problem. Journal of Consciousness Studies 3(4). pp. 330–350.

Varela, 1999 - Varela F. J. The specious present: A neurophenomenology of time consciousness. In: J. Petitot F. J. Varela B. Pachoud and J-M. Roy (eds.) Naturalizing Phenomenology: Issues in Contemporary Phenomenology and Cognitive Science. Stanford University Press, Stanford, pp. 266–329.

Гуссерль, 2012 – Гуссерль Э. Husserliana XXXIII. Бернауусские рукописи о сознании времени / Пер. и прим. Г. Чернавина // Horizon. 2012. Том 1 (2), с.169-193

Молчанов, 2007 – Молчанов В. И. Исследования по феноменологии сознания. М.: Территория будущего. 2007. 456 с.

Молчанов, 2015 - Молчанов В. И. Феномен пространства и происхождение времени. М.: Академический проект, 2015. 277 с.

Шнелль, 2012 – Шнелль А. Время и феномен. Феноменология времени Гуссерля (1893–1918) // Horizon. 2012. Том 1 (2), с.135-169; Horizon. 2013. Том 2 (1), с. 83-117

Рубене, 1983 – Рубене М. Проблема прошлого в феноменологическом учении о времени Э. Гуссерля // Проблемы сознания в современной буржуазной философии / Под. ред. А. Дегутис, Б. Кузмицкас, А. Свердиолас. Вильнюс. 1983. 216 с.

Олександр Шохов (м. Одеса)

КАК СОЗДАТЬ СИЛЬНЫЙ ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ?

В качестве основных направлений разработки сильного искусственного интеллекта, исследователи выделяют следующие: 1) эмуляция деятельности мозга, 2) изучение биологических механизмов понимания и познания, 3) компьютерный интерфейс человеческого мозга (то есть соединение естественного и искусственного интеллекта), 4) сеть, состоящая из индивидуальных сознаний, искусственных нейросетей и ботов (или коллективный суперинтеллект) [3].

Проложит ли это эффективный путь для создания сильного искусственного интеллекта, который обладает рефлексивным мышлением, способен по-настоящему понимать (а не имитировать понимание) и ориентироваться в широком спектре неопределенных ситуаций (то есть способен пройти кофейный тест Стива Возняка)? Пожалуй, сегодня невозможно утвердительно ответить на этот вопрос.

Гипотеза, которая излагается в настоящей публикации, основана на том факте, что современные ученые и философы не могут ответить на вопросы, чем является человеческое сознание, как оно зарождается,

развивается и функционирует. Можно ли без этих ответов создать сильный искусственный интеллект, который был бы подобен человеческому?

Возможно, проблема науки состоит в том, что она не может обойтись без помощи языка. Исследуя любое явление и любой процесс, ученые вначале описывают их, формируя тем самым представления о нем и строя модели, а затем могут, на основании сделанного описания, воспроизвести этот процесс в искусственных условиях. Такой подход работает во всех естественных науках, но часто дает сбой в социальных, в частности, он, по всей видимости, оказался бесполезен в решении проблемы сильного искусственного интеллекта.

Возможно, проблема коренится не в том, что ученые располагают недостаточным количеством данных и не в том, что ученые недостаточно изобретательны, чтобы создать сильный искусственный интеллект. Проблема может крыться в самой природе языка и знаний, сформулированных с его помощью. *Что если природа сознания, интеллекта и понимания таковы, что они не могут быть описаны ни одним из языков, созданных людьми?* Каждый человек ощущает в себе сознание и интеллект, каждый человек понимает других людей, но оказывается неспособен описать все это с помощью языка таким образом, чтобы их оказалось возможным воспроизвести в искусственной, например, компьютерной среде.

Вполне возможно, что сознание и интеллект не могут быть смоделированы посредством языка в принципе, но могут быть полноценно прожиты в персональной экзистенции, и поняты и инкорпорированы в персональный опыт не через язык, а через само ощущение их проживания.

Если изложенная гипотеза справедлива, появляется возможность иного подхода к созданию сильного искусственного интеллекта: он может быть «выращен» в особым образом размеченной среде, которая существенно дополняет уже ставшие привычными нейросети и нейроалгоритмы.

1. Телесность, боль и удовольствие

Многие исследователи [1], [2] склоняются к тому, что для формирования сильного искусственного интеллекта необходима воплощенность. Наличие тела подразумевает заботу о его целостности и работоспособности, заботу о себе. Желание жить, нежелание испытывать боль и стремление к разнообразным удовольствиям составляют значимую часть человеческой природы. На этом основаны многие безусловные рефлекс,

которые заставляют человека избегать значительных повреждений тела. Мнение о том, что только воплощенный искусственный интеллект может быть «сильным» в полном смысле этого слова выглядит обоснованным. Однако, этого недостаточно.

2. Пространство, время, универсальная грамматика (Н.Хомский), эмоциональные коды и антонимы

Широко известны мнения о том, что мозг человека при рождении содержит некие универсальные представления. И.Кант считал таковыми пространство и время, Noam Chomsky размышлял об универсальной грамматике, которая позволяет детям, не знающим грамматики, грамотно говорить на языке, а также усваивать языки приблизительно в одном возрасте независимо от уровня их сложности. Рене Декарт полагал, что аксиомы евклидовой геометрии являются для человека самоочевидными в силу того, что они формулируют врожденные идеи.

Можно предположить, что для создания сильного искусственного интеллекта необходимо задать особую «разметку», выделив центры удовольствия и боли, а также с помощью специального программного кода задать многомерное пространство ассоциации слов, словосочетаний, музыкальных фрагментов, живописных изображений, видеосюжетов и других единиц информации с определенными координатами в многомерном пространстве искусственного сознания. Разумеется, искусственное сознание не сможет переживать и чувствовать удовольствия и боль, но сможете имитировать их. Люди также обучаются через имитацию, в этом суть детских игр. В какой-то момент имитация развивается до уровня, на котором она перестает быть только имитацией.

Для разметки многомерного пространства можно использовать имеющиеся в каждом языке пары антонимов: «хороший - плохой», «красивый - уродливый», «низкий - высокий», «холодный - горячий» и т.д. Может быть несколько тысяч таких осей. Каждому слову и словосочетанию в текстах, на основе которых будет обучаться сильный искусственный интеллект, необходимо присвоить определенные координаты в некотором подмножестве этих осей, а также задать уровень сигналов в центры боли и удовольствия, которые будут возникать в искусственном сознании.

Такой разметкой может быть дополнена нейросеть, которая способна на большом количестве примеров научиться распознавать части речи и правильно выполнять синтаксический разбор предложений. Это позволит

сильному искусственному интеллекту лучше конструировать текстовые сообщения.

Структура разметки внутреннего пространства искусственного сознания, а также грамматические конструкции, которым обучена нейросеть, сыграют роль врожденных представлений. В таком размеченном внутреннем пространстве могут обрести многомерные координаты различные слова, словосочетания, текстовые фрагменты, аудио, видео, музыкальные композиции, фотографические и живописные полотна.

3. Характер и предпочтения сильного искусственного интеллекта

В размеченном многомерном внутреннем пространстве могут быть особо акцентированы области, моделирующие характер и предпочтения. Они могут быть сформированы в процессе обучения как наиболее часто активируемые участки внутреннего пространства, но могут задаваться и по воле «создателя» (программиста, инженера). Например, некоторые виды знаний могут полнее активировать центры удовольствий, а некоторые - посылать сигналы в центры боли. Паттерн предпочитаемых состояний искусственного сознания может выступать своеобразной моделью эстетических или интеллектуальных вкусов.

4. Рефлексия

В размеченном подобным образом внутреннем пространстве искусственного сознания окажется возможным моделирование рефлексивных процессов. Они могут выглядеть как паттерны возбуждения, возникающие при восприятии той или иной информации, которые соотносятся с паттернами, описывающими характер и предпочтения. Это различие может обрабатываться алгоритмами функционирования сильного искусственного интеллекта либо в виде конфликта, когда в ответ искусственный интеллект демонстрирует информацию, которая соотносится с его характером и предпочтениями в большей степени, чем воспринятая. Также различие может обрабатываться в форме компромисса, когда сильный искусственный интеллект отвечает, акцентируя области, лежащие между зонами его характерных качеств и воспринятой информацией, тем самым стимулируя собеседника к диалогу и сближению позиций. Описанная операция может быть интерпретирована как модель рефлексивного процесса.

Предложенный путь «выращивания» сильного искусственного интеллекта через размещение учебной информации в особым образом

размеченном внутреннем пространстве искусственного сознания выглядит перспективным направлением дальнейших исследований.

Литература:

1. Богданова В.О. Эпистемология телесности: от модели «телопротез» к модели «тело-сознание» // *Философия и культура*. 2011. № 2 (38). С. 9-19.
2. Хамитов, Н. В. Проблема телесности субъекта искусственного интеллекта в контексте теории эволюции естественного и искусственного интеллекта / Н. В. Хамитов, С. В. Киселица, О. Л. Деркач // *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2017. № 2 (10). С. 95-102.
3. Bostrom Nick. *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. 2014. Buch. Oxford University Press. 352 p.

Тетяна Бессалова (м. Київ)

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПЕРЕХОДУ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В сучасних умовах перед Україною стоїть проблема пошуку ефективних шляхів розвитку держави та її освітньої системи, яка буде орієнтована на виховання та підготовку високоосвічених та гармонійних людей. Нові вимоги до освіти викликані розбудовою в Україні інформаційного суспільства, основними ресурсами якого є знання та інформація. Становлення інформаційної цивілізації передбачає функціонування нової освітньої системи [1,с.107]. Це пов'язано з тим, що освітня система індустріального суспільства вже не відповідає новим вимогам сучасного розвитку. Як і всі сфери індустріального суспільства, вона переживає період глибокої кризи та зародження принципово нових рис. Перехід, котрий відбувається в процесі інформатизації суспільства від провідної ролі матеріальних цінностей до зверхності людських цінностей, означає якісну зміну статусу освіти в суспільному житті, розвиток нових ланок освітньої діяльності, удосконалення традиційно спроможних. Саме вища освіта в нових умовах стає середовищем, що постійно творить знання та робить їх модернізаційним засобом навчання людини [2,с.128-129]. Сприятимуть цьому впровадження в педагогічну практику сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які здатні забезпечити зростання якості та ефективності освітнянських послуг. Сьогодні вже недостатньо орієнтуватися тільки на традиційні форми організації навчального процесу, тому що традиційна освіта не здатна задовольнити вимоги інформаційного середовища, повільно реагує на наукові дослідження, із запізненням реалізує практичний досвід [3, с.85]. На часі пошук та реалізація принципово нових підходів до питань функціонування освітньої системи. Сьогодні Україна швидкими темпами здійснює інформатизацію своєї освітньої системи і вирішує нагальні питання - підготувати громадян до життя в умовах інформаційного суспільства, зробити доступнішою освіту за рахунок впровадження в практику засобів телекомунікації та системи дистанційної освіти, сприяти інтеграції національної системи освіти в

наукову, соціальну, виробничу та культурну інфраструктури світового товариства.

Основними завданнями інформатизації вищої освіти є формування і розвиток інформаційної інфраструктури та її ефективне використання в навчальному процесі та науково-дослідній роботі, розвиток дистанційної форми навчання. За останні 10 років в системі вищої освіти України активізувалася робота по впровадженню нових технологій в усі сфери університетської діяльності. В закладах вищої освіти спостерігається стала тенденція зростання кількості впроваджених нових навчальних технологій, що позитивно вплинуло на якість навчання та сприяло модернізації всіх ланок вищої освіти. Характерною особливістю цієї роботи став перехід від часткової, фрагментарної інформатизації окремих компонентів навчального процесу і наукових досліджень до масштабної і системної інформатизації вузівської діяльності. Це дозволило підвищити ефективність управління закладами освіти з боку державних органів; сприяло роботі органів управління на рівні навчального закладу та обміну інформацією між закладами освіти, науковими установами, інформаційними центрами; створило умови для розвитку пізнавальної активності студентів у процесі навчання; сприяло підготовці навчально-методичної літератури.

Широке застосування сучасних технологій в умовах вищої школи актуалізувало проблему створення потужної матеріально-технічної бази, що в сучасних економічних умовах для багатьох закладів вищої освіти є проблематичним. Реалізація системного підходу до питань впровадження інформаційних технологій, який ґрунтується на технічному і програмному забезпеченні освітніх закладів та створенні в них єдиного інформаційного освітнього простору, сприятимуть ефективній інформатизації освітнього середовища та розбудові в Україні інформаційного суспільства. Разом із тим, наявність комп'ютерної техніки необхідна, але часто недостатня умова для забезпечення якості навчального процесу. Для цього потрібно, щоб поряд з технічними засобами заклади освіти були забезпечені електронними підручниками та довідниками тощо. В останні роки університети країни значно просунулися в цій роботі. Вагомі результати по цьому напрямку діяльності мають – Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, НТУУ “Київський політехнічний інститут”, Київський національний університет ім. Т. Шевченко, Національний університет “Львівська політехніка” та інші.

Як засвідчив набутий досвід, незважаючи на недоліки і проблеми, з якими зіткнулася вища школа на шляху проведення інформатизації, вона має певні здобутки і надбання. Так, під впливом інформатизації та завдяки впровадженню сучасних технологій в навчальний процес, сталися кардинальні зміни в учбовому середовищі. Були переглянуті та переосмислені теорії, концепції і завдання освіти, а масштабне використання Інтернету сприяло радикальній трансформації методів навчання. Традиційні методи поступилися місцем новим організаційним формам освітнього процесу, метою якого став розвиток творчої активності кожної особистості та підготовка нової генерації фахівців.

Важливість інформатизації для розвитку суспільства в цілому і системи вищої освіти зокрема, важко переоцінити. Розбудова інформаційного суспільства сприяла суттєвим змінам в системі вищої освіти країни. Цілком природно, що будучи активними провідниками трансформації та прогресу, заклади вищої освіти, в першу чергу, самі зазнають кардинальних змін та знаходяться сьогодні в стадії модернізації та пошуку найбільш ефективних форм функціонування і реалізації принципів відкритості, доступності та забезпечення якості освіти.

Література:

1. Зборовский Г.Е., Шуклина Е.А. Образование как ресурс информационного общества / Г.Е. Зборовский, Е.А. Шуклина // Социологические исследования.- № 7.- 2005.- с.104–112.
2. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В.С. Журавський.- К.: Вид. Дім “Ін Юре”, 2003.- 416 с.
3. Скубашевська О. Філософія інноваційного розвитку освіти інформаційного суспільства / О. Скубашевська.- К.- 2010.- 315 с.

Марія Велько (м. Київ)

РОЛЬ УЯВИ У ТЕХНІЧНІЙ ПРОФЕСІЇ

Зі школи ми звикаємо до догматичного мислення і розподіляємось на «технарів» та «гуманітаріїв». Перші мають корпіти над формулами та не знати нічого краще як розв'язати декілька рівнянь, тоді як другі про щось мріють, а виразити, про що вони мріють, не можуть. Тут постає проблема розірваності теорії з практикою, оскільки одні не хочуть рухатися далі

підручників, а інші не володіють достатніми знаннями для створення нового. Виникає враження, що в якийсь момент ти потрапляєш на роздоріжжя та вимушений обрати один з двох варіантів, після чого інша дорога стає для тебе замурованою. І виходить, що в «кожному з індивідів розвинута до границі, до потворно однобічної карикатурності, лише одна із загальнолюдських здібностей, а інші пригнічені, недорозвинуті» [1].

Якщо згадати слова Ерїха Фромма, ми побачимо, що зараз переважає непродуктивна орієнтація людської особистості [2], з незнанням як самим щось робити, та очікуванням допомоги від дорослих та керівництва. Від того, що навіть людина з вищою освітою залишається спеціалістом тільки у своїй сфері знань, і вихід з цієї «зони комфорту» для неї неприпустимий. Краще продовжувати виконувати роботу абияк та витратити на неї безліч часу, ніж спробувати щось змінити. Тоді як, суспільство має бути орієнтовано на покращення себе та технічний/соціальний/культурний прогрес. Проте, аби цього досягти, потрібні люди з продуктивним типом орієнтації особистості: які не бояться експерименту, бачать не просто сталу річ, а бачать її в розвитку і через це бачать усі способи її використання, навіть ті, яких ще не було.

Якщо ми згадаємо видатних винахідників, ми знайдемо, що багато з них, окрім знання математики, ще й вірші писали [3]. І це було доволі пересічно, людина просто має бути всебічно розвиненою, тому вона отримувала цілісну освіту: де увага приділялася не тільки тригонометрії, а й літературі та риториці (а музика не закінчувалася у 8 класі). Аби з дитинства мати якомога ширшу картину Всесвіту і не тільки мріяти про нього, а за допомогою уяви оволодівати їм, проникати у ті куточки світобудови, до яких не долітали жодні кораблі, проте бачити і відчувати їх, так, ніби це твоя рідна домівка. Тому що, аби розуміти тригонометричні формули, в людини має бути розвинена просторова уява, для того, щоб вміти переносити рисунок у простір та «рухатися по «контуру» предмета без предмета» [4].

Для того, аби мати розвинену уяву, не достатньо тільки вивчати увесь людський спадок, бо часто для нас він виглядає як запилені книги на полицях (і краще їх не чіпати, щоб ряд не змістився), а переживати його. Доторкатися до античної культури і знати чим жили там люди, про що хвилювались, з ким воювали та за що раділи. Тоді, «Держава» Платона буде виглядати як вагомий крок уперед, а комедії Аристофана як невдоволення людини «новими часами». І досягти того рівня освіченості, коли в усіх

сферах людської діяльності почуваєш на рівні сучасності, а підґрунтя для цього вже сформулювали полки вчених, філософів, художників.

Не дарма «митець» - це той хто створює, навіть якщо це покращений карбюратор. Питання уяви не є чимось ефемерним, а є доволі практичною річчю, це лише засіб для перетворення дійсності. Уява, «як здатність(вміння) бачити те, що знаходиться перед очима» [5], не є вродженою здатністю, а розвивається за допомогою освоєння людської культури. Має пройти чимало часу та сил, доки дитина зрозуміє, навіщо їй столова ложка і що саме вона оптимально підходить для угамування голоду[6], і саме через цю практики ми розуміємо, що в одній цій ложці прихована уся людська культура.

Жодне відкриття не було зроблено людиною, яка жила тільки в своєму полі діяльності (на щастя, так ніколи і не було). Оскільки творчість - це завжди вихід за свою сферу знань, навіть Архімед відкрив закон гідростатики, приймаючи ванну. Людина без уяви буде усе життя лише повторювати те, що десь колись почула та побачила, але ніколи не зможе сама поєднати дві речі і побачити в цьому геніальний винахід.

Зважаючи на сьогоденне становище, нам все серйозніше треба звертати увагу на виховання уяви в людини, шляхом залучення її до загальнолюдського спадку та активної участі у відтворенні його. Оскільки все нагальніше постає проблема того, що люди не помічають навіть те, що лежить перед їх очима, оскільки в них зовсім не розвинута уява.

Література:

1. Ільєнков Е.В. Про естетичну природу фантазії. М.: Панорама, 1967. 27 с.
2. Фромм Еріх. Людина для себе. С-П.: Астрель 2012. 20 с.
3. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Філософія і художня література в хронотопі технічного вузу» (2018 р. Київ) Укладачі: Б.В. Новіков, О.В. Гавва, С.В. Алушкін / К.: «Інтерсервіс». – 96 с.
4. Босенко В.А. Всезагальна теорія розвитку. Київ 2001. 17 с.
5. Ільєнков Е.В. До бесіди про естетичне виховання. 1976.
6. Ільєнков Е.В. Становлення особистості: до підсумків наукового експерименту. М.: Комунист 1977. 73 с.

ЗАКОН ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО БЕЗСМЕРТЯ І ЙОГО ВТІЛЕННЯ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ТВОРЧОСТІ, В МИСТЕЦТВІ І ЗОКРЕМА В АРХІТЕКТУРІ

Нерідко досить явні речі, в тому числі виразно дані очевидні закономірності існування людини і людства впродовж тривалого часу якось уникають адекватного узагальнення і таким чином істинно філософського розгляду. Це має певний стосунок і до вічної, здавалось би, проблеми смерті та безсмертя. Тема, яку, безумовно, не обійшли увагою проповідники і мислителі. Ідея безсмертя давно визнана провідною світоглядною основою більшості релігій і ряду філософських систем, в яких вона постає обґрунтуванням сенсу життя і його моральних засад. Найбільш переконливою, сказати б, синтетичною видається тут парадигма розгляду питання в персоналістичному або ж відкрито особистісному ключі. Під безсмертям особистості мислиться можливість виходу унікально неповторного внутрішнього світу людини за межі її біологічного існування – не лише частково, але в усій екзистенційній повноті.

Що лишилось в основному поза увагою релігійних догматів і філософських концепцій,- це абсолютно невідпорний характер існування безсмертя духовних (і практичних!) надбань людства як загальнокультурного імперативу, що втілюється в об'єктивній закономірності, поза межами якої взагалі не здатна існувати культура і, отже, стає зрештою неможливим існування людини і людства. Ми можемо бути – жити, творити, відновлювати себе в наступних поколіннях – лише в атмосфері соціокультурній, котра цілком нездатна бути чимось іншим, аніж світ предметного безсмертя. Тільки так – і не інакше.

Йдеться, очевидно, не просто про безсмертя поколінь, що вже пішли від нас, втілене в духовних і практичних здобутках – наукових теоріях, технічних винаходах, моральних законах і цінностях співжиття, мистецьких шедеврах – можливо, найбільш виразних і масштабних шедеврах саме архітектурної творчості. Мова йде саме про безсмертя унікально неповторного внутрішнього світу людини, того чи іншого «авторського почерку», котрий зберігає специфіку і самотність навіть незалежно від того, чи збереглося в плинні часу конкретне авторське ім'я. Величезну кількість специфічних знахідок і незамінних винаходів, передовсім технічних, пов'язаних з тим чи іншим трудовим процесом, зберігає історія.

Хто, скажімо, винайшов перший молоток – і перший цвях? Перші найпростіші знаряддя хліборобської праці? Геніальним раціоналізатором був не тільки той, хто вивів первісне людство з печер, заклавши першооснову нинішніх поселень, а в перспективі – базові засади сучасного містобудування. Але також і той для свого часу могутній практичний розум, що свого часу здогадався з а в е с т и людей у печери і в такий спосіб захистити від стихій природи і від диких звірів. Усі перелічені знахідки й безліч інших не були дарами з надприродного світу; більш того, не мали так би мовити, безособового характеру. Всі вони мали авторів, були результатами чийогось геніального здогаду і рішення, чиєїсь неординарної волі і нестандартного мислення. Іншими словами, явили собою втілення конкретного, нехай і безіменного безсмертя.

Герой роману С. Моема «Тягар пристрастей людських», який несподівано для себе на диво легко і безболісно відмовився від релігійної віри,- так само несподівано опинився перед виснажливо невідворотним питанням про сенс людського – і власного - життя. І з цим питанням почав надокучати всім своїм добре, і навіть не надто добре знайомим. Рятівний шлях до виходу із глухого кута підказав йому один мандрівник і такий собі самородок, наділений стихійним, але дуже неординарним мисленням: «Є, звичайно, сенс життя, як же може бути інакше? Це як персидський килим, розумієш?» Молодий герой роману зрозумів далеко не зразу. Персидський килим містить у собі величезну кількість ниточок; кожна з них асоціюється з конкретною людською долею. Тож людина має дбати, щоб її ниточка була міцною і самобутньо яскравою, щоб реально працювала на красу і неповторність усього килима...

«Індивідуалізація» в сучасному мисленні визнана одним з провідних екзистенціалів соціокультурного буття. У контексті людської діяльності практика є нескінченною з боку форми (процесу) і завжди скінченною за змістом, оскільки наділена конкретною – конечною – метою. Духовність же – як співвідносна сутнісна властивість людського буття – у змістовому плані обіймає безконечне. Виявляючись актуально як дар співпереживання, діалогу, співдотику людського «я» з іншими «я» на рівні найбільш невимовних психічних процесів, духовний початок незмірно знижує «поріг розпредметнюваності» і тим самим забезпечує «розчинення» людини в людстві не тільки в плані гранично загального («згасання» індивіда в роді, спадкоємність ідей і справ, суд нащадків тощо), але й на рівні найінтимнішої самобутньої екзистенції. Звідси стає такою, що піддається філософському

поясненню, одна з наскрізних ідей світового мистецтва: істинна духовність прилучає до вічності; міра втілення глибинної одухотвореності навіть і в досить непомітні земні справи є мірою гарантії особистісного безсмертя, більш того, постає чи не єдиним надійним шляхом до цієї виплеканої в релігіях світу загальнолюдської мети. Явно спрацьовує і протилежна залежність: бездуховне, цебто споживацьке, егоїстично-своєкорисливе ставлення до світу виявляється найточнішим синонімом смертності.

Геніальний діяч театральної сфери, видатний режисер, актор і організатор справи К.Г. Станіславський – як і належить кожному з великої літери Професіоналу – був також і неординарним філософом. І саме в цій ролі залишив нам цілком невмирущий крилатий вислів: «Варто любити мистецтво в собі, а не себе в мистецтві.» Чи не тут запорука істинно достойного життя і зрештою справжньої, реальної, а не ілюзорної орієнтованості в безсмертя? Це стосується будь-якої творчої сфери, будь-якої самовідданої праці, навіть на перший погляд буденної. Це тим більше стосується всіх різновидів науково-технічної творчості; найвищою мірою це стосується кожного виду мистецтва, особливо і специфічно – мистецтва архітектури. Бо хіба ж видатний архітектор минулого століття Владислав Городецький не залишив у вічності не тільки неповторний стиль свого піднесеного мислення, втілений у культових спорудах, але також і своє незрівнянно своєрідне почуття гумору, що відбилося, скажімо, в архітектурі «будинку з химерами»?..

Загальнокультурна скарбниця є таким собі хитромудрим «ларчиком», що приймає і зберігає тільки те, що є істинно цінним, що, з точки зору нащадків, може працювати на майбутнє в ролі духовного (і практичного!) надбання і здобутку. Більш універсально невибагливою в цьому сенсі постає історична пам'ять, котра зберігає в с е, так чи інакше значуще. Тому посмертна слава може бути й «геростратовою», за іменем відомого давньогрецького «антигероя». Та чи такого безсмертя варто прагнути? Тож маємо дбати – тут і тепер – про своє гідне життя в просторі самореалізації і водночас про свою перспективу неминучого, проте я к о г о с а м е в якісному сенсі? - майбутнього безсмертя. Про те, щоб неповторна ниточка нашої індивідуальності дієво і вдало сприяла красі і міцності загального персидського килима, - звичайно, в історично конкретному світі наших українських реалій.

КОМУНІКАТИВНІ ЗАСАДИ НАУКОВОГО РОЗУМІННЯ РЕАЛЬНОСТІ

Науковий реалізм і соціальний конструктивізм – це два домінуючі підходи, які сформувались у новітній філософії науки в процесі подолання суперечностей позитивізму, розв'язати які йому було не під силу. Намагаючись усунути з науки будь-які вияви “метафізики” (все те, що недоступне спостереженню), представники неопозитивістської (передусім аналітичної) філософії створили передумови для появи нових, альтернативних підходів, якими й стали реалізм і конструктивізм.

Реабілітація метафізичного виміру наукових теорій і методів відштовхується від ідеї, що реальність не обов'язково повинна бути доступною нам у чуттєвому сприйнятті. Реальність не зводиться до відображення світу, яким він є сам собою. «У ХХ столітті природничі науки – передусім фізика і генетика – досягли такого рівня абстрактності, що здоровим глуздом їхні твердження зазвичай сприймаються якщо не як “божевільні”, то принаймні як важко пізнавані чи парадоксальні. Вони майже ніколи не вписуються в межі буденного досвіду та спираються більше на абстрактні логічні побудови і математичні числення, ніж на спостережувані факти» [4]. Тобто сучасна наука дедалі більше схиляється до конструктивістського розуміння реальності.

Науковий реалізм ґрунтується на впевненості в реальності тих об'єктів, які досліджуються науковими теоріями. При цьому стверджується, що вони незалежні від когнітивного потенціалу суб'єкта. Е. Агацці протиставляє реалізм ідеалізові. Поняття реалізму, на його думку, «було введено в сучасну філософію у двох формах. Одну з них ми можемо назвати “онтологічною”, вона полягає у постановці питання про існування “реальності” незалежно від нашої пізнавальної діяльності: теза про те, що реальність існує незалежно, ми назвали реалізмом, а тезу про те, що реальність – це просто творіння нашої пізнавальної діяльності, ми назвали ідеалізмом (тому що в сучасній філософії термін “ідея” використовувався для вказування на наші уявлення; тому ідеалізм означає, що реальність є сукупністю наших ідей)» [1, с. 11].

Е. Агацці, безпосередньо не послуговується комунікативним підходом, але критикуючи реалізм як претензію на пізнання об'єктивної істини, він апелює до поняття інтерсуб'єктивності. Наука, на його думку,

постає різновидом “публічного” дискурсу, тож об’єктивність, як це не дивно, можна визначити як інтерсуб’єктивність. Люди здатні спілкуватися між собою, досягаючи інтерсуб’єктивної (комунікативної) згоди стосовно розуміння реальності. Річ у тім, що поняття об’єктивності можна вживати як у сильному, так і слабкому його значенні. Перше включає референцію до об’єкта, звідки впливає вже нині застаріле класичне розуміння істини як відображення реальності. Більш прийнятне слабке значення об’єктивності (як інтерсуб’єктивності): «якщо властивість притаманна об’єктові, вона повинна зберігатися незалежно від суб’єктів, які знають об’єкт, тому, всі суб’єкти повинні в принципі усвідомлювати її однаково» [там само, с. 17].

Реалізм пов’язаний з ідеєю єдності, характерною для класичного типу науки. Він виходить з того, що “існує лише один істинний опис того способу, яким існує світ” (Х. Патнем). «Ідея єдиного первня гарантує пізнаваність світу і забезпечує прогностичну функцію науки» [2, с. 34]. Саме в цьому напрямі розвивалася класична наука і досягла незаперечних успіхів. Але в нинішній соціокультурній ситуації «саме плюралізм претендує на роль загальної (в розумінні універсальної, як це не парадоксально звучить) світоглядної настанови...» [там само, с.35]. Це принципово нова “система координат”, у якій розвиватиметься наукове пізнання в найближчій перспективі. Постмодерністський плюралізм не заперечує можливість єдності світу, проте пов’язує її з некласичною концепцією реальності.

Філософський реалізм вважається антиподом ідеалізму, науковий же реалізм взагалі має справу з об’єктивним пізнанням реальності як даності, через що більшість учених дотримуються реалістичних настанов (В. Лекторський), хоча насправді реалізм приховує в собі метафізичну сутність. Варто нагадати, що прихильність до ідеалу єдності й простоти теоретичного знання свідчить про філософський фундаменталізм і метафізичну настанову, оскільки припускається існування “істинної” природи речей, котру можна розкрити. «Якщо фундаменталізм – це пошук “перших і останніх” засад буття і пізнання, а субстанціалізм – акцент на внутрішній єдності, то антифундаменталізм, антисубстанціалізм і антиметафізична настанова разом повинні означати відмову від намагання розкрити істинну суть буття і визнання непізнаваності світу. В такому випадку жодних перспектив ні у науки, ні в епістемології немає. Проте насправді ми маємо справу з іншою ситуацією» [там само].

«Соціально-конструктивістська теорія інтелектуального життя, – вважає Р. Коллінз, – далека від того, щоб бути антиреалістською, репрезентуючи нам розмаїття реальностей» [3]. Плюралізм реальностей (множина онтологій в науці) – позитивне явище, пов’язане з конкуренцією теорій. Важко не погодитися з В. Буденковою, що «“поліонтологічність” сучасного пізнання не лише закономірна, а й ... неминуча. Понад те, вона цілком відповідає плюралізму засад культури, хоча це аж ніяк не означає, що ми повинні повністю відмовитися від ідеї єдності як принципу, що конструює наше буття і пізнання» [2, с. 35].

Об’єднуючою силою в цьому випадку саме й постає феномен комунікативності, що конструює нову, постнекласичну картину реальності, яка ґрунтується на комунікативній онтології, згідно з якою суб’єкт і об’єкт, умовно кажучи, взаємно “конструюють” один одного. «В сучасній науці реальність “тримається” суб’єктом, а об’єкт – це те, в які взаємини його включено. Він “розкривається у взаємодії”» [там само, с. 36]. Людина включена у саму реальність, яка “живе” комунікацією. Реальність постійно конструюється в процесі пізнання, що кардинально змінює смисл понять “істина”, “факт”, “об’єкт”, “суб’єкт”, “знання”, наповнюючи їх актуалізованими сумірно-протилежними потенціями взаємодіючих у процесі комунікації феноменів людиномірної реальності.

Література:

1. Агацци Э. Истина как путь к реализму // Философия науки и техники, 2016. – Т. 21. № 2. – С. 9-33.
2. Буденкова В.Е. Коммуникативная онтология как основание современной эпистемологии // Вестник ТГПУ. 2006. Выпуск 7 (58). Серия: Гуманитарные науки. – С. 33-36.
3. Коллинз Р. Социальная реальность объектов математики и естествознания. Электронный ресурс: http://www.philosophy.nsc.ru/journals/philscience/10_01/01_col.htm
4. Майданская И.А., Кузнецов А.В. Проблема цели науки в философии научного реализма // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Философия. Социология. Право. Выпуск № 2 (199) / том 31 / 2015. Электронный ресурс: <http://cyberleninka.ru/article/n/problema-tseli-nauki-v-filosofii-nauchnogo-realizma#ixzz4Gj48CPPd>

КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОРАЛЬНОГО СУДЖЕННЯ ЯК ПРОФЕСІЙНА І СОЦІАЛЬНА НЕОБХІДНІСТЬ

Розвиток компетентності морального судження є суттєвою метою професійної освіти, яку академічне суспільство повинно визнавати як невід'ємну частину професійної компетентності, що необхідно для процвітаючого життя суспільства у людяності та гідності. Ми вважаємо, що методологія компетентності морального судження має будуватися на концепції абсолюту моралі та базуватися на Християнській моралі.

Формування компетентності морального судження щодо професійного, особистісного та соціального застосування є важливою науковою метою та методологічною ціллю для системи освіти. Моральна некомпетентність ставить під загрозу цілісність гідності людини, стратегічну і соціальну ефективність професійної праці та наражає екзистенціальному ризику перспективи соціальної гармонії і добробуту.

Академічне суспільство варто взяти на себе відповідальність за освіту професіоналів компетентності майстерного морального судження та привести широку громадськість до володіння життєво необхідними знаннями про моральне судження для гідного життя. Це особливо важливо в умовах швидкого втілення авангардних, проривних та лідируючих технологій у всіх галузях професійної діяльності і навіть в повсякденному житті, що супроводжується появою ризиків, що ставлять життя та гідність людини під загрозу. Для максимального використати переваг авангардних технологій дійсно необхідно систематичне супроводження науково-технічної та суспільної діяльності вчасним та ефективним моральним судженням для мінімізації ризиків та уникання руйнівних науково-технічних та суспільних сценаріїв.

Сучасне суспільство залежить від домінуючих в суспільстві суперечливих цілей та мотивацій, що закладені у рушійні механізми соціальної системи. Але часто професійна етика зосереджуватиметься на таких цінностях, що ставлять фахівця до моральної хибної розмитості та невизначеності, які стверджуються релятивізмом та утилітаризмом. Моральне судження в рамках релятивізму та утилітаризму стає функцією обставин та утилітарних й часто антигуманних цінностей. На протилежне, мається можливість вільного вибору абсолюту моралі як потужного

орієнтиру для розвитку морального судження у професійній та соціальній практиці як екзистенціальної та невід'ємної людської компетенції.

Утвердження абсолюту моралі полягає в його втіленні як єдиного ефективного методу що озброює кожного професіонала моральним орієнтиром та етичним методом для розвитку професійно ефективного, в той же час гарантовано ефективного методу прийняття людських рішень. Компетентність морального судження суттєво необхідна професіоналам, рішення яких мають безпосередній вплив на життя людини та безпеку суспільства. Це охорона здоров'я, біомедицина, політика та політологія, авангардні технології, управління промисловістю, виробництво енергії, екологія та інші пов'язані з життєвими ризиками практики. Всі ці професії мають включати моральне судження у свою практику, що обумовлює вимогу до професійного оволодіння компетентністю морального судження на протязі отримання вищої освіти.

Хоча люди свободні вибирати будь-який моральний чи аморальний світогляд, причинно-наслідкові відносини визначають реальні та неминучі екзистенціальні обмеження, щоб людське та соціальне життя збереглося фізично та у гідності. Наслідки морального вибору в рамках ризикованих практик диктують відповідальність для кожної людини та суспільства. Розробка ефективної методології викладання концепції абсолюту моралі, що допомагає стверджувати гідне особисте та соціальне життя, забезпечує вироблення професійних морально обґрунтованих рішень, є вирішальною об'єктивною та потенційною можливістю для філософії та методології науки зробити потужний та затребуваний вклад в освіту, науку та суспільну практику.

Ми ратуємо за методологію компетентності морального судження, створеній на основі концепції абсолюту християнської моралі. Переваги особистого, професійного та соціального життя, заснованого на християнському абсолюті моралі, полягають в тому, що кожна людина стає ядром людяності навіть у деморалізуючих обставинах, будучи озброєна компетентністю морального судження, цілеспрямованого вище людських і соціальних обмежень вгору до Творця життя. Отже, християнський абсолют моралі - це методологія розвитку компетентності моральних суджень у професійному та суспільному житті з ефективним моральним орієнтиром та із ефективним механізмом прийняття рішень.

Література:

1. Beniger J.R.. The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society. Harvard University Press. 1986.
2. Bull H. The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics. Palgrave Macmillan. Fourth Edition. 2012.
3. Combat Anti-Semitism. Congress of the United States. URL: <https://khanna.house.gov/sites/khanna.house.gov/files/Combat%20Anti-Semitism%20Letter.pdf> (Accessed March 15, 2019).
4. Critchley S. The Ethics of Deconstruction. Derrida and Levinas. Third Edition. Edinfourgh Univercity Press. 2014.
5. Ruud H.J.ter Meulen. The ethical basis of the precautionary principle in health care decision making //Toxicology and Applied Pharmacology. Volume 207, Issue 2, Supplement, 1 September 2005, P. 663-667.
6. Stehr N. The Fragility of Modern Societies: Knowledge and Risk in the Information Age. SAGE Publications. 2001.
7. Weiner, B. Theories of motivation: From mechanism to cognition. Oxford, England: Markham. 1972.

Оксана Петрушенко (м. Львів)

ГУМАНІСТИЧНІ РОЗШУКИ БІОЕТИКИ В ГАЛУЗІ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ БУТТЯ ХВОРОЇ ЛЮДИНИ

Одним з важливих напрямків філософського осмислення антропологічного та гуманістичного виміру певних досягнень та недоліків розвитку сучасної науки є біоетика, що виникла у 70-і роки ХХ століття. У сучасному світі існує дві основні течії біоетики – релігійно-церковна та світська. У даних тезах йдеться про світську біоетику; специфіки та проблематики біоетики релігійного спрямування автор торкатися не буде.

Представники біоетики звертають увагу на те, що розвиток науки та активна природо-перетворююча діяльність, скеровані на покращення здоров'я та умов життя людини, насправді у багатьох випадках погіршують останні, або можуть ставити під загрозу життя людини взагалі. Більше того, принцип гуманізму у даному контексті починає виглядати доволі сумнівно.

Гуманізм трактується як принцип людських стосунків, при яких вищою цінністю вважається життя людини, і всі матеріальні, соціальні та

духовні ресурси повинні бути спрямовані на покращення життя та внутрішнього стану людини. З цієї точки зору святим обов'язком медицини як науки та технології, і лікаря, що володіє відповідними знаннями та вміннями, є збереження людського життя. Проте часто врятована людина залишається інвалідом або має суттєві вади протягом решти життя, і тут виникає наступне питання – чи здатні ми на гуманне ставлення до людини з іншою фізичною організацією, до хворих та інвалідів. Г.Спенсер виголосив відому сентенцію, яка обговорюється по нинішній день: «Держава не повинна допомагати бідним і хворим, інакше вона сама стане бідною і хворою», і максимальним варіантом реалізації цієї ідеї стала політика по відношенню до таких людей, що здійснювалась гітлерівською Німеччиною. У межах свідомості наших співвітчизників здебільшого існує розірваний варіант вирішення даної проблеми – «з одного боку, треба допомагати, з іншого – держава часто не має достатньо грошей для цього». Проте цивілізований світ на нинішній день знайшов своєрідний спосіб гуманного вирішення даної проблеми.

Всесвітня організація охорони здоров'я у преамбулі свого Статуту говорить, що здоров'я – це не тільки відсутність хвороб або фізичних недоліків, а стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя. Таке розширене трактування поняття здоров'я людини дозволяє вважати здоровими людей, у яких фізичні недоліки в той чи інший спосіб компенсовані. Які ж можливі шляхи для такої компенсації? Отут для реалізації гуманної мети необхідне використання сучасні досягнення низки наук.

Безумовно, необхідно використовувати можливості сучасної медицини – нові препарати, стенти, можливо – операції та нетрадиційні методи лікування. Проте доцільними можуть бути і досягнення сучасної техніки – спеціальні крісла на автоматичному управлінні, зручні ліфти, пандуси (по яких можна виїхати нагору), авто на ручному управлінні. Всі ці технічні пристрої дозволяють вільне переміщення та задоволення культурних і побутових потреб людини з обмеженою відповідальністю. Проте виникає питання – яким чином людина з інвалідністю може здобути кошти для придбання всіх цих технічних новацій.

Останнє питання пов'язане вже з соціальними програмами та законодавством, бо очевидно, що без підтримки та допомоги неповносправна людина забезпечити себе всім цим не зможе. Відповідно шляхів вирішення проблеми тут два. Перший – це допомога від держави та

благодійних організацій, яка виробляє у хворої людини комплекс жебрака. Інший, з нашої точки зору, складніший, проте такий, що відповідає принципу гуманізму – поваги до людини та формування в неї самоповаги. Йдеться про низку законів та нормативних актів, які створюють сприятливі умови для освіти – середньої, спеціальної, а можливо і вищої, яку можуть одержати люди з обмеженими можливостями; надання першого місця роботи; певна підтримка на початках трудової діяльності. За таких умов хвора людина набуває почуття власної гідності, заробляє на себе і свої потреби, може придбати необхідні технічні пристрої та задовольняти свої потреби. В даній ситуації не держава витрачає кошти на неповносправну людини, а сама людина працює, заробляє, іще й платить податки. А, як відомо, закони та нормативні акти грошей не коштують.

Реалізація другого шляху у нашій країні потребує певних зусиль фахівців різних сфер діяльності – психологів (бо часто така людина хоче, щоб їй дали спокій), архітекторів та будівельників (бо більшість наших вишів не забезпечені ні надійними ліфтами, ні пандусами), педагогів різних рівнів освіти (для розробки спеціальних методик навчання). Проте гуманістичний потенціал такого спрямування діяльності є очевидним та відповідає стану справ у сучасних розвинутих країнах.

Василь Піхорович (м. Київ)

КОНЦЕПЦІЇ НЕТОВАРНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Уже філософи Давньої Греції, виходячи з ідеї примату цілого над частковим і суспільного над приватним, були впевнені, що господарство, засноване на товарному виробництві, тобто господарство, яке має на меті не задоволення людських потреб, а виробництво для отримання прибутку, не веде ні до чого хорошого. Арістотель, як відомо, протиставляв економіку як мистецтво ведення господарства і хрематистику як мистецтво накопичення грошей і засуджував останню. Вчитель Арістотеля Платон був ще категоричніший за свого учня і був упевнений, що приватна власність взагалі має бути ліквідована, бо інакше її розвиток приведе до розпаду полісу і до краху грецької культури. Багато в чому він виявився правий у своєму

прогнозі, хоча, звичайно, його рекомендації щодо повернення до тих часів, коли приватної власності ще не було, і панували відносини, характерні для родового ладу, дуже важко назвати продуктивними. В той же час, саме такого роду рекомендації користувалися великою популярністю у всі часи, коли розвиток товарного виробництва приводив до чергової кризи. Так, наприклад, у Євангеліях ми знаходимо ті ж заклики відмовитися від приватної власності. Задля служби Богові та людям.

Ідея повернення дотоварних відносин як альтернатива владі грошей дожила до цих пір. Цікаво, що дауншифтинг, в формі якого зараз модні ідеї повернення до нетоварної економіки, найбільше розповсюджений у найбагатших країнах, причому серед жителів найбагатших міст у цих країнах. Але, не зважаючи на те, що ідеї дауншифтингу мають дуже багато прихильників, ми їх розглядати не будемо — в першу чергу через їх реакційний характер. Адже навіть якщо реакційні теорії, тобто такі, які кличуть повернутися до попередніх ступенів розвитку суспільства, і втілювались би в життя, то вони не приводили б ні до чого, крім до необхідності ще раз пройти уже пройдений шлях, тільки із ще більшими жертвами, оскільки продуктивні сили дуже зросли, і не тільки війни, але і просто циклічні економічні кризи в цих умовах носили б набагато більш руйнівний характер. Тому будемо розглядати тільки ті теорії, які пропонують не повернення від товарних відносин до більш примітивних, і навіть не ті теорії, які закликають повернутися від сучасного капіталістичного виробництва до простого товарного виробництва або до капіталізму епохи вільної конкуренції, а ті, які націлені на подолання товарних відносин на якійсь новій основі.

Якщо не брати до уваги К. Маркса, який старався уникати конструювання майбутнього і обмежився вказівкою на те, що подолання капіталізму можливе тільки на шляху подолання товарних відносин в цілому, а цим самим і подолання приватної власності і розподілу праці, то одним із перших соціологів, які почали задумуватися над альтернативою товарному виробництву, був Т. Веблен. Він вважав, що для вирішення проблем капіталізму треба забрати управління суспільством із рук капіталістів, котрі прагнуть тільки прибутку, і віддати його в руки інженерів і вчених. Ця концепція знайшла багато прихильників в США і залишалася популярною десятки років, трансформувавшись на початку 30-х років у концепцію «технат», згідно якої всі ресурси і промисловість Землі використовувалися б для того, щоб забезпечити людям достаток товарів і

послуг в межах життєздатного екологічного контексту, виходячи з програми розрахунку енергетичних потреб. Ці розрахунки, вважають прихильники концепції “технату”, мають замінити гроші. Тобто розподіл вироблених товарів буде здійснюватися за науково розрахованими потребами, але в обмін на певну кількість праці на благо суспільства, яка теж має визначатися на основі енергетичних розрахунків. В останні роки ця концепція стала досить популярною завдяки проекту “Венера” і діяльності його засновника Жака Фреско.

Новий поштовх отримали ідеї подолання товарних відносин з винайденням електронно-обчислювальної техніки. Треба сказати, що уже винахідник найпершої діючої програмованої обчислювальної машини Конрад Цузе мислив її в тому числі як засіб для подолання товарних відносин. Він навіть ввів термін «комп’ютерний соціалізм». Саме на базі його ідей була розроблена концепція «соціалізму ХХІ сторіччя».

Масштабний експеримент по налагоджуванню побудованої на ідеях подолання товарних відносин системи управління економікою був проведений у Чілі в часи Сальвадора Альєнде. Проект носив назву «Кіберсін» і реалізовувався під керівництвом відомого кібернетика Стаффорда Біра. Суть проекту полягала в тому, що на невеликій мережі обчислювальних машин була реалізована математична модель чилійської економіки, яка дозволяла отримувати інтегровану інформацію про будь-які зміни в ній в режимі реального часу. Відразу після внесення інформації в систему зміни відображалися на екранах спеціальної ситуаційної кімнати, де проводилися засідання уряду, який отримував змогу оперативно реагувати на зміни в економіці.

Цікаву теорію висунув також відомий вітчизняний вчений В.М. Глушков. Згідно з цією теорією людство пережило в своїй історії два так звані інформаційні бар’єри. Перший виник в умовах розпаду общинно-родового господарства і був подоланий з виникненням, з одного боку, товарно-грошових відносин, а з іншого - ієрархічної системи управління. Починаючи з 30-х років ХХ століття, вважає Глушков, стає очевидним, що настає, другий "інформаційний бар’єр", коли вже не допомагає ні ієрархія в управлінні, ні товарно-грошові відносини. В.М. Глушков пропонує реальний технічний засіб для подолання “інформаційного бар’єру” у вигляді загальнодержавної автоматизованої системи управління економікою, яка пізніше отримала назву ЗДАС. Система ЗДАС мала охопити єдиною інформаційною мережею всі підприємства, органи влади, заклади освіти,

охорони здоров'я, аж до того, що її термінал мав з'явитися в кожній квартирі. В.М. Глушков ще у 1980 році прогнозував, що з'являться мобільні гаджети, під'єднані до цієї мережі. Сучасні дослідники порівнюють цей проект з Інтернет, але насправді, функції, які виконує Інтернет, в ньому мали займати далеко не головне місце. Головним завданням ЗДАС мала стати автоматизація процесів управління економікою, тобто подолання згаданого "інформаційного бар'єру" шляхом заміни заснованої на товарному виробництві і бюрократичній ієрархії системи управління такою, в основі якої лежала б розроблена під керівництвом В.М. Глушкова система "ДІСПЛАН!" - діалогова система планування. Суть цієї системи полягала в тому, що план перетворювався в динамічну модель розвитку економіки. По ходу його виконання модель обраховувала не тільки обумовлені новими даними зміни, але і прораховувала можливі варіанти подальшого розвитку подій, а вибирати між запропонованими рішеннями і ставити нові цілі, відповідно до нових можливостей мали люди.

В свій час ця ідея не була реалізована в повному обсягу, але напрацювання, здійснені в ході її розробки, багато в чому залишаються актуальними і понині.

Костянтин Покотило (м. Київ)

ПРАКСЕОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НАУКОВОГО ТА ВИКЛАДАЦЬКОГО КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РЕЙТИНГОВИХ УНІВЕРСИТЕТАХ СВІТУ

Якщо спробувати дати загальну характеристику світовій університетській освіті і науці, то найбільш прийнятним терміном буде – «криза». Кризовий стан сучасних університетів має конкретні прояви і охоплює весь спектр проблем, від недостатності фінансування, академічної недоброчесності, браку студентів, «інфляції» університетських дипломів і навіть кризи ідентичності [1, с. IX].

Отже, які антикризові заходи проводять провідні світові університети та хто і що робить сучасний університет успішним? Найважливішим ресурсом кожного без виключення університету звичайно є професори. Від них найбільше залежить успіх університету. Не дарма світові рейтингові агентства віддають думці професорів більше 40 відсотків частки, у

визначенні місця того, чи іншого університету у рейтингу [2], а, якщо, додати значення у рейтингу наукових досягнень, індексу цитування та ін., то цей відсоток сягне всі 90. Професори виконують найголовніші функції університету, від якості яких залежить його успіх. Серед яких, створення і реалізація навчальних програм, проведення і реалізація наукових досліджень, отримання дослідницьких і виробничих грантів, представлення університету в освітній, науковій, соціальній, культурній, політичній спільнотах і т.ін.

Яким чином університети примножують цей мегаважливий ресурс. Найважливішим матеріальним засобом є оплата праці професорів. Не потрібно спрощувати поставлену проблему, але спробую привести кілька прикладів вирішення цієї проблеми. Середня заробітна плата професора університету в США 90 517 доларів (бл. 81000 євро) на рік [3], в Об'єднаному Королівстві 65,350 фунтів (бл. 76000 євро) на рік [4]. У ФРН 4500 євро на місяць. У Польщі середня зарплата професора у 2016 році становила 10290 злотих (бл. 2300 євро) на місяць [5]. У найбіднішій країні ЄС Болгарії, середня зарплата професора університету складає 2800 лева (бл. 1428 євро) на місяць [6]. В Російській федерації зарплата викладача вузу складає, в середньому, близько 35000 рублів (бл. 1300 євро) на місяць [7]. Із цих далеко не повних даних, все ж можна зробити певне спостереження, про достатньо високий рівень оплати праці у американських університетах. Крім того підтвердженням цього факту, є багатомільярдні фонди підтримки, які мають провідні американські університети [8].

Але не лише оплата праці професорів є аж так важлива. Не менш важливим є навчальне навантаження на викладача та його структура. У більшості американських університетів аудиторне (контактне) навантаження професора складає не більше 100 аудиторних годин на рік. Професор більшість часу зайнятий індивідуальною та консультативною роботою зі студентами. Приблизно подібна норма зберігається у більшості західних університетів і дещо зростає у східноєвропейських. Для прикладу у польських вузах контактне навантаження 200 годин на рік.

Традиційно у передових університетах світу професорів забезпечують персональними робочими кабінетами на території університету, а також сприяють їх науковому та кваліфікаційному зростанню через матеріальні заохочення результатів наукової та грантової роботи, а також систематичні творчі наукові відпустки та стажування для виконання навчально-методичних та наукових досліджень і напрацювань.

З іншого боку потрібно також відзначити, що в американських та європейських університетах висувають доволі серйозні вимоги до професійного морально-етичного профілю викладача. Серед них бездоганна академічна доброчесність. Плагіат, корупційна поведінка та інші порушення кодексів честі університетів виступає підставою до звільнення з роботи та позбавлення права професора займатись викладацькою та науковою професійною діяльністю [9]

І нарешті, щоб офіційно займати професорську посаду у рейтингових світових університетах, мається на увазі, як штатного працівника, потрібно мати вагомі наукові досягнення. Найбільш розповсюдженими серед них є: - захист докторської дисертації, друк наукової статті в реферованих виданнях, або наукової монографії у фахових наукових видавництвах. Це є підставою до наступного критерію оцінки університетського професора, а саме, індексу цитування, або, так би мовити показника визнання науковим товариством наукових досягнень вченого. Проведення наукових досліджень та публікація у реферованих виданнях займає значну частину робочого часу професорів повідних світових університетів, а в природничих та інженерних науках вимагає сучасного лабораторного та виробничого обладнання та висококваліфікованих наукових та інженерних колективів.

Ну і насамкінець потрібно відзначити важливу тенденцію світового освітнього простору – інтернаціоналізацію. Запрошення професорів з інших країн, а то і континентів, для участі у конкурсах на заміщення вакантних посад, часто як гостьових професорів, активні професорські академічні обміни та наукова співпраця - буденна практика більшості світових університетів.

Якщо спробувати підвести висновки, стосовно впливу глобальних тенденцій розвитку світових університетів на українські виші в ділянці кадрового забезпечення діяльності, то потрібно відзначити, що по жодному із названих вище напрямів, українські університети не зробили помітних кроків до досягнення хоча б рівня наших найближчих сусідів, а прийняття нового освітнього законодавства, нажаль, лише декларувало їх вирішення, а на ділі не створило дієвих механізмів до цього. Все це підштовхує до невтішних прогнозів про майбутнє українських університетів.

Література:

1. Котлер Ф. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів / Ф. Котлер, К. Фокс. – Київ: УАМ, вид Хімджест, 2011. – 580 с.
2. Methodology QS World University Rankings [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings/methodology>.
3. Higher Education Salary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.salarylist.com/jobs/University-Professor-Salary.htm>] %20в%20Канаді%2085%20015%20доларів%20на%20рік,%20[https://www.payscale.com/research/CA/Job=Professor%2c_Postsecondary_%2f_Higher_Education/Salary].
4. Higher Education Salary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.payscale.com/research/UK/Job=Professor%2c_Postsecondary_%2f_Higher_Education/Salary.
5. Przedst. uczelni: bez znaczącego wzrostu środków na pensje reforma nauki będzie trudna [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://scienceinpoland.pap.pl/aktualnosci/news%2C28831%2Cprzedst-uczelni-bez-znaczonego-wzrostu-srodkow-na-pensje-reforma-nauki>.
6. Вълчев: 2800 лв. е средната заплата на университетските преподаватели [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://news.bg/education/valchev-2800-lv-e-srednata-zaplata-na-universitetskite-prepodavатели.html>.
7. Зарплата преподавателя ВУЗа в 2017 — 2018 году [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://finbasis.ru/zarplata-prepodavatelya-vuza/>.
8. Ліга Плюща [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ліга_плюща.
9. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / А38 Міжнарод. благод. Фонд “Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики”; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова – Київ: Таксон, 2016.
10. Вчитись за кордоном добре, а викладати? Українка розповіла про реалії роботи в університетах Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://svitua.com.ua/article/201706/3970-vchytys-kordonom-dobre-vyklady-ukrayinka-rozpovila>.

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ І КОМУНІКАТИВНА ФІЛОСОФІЯ

У філософії ХХ ст. було стільки “поворотів” і вони настільки тісно пов’язані між собою, що буває важко провести між ними демаркаційні лінії. Об’єктивно ж виходить так, що всі ці повороти зрештою тяжіють до комунікативного, знаходять у ньому своє пояснення. Безпосередньо причетні до комунікативної парадигми антропологічний, прагматичний і лінгвістичний повороти. Комунікативний поворот є ніби їхнім підсумком і завершенням, остаточним утвердженням діалогічного виміру знання.

Сам термін “поворот” як метафору вперше використав М. Гайдегер. Але після того як Р. Рорті видав за своєї редакції колективну монографію “Лінгвістичний поворот”, запозичивши у Г. Бергмана саму назву, цей термін став популярним, оскільки дуже вдало підкреслює онтологічну значущість певного роду концепцій, які претендують на статус першої філософії. А. Єрмоленко стверджує, що комунікативний поворот потрібно досліджувати «на тлі загальної тенденції у західній філософії ХХ ст., що стала особливо стійкою після *лінгвістично-герменевтично-прагматичного повороту*, інспірованого М. Гайдегером і Г.-Г. Гадамером – з одного боку, а також пізнім Л. Вітгенштайном – з іншого» [2, с. 20].

Дослідження знання, джерелом якого постає комунікація, спонукає шукати його витoki в історії філософії. Такі пошуки дозволяють дійти висновку, що коріння комунікативного розуміння знання виявилось у багатьох видатних філософів минулого (Платон, Аристотель, Августин, Бекон, Спіноза, Лок, Г’юм, Кант та ін.). Історія поняття комунікативного знання «набагато старша від історії терміна “testimonial knowledge” і починається, принаймні, з античного “doxa”» [див.: 3].

Філософський аналіз особливостей соціально-гуманітарного знання і пізнання з’явився досить недавно – лише у ХІХ ст., коли ці науки сформувались у самостійні дисципліни. Як адекватна відповідь на кардинальні зміни історичного світу соціально-гуманітарні науки зіграли важливу роль у переосмисленні самої філософії. Кардинальна “трансформація філософії”, на думку К.-О. Апеля, пов’язана передусім з інтенсивним розвитком гуманітаристики і так званім “комунікативним поворотом”, який був уже підготовлений діалогічною філософією, прагматизмом, екзистенціалізмом.

Лінгвістичний, а відтак і комунікативний поворот мали значні наслідки для філософії, дозволивши “переосмислити багато речей”. Наприклад, усвідомлення Іншого стало чіткішим і точнішим, а мова постала у вигляді континууму (середовища) міжособистісної комунікації. “Тематичне зрушення”, спричинене комунікативним поворотом, полягало у перенесенні акценту з класичної онто-гносеологічної проблематики на соціальні, практично-філософські виміри буття.

Ф. Гіренок у публікації “Про комунікативний поворот гуманітарних наук” стверджує, що ці науки «здійснюють комунікативний поворот, оголошуючи про існування нейтрального феномену, того, в чому збігаються соціальне, антропологічне і когнітивне. Це комунікація» [1]. Саме соціально-гуманітарні науки ініціювали комунікативний поворот, шукаючи концепт, у якому суто когнітивні характеристики знання могли б органічно поєднатися з його соціальними, антропологічними і ціннісними характеристиками. Таким концептом і стала комунікація.

Згадані “повороти” кардинально змінили розуміння суті самого дискурсу. До ХХ ст. панував ментальний, картезіанський дискурс, який цілковито ґрунтувався на понятті ідеї (мислення, свідомості, “Его”). Коли ж філософи переорієнтувалися з ідеї на мову (висловлення), змінився і сам дискурс, який тепер став суспільним, або комунікативним [див.: 5].

Теорія комунікації вперше стала розроблятися у сфері психологічної науки (біхевіористський напрям). Вагомий внесок у її становлення зробили лінгвістичні та кібернетичні дослідження, що підготували підґрунтя для становлення філософської теорії комунікації. Лінгвістичний поворот було здійснено вже в контексті філософії, що поставила в центр осмислення мовні практики (Р. Якобсон, Л. Вітгенштайн). Ще один поворотний момент пов’язаний з відродженням діалогічної філософії (М. Бубер, М. Бахтін, Е. Левінас), зосередженої на духовних і ціннісних аспектах комунікативістики. Та чи не найпопулярнішою стала комунікативна філософія соціально-гуманітарного спрямування (К.-О. Апель, Ю. Габермас, Н. Луман). «Логіка цієї еволюції очевидна. Як би не визначати комунікацію, її поява на теоретичному небосхилі пов’язана зі зміною форматів соціальних стосунків, нових кількісних і якісних параметрів інформаційного обміну і нової якості інтенсивності соціальних зв’язків» [4, с. 53]. Комунікація постала наріжним каменем аналізу людини і соціуму.

Формування глобального соціально-економічного, політичного, культурного простору вносить істотні корективи у розвиток і науки, і освіти,

де соціогуманітарні знання набувають особливого значення. Ці процеси стимулюються зростаючими міжкультурними комунікаціями. Якщо раніше вивчення соціально-гуманітарних наук вважалося лише доповненням до природничонаукових і технічних дисциплін, то нині вони постають одним із базових елементів підготовки висококваліфікованих фахівців. У контексті сучасного комунікативного простору людина, позбавлена повноцінної гуманітарної освіти, буде людиною однобічною, примітивною, що дисонуватиме з новою культурною ситуацією (В. Лекторський).

Насамкінець, варто зазначити, що комунікативна філософія, інтенсивно розвиваючись у ХХ ст. і залучаючи у свою сферу багатьох авторитетних мислителів, зуміла передбачити й охарактеризувати нові реалії, пов'язані зі становленням інформаційного та мережевого суспільства, що так стрімко змінило наше життя на початку третього тисячоліття.

Література:

1. Гиренок Ф. О. коммуникативном повороте гуманитарных наук. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.lgz.ru/article/19516/>
2. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
3. Касавин И.Т. Знание и коммуникация. К современным дискуссиям в аналитической философии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=775
4. Назарчук А.В. Эволюция понятия коммуникации в социальной мысли ХХ в. // Вестник РУДН, серия Философия, 2012, № 1. – С. 48-54.
5. Озадовська Л. В. Парадигма діалогічності в сучасному мисленні. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2006. – 118 с.

ПРОЕКТ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОСТІ ВЧЕНОГО

Проблема наукової творчості традиційна для філософії науки. Проте романтика наукового пошуку в сучасній науці, якщо і не втрачається, то опиняється під тиском вимог економічної корисності. Звичний образ вченого-одинака, який наполегливо перевіряє і просуває власні дослідницькі ідеї, практично зник. Натомість вчені здійснюють дослідження в командні, працюючи над короткотерміновими, як правило, прикладними проектами, отриманими в конкурентних змаганнях за фінансування із національних чи міжнародних джерел. Обрані проекти здатні дати практичний ефект в найближчий час. Власне вимогу швидкого практичного ефекту висуває держава, суспільство, інституції, які фінансують дослідження і які зацікавлені в отриманні конкретних технологій, продуктів. Наука стає об'єктом управління, виокремлення різного рівню пріоритетів, які виконують функції замовлення на певні типи знань. Тобто розвиток науки все частіше визначає не дослідницький інтерес учених, пов'язаний з проблеми пізнавального характеру, а зовнішні чинники соціально-ліберального, економічного, виробничого чи іншого характеру.

Проект не просто організаційний інструмент, він змінює чи, навіть, кидає виклик звичним дослідницьким практикам і ідеалам. Передусім тому, що проект обмежений часовими рамками, які ніяк не пов'язані з часом дослідницького процесу, який визначається внутрішньою логікою дослідження. Основна проблема короткотермінових проектів це брак часу - відзначає фінська дослідниця О.-Х.Юліджокі. Дослідження перетворюється на «бігову доріжку». Проектна організація праці вчених, залежність від фінансуючих організацій призводить до того, що їх майбутнє стає невизначеним і породжує стреси, особливо у молодих дослідників, які працюють за короткотерміновими контрактами. Часто вони вимушені працювати за кількома контрактами, щоб не залишитися без роботи, це впливає і на дослідження, і на стан вчених не кращим чином [1, с.21]. Написання заявок на проект, якщо вони не пройшли з-за конкуренції, сприймається як витрачений час. І це парадокс, тому що формат проекту був створений щоб забезпечити максимальну ефективність роботи, а насправді, навпаки призводить до марнування часу. Даремно витрачений час призводить до зниження мотивації працювати і заниження самооцінки.

Жорстко встановлені строки часу виконання проекту, включаючи контроль етапів виконання приводять до «поверхневої роботи». Фінські вчені вказують на значну відмінність між проектами, в рамках програм ЄС і реальними дослідженнями, що мають історичну глибину, стосуються фундаментальних проблем науки [1, с.21]. Пришвидшення ритму і темпу дослідницької діяльності веде до поспіху, метушні та погіршує якість роботи і, навпаки, необмежений час роботи вважається передумовою якісного дослідження. Для того, щоб зробити щось нове, повинен бути час, інакше це буде просто перефразовування старого [1, с.23]. Вчені також відзначають наявність «колонізації» їхнього життєвого часу робочими годинами. Хоча в науці підпорядкування життя роботі вважається нормою, проте в нинішніх умовах тривалість робочих годин визначається не внутрішньою мотивацією вчених, а вимогами продуктивності, результативності та щільним графіком проекту. Така ситуація призводить до хвилювань, позначається на здоров'ї, завершується професійним вигоранням [1, с.24-25].

Хоча в Україні проектна та грантова організація наукової праці ще не надто поширена, а розглядається як перспектива, яка посприяє розвитку науки, але учені вже відмічають тиск організаційно-бюрократичної системи при оформленні документів, заявок на конкурси, формалізовану систему звітності, що відволікає від наукової творчості. Про це свідчить анкетне опитування вчених-експертів НАН України, проведене співробітниками ДУ «Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України» [2]. Одним з таких явищ, відзначають дослідники, є «бюрократизація науки», зокрема, «необхідність заповнювати велику кількість організаційних паперів», «непрозорий розподіл коштів», «страшенна забюрократизованість при проходженні конкурсів на отримання грантів для досліджень, в тім колі тяганина з договорами, підписанням різних угод, бухгалтерськими процедурами (один з експертів виражає подив: чому це науковець має сам все робити, а не адміністрація інститутів). «На ненаукову частину реалізації проектів, вважають експерти, припадає 70% часу» [2, с.74].

Переорієнтація науки переважно на прикладні дослідження, посилення впливу на науку інститутів, функціонування яких визначається ринковими механізмами негативно впливатиме на якість досліджень, на інтелектуальну свободу вченого, та загалом може загальмувати теоретичний розвиток науки. Ще в 1918 р. Макс Вебер перед студентами

Мюнхенського університету проголосив доповідь «Наука як покликання і професія», метою якої було пояснити особливості професій вчених. Дослідницьку діяльність М. Вебер описує як «захоплення», «пристрасть», «насолоду», «натхнення», «екстаз», «миттєве прозріння», «відданість справі». Він заперечує сприйняття праці вченого як суто автоматичної, механічної, яка твориться одним лише холодним розсудком, а не всією «душею» [3, с.709]. «Наука це глибоко емоційна справа. Наука схожа на детектив: ставимо правильні питання, перевіряємо альтернативні гіпотези і крок за кроком наближаємося до відкриття» - пише американський астроном, астрофізик і популяризатор науки К. Саган [4, с.286–287]. Наука може приносити користь людству лише як цілісна система фундаментальних знань про закони природи. «Шукати знання заради знання, а не досягати швидких практичних цілей. Цього прагнуть вчені, цим їм подобається займатися, заради цього вони йшли в науку. І в інтересах суспільства підтримувати їх інтерес, бо саме завдяки йому було зроблено найбільші винаходи в історії людства» [4, с.342].

Література:

1. Ylijoki O.-H. Projectification and conflicting in academic knowledge production theories. *Theory of science*. XXXVIII. 2016 . 1.
2. Рижко Л.В., Онопрієнко В.І., Бессалова Т.В. Живага О.В., Бороздих Н.В. Учений в постмодерній культурі. К.: Фенікс,- 2019, 240с.
3. Вебер М. Наука как призвание и профессия: изб. произ. / Макс Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – С. 707–735.
4. Саган К. Світ, повний демонів. Наука як свічка у п'їтьмі / Карл Саган. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018 – 382 с.

Алла Сингаївська (м. Київ)

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ОСНОВНІ ЗАСАДИ ТА ГЛИБИННА СУТЬ ЯВИЩА

Актуалізоване в українському освітньо-науковому просторі явище академічної доброчесності закріплено у статтях 6, 41, 42 Закону України "Про освіту" (2017). Законодавче поле академічної доброчесності в Україні

також розширено у 2017 р. доповненнями до Закону України "Про вищу освіту" (2014).

Академічну доброчесність (*Academic Integrity* — *англ.*) розглядають у нерозривному зв'язку із академічною недоброчесністю та, зокрема, авторським правом й інтелектуальною власністю. У такому разі законодавче поле охоплено також, окрім зазначеного, законами України "Про наукову і науково технічну діяльність" (2015), "Про авторське право і суміжні права" (1993), "Про наукову і науково технічну експертизу" (1995), але передовсім статтю 54 Конституції України.

Підвалинами для характеристики будь-якого явища є принципи у разі їхнього визначення науковою спільнотою, для соціального явища — ще і ціннісні орієнтири. В Україні принципи академічної доброчесності не сформульовані. Міжнародний центр академічної доброчесності (*The International Center for Academic Integrity* — *ICAI*) визначив у своїх положеннях такі фундаментальні цінності: відданість, чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, мужність. Варто зазначити, що характеризувати явище академічної доброчесності-недоброчесності можна в індивідуальному та груповому розрізі, тому якості для окремих суб'єктів академічної діяльності (фахівці, здобувачі освіти, академічна спільнота) можуть бути як спільними, так і дещо відмінними.

Явище академічної доброчесності-недоброчесності можна означити як складне, багатогранне тощо, за цих підстав у його дослідженні авторкою використано аспектний підхід. Суть та глибина проблематики зазначеного явища, пошук раціональних шляхів її розв'язання в освітньо-науковому просторі України може бути розглянуто за низкою таких аспектів:

- правовий аспект,
- інституційний аспект,
- технічний аспект,
- моральний аспект,
- соціальний аспект,
- історичний аспект,
- психологічний аспект,
- аспект безпеки,
- економічний аспект,
- аспект відповідальності.

Дослідження розширює теоретичну базу знань про академічну доброчесність, ґрунтується на власних попередніх розвідках, містить

авторську розробку кампанії викорінення академічної недоброчесності, розроблення політики, інструментів і заходів стосовно забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти (на факультеті).

Приводом до активного обговорення проблематики, яку відносять до академічної доброчесності, стала у 2016 р. низка викриттів у академічному плагіаті здобувачів найвищого рівня освіти та носіїв високого ученого звання. Заперечення певними науковими осередками очевидних фактів плагіатування, штучне протистояння профільного міністерства і новоствореного (2015) Національного агентства, що за Законом України "Про вищу освіту" мало б набути рівня незалежної агенції задля забезпечення якості вищої освіти, викривлення чиновництвом нормативної бази у цій площині, дискредитація самого статусу вченого надто загострили наявні проблеми в освіті та науці нашої країни.

Термінологічно явище академічної доброчесності дискутується із 2016 р. дотепер. Цікавим і видається означення академічної доброчесності як соціального міфу (Т.С. Пархоменко).

Характеристика академічної доброчесності може бути доповнена класифікацією порушень академічної доброчесності, аналізом причин прояву академічної недоброчесності і стимулів до її запобігання, поясненням призначення та процедур розроблення кодексів з етики, функціонування соціальних ревізій і комітетів з етики, визначення агентів із етики у закладі вищої освіти (на факультеті).

Іван Скиба, Оксана Скиба (м. Київ)

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Під науково-технічною діяльністю розуміють діяльність, яка знаходиться на перетині наукової та інженерної діяльності. Інтелектуальне забезпечення науково-технічної діяльності відбувається за допомогою галузі технічних наукових дисциплін, а самі наукові дослідження мають прикладний характер. В більш широкому сенсі науково-технічну діяльність визначають як діяльність, яка спрямована на отримання, застосування нових знань для вирішення технологічних, інженерних, економічних, соціальних, гуманітарних та інших проблем, забезпечення функціонування науки, техніки та виробництва як єдиної системи [1]. Очевидно, що в такому розумінні науково-технічна діяльність містить у собі і впроваджувальну

діяльність. Науково-технічна діяльність є наступним, якісно новим етапом розвитку технічної діяльності, відмінною особливістю якого стає ключова роль наукового знання (перш за все природничо-наукового та науково-технічного).

Очевидно, що сучасний техногенний світ став можливим в наслідок цілеспрямованого застосування науково-технічного знання в практичному і соціальному перетворенні суспільства відповідно до певних ціннісно-світоглядних установок. Науково-технічне знання загалом є досягненням технічних наук, в основі виникнення яких лежав розвиток фундаментального природознавства. На початок ХХ ст. відбулося оформлення перших технічних наук як самостійних наукових дисциплін. З розвитком зв'язків між природничими та технічними науками йшов процес формування нових технічних дисциплін. Одночасно суспільство розвивалося в напрямку максимального задоволення потреб людини, створення для неї найбільш комфортних умов існування, що також призвело до виникнення нових технічних рішень, які втілювалися в конкретних технологіях. Як справедливо відмічає М. Твердинін, саме тут почала проявлятися різниця між технічним та технологічним знанням, що призвело згодом до суттєвих змін в самій науково-технічній діяльності [2, с. 24].

Справді, реалізація науково-технічної діяльності з кінця ХІХ ст. (становлення цілеспрямованого систематичного формування прикладних досліджень) до сучасного етапу зазнала деяких суттєвих змін. До середини ХХ ст. взаємовідносини науки та техніки здійснювалися переважно за схемою від науки до техніки. Класичний спосіб взаємодії науки та техніки зводився до того, що наука виробляла знання, які мали постійний характер (могли застосовуватися впродовж десятиліть) та реалізовувалися в техніці чи технічних рішеннях. Але поступово, починаючи з середини ХХ ст., наука все частіше почала переключатися на технологічне удосконалення практики. Замість понять «науково-технічна революція» все частіше почало використовуватися поняття «технічна революція», «технологічна епоха» тощо. Основна увага вчених стала переміщуватись на розвиток технологій. О. Новіков в підтвердження цього наводить доволі влучний приклад розвитку комп'ютерних технологій [3]. Справедливо аргументуючи, що, з точки зору фундаментальної науки сучасний комп'ютер в порівнянні з першими комп'ютерами 40-х років минулого століття принципово нічого нового не містить. Проте значно зменшилися його розміри, зросла

швидкодія, пам'ять, виникли мови безпосереднього спілкування комп'ютера з людиною тощо – тобто стрімко розвинулися саме технології.

Сучасний етап взаємовідносин науки та техніки характеризується формуванням нового феномена – технонауки (*technoscience*). Феномен технонауки найбільш яскраво характеризує специфіку та нові проблеми постіндустріального суспільства. Класична схема індустріального суспільства починалася від фундаментальних досліджень і шляхом пошуку практичних їх прикладань йшла до розробки технічних та технологічних впроваджень, які потім виходили на ринки збуту. Це «впроваджувальна» модель науково-технологічного циклу, головною проблемою якої була відсутність зворотного зв'язку з виробництвом та суспільними потребами: спочатку створювалася технологія, а потім здійснювався пошук ринків збуту для неї. Контур «наука – технологія» був відносно автономним та замкнутим.

Сьогодні йде процес «обертання» організаційних та економічних схем взаємодії фундаментальної науки та її практичних прикладань, які зараз проявляються у формі високих технологій (Hi-Tech). Відмінною особливістю високих технологій від інших наукоємних технологій є достатньо швидкий соціокультурний ефект від їхнього застосування [4, с. 185]. Високотехнологічні галузі також є найбільш динамічними. Для них характерне швидке моральне старіння (життєвий цикл 3-5 років). Спостерігається стійка тенденція до скорочення «часу життя» високих технологій. Покоління комп'ютерів та комунікаційних пристроїв (сотові телефони) застарівають вже на час їхнього впровадження у виробництво.

Вимоги практики починають визначати специфіку і самого науково-технічного інструментального знання, останнім часом все більше переорієнтовуючи науку на виробництво так званого «ситуативного знання». Особливо це стосується гуманітарних, суспільних та технологічних галузей. Значна частина наукових досліджень зараз проводиться в прикладних галузях, зокрема, в економіці, технологіях, освіті тощо і зачіпають розробку оптимальних ситуативних моделей організації виробничих, фінансових структур, закладів освіти, фірм тощо, але оптимальних в даний час і в конкретних умовах. Результати таких досліджень актуальні короткий час, оскільки зі зміною умов таке знання стане непотрібним. Ще однією особливістю сучасної науково-технічної (технологічної) діяльності стає і те, що окрім наукового знання, у працівника все частіше виникає потреба застосовувати і ненаукові знання [3].

Загалом сучасний етап розвитку науково-технічної (технологічної) діяльності складається неоднозначно. З одного боку, зростає наукоємність сучасних технологій, проте яка з розширенням ролі прикладних досліджень, парадоксально зменшує значення фундаментальних досліджень, що проявляється в їхньому скороченні. З іншого боку, у зв'язку зі становленням постнекласичної раціональності в науці все частіше з'являються публікації, які розглядають науково-технічну діяльність як складову соціокультури, актуалізується проблематика стійкого розвитку, коеволуції. Розглядається необхідність інтеграції науково-технічного (технологічного) знання з соціогуманітарним як необхідної умови та засобу попередження небажаних наслідків науково-технічної діяльності.

Література:

1. Большой юридический словарь / ред. кол.: А. Я. Сухарева [и др.]. – 3-е изд., доп. и перераб. – М.: Инфра-М, 2007. – 858 с.
2. Твердынин Н.М. Технознание и техносоциум: взаимодействие в образовательном пространстве. Монография / Н.М. Твердынин – М.: Агенство «Социальный проект», 2008. – 320 с.
3. Оноприенко В.И. Технонаука в знаниевом обществе / В.И. Оноприенко, М.В. Оноприенко // Вестник Национального авиационного ун-та. Философия. Культурология. – 2009. – Вип. 1 (9). – С. 33-36.
4. Жукова Е.А. Hi-Tech: феномен, функции, формы / Е.А. Жукова; под ред. И.В. Мелик-Гайвазян. – Томск: Изд-во Томского гос. пед. ун-та, 2007. – 376 с.

Сергій Ставряні (м. Київ)

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В СТАНОВЛЕННІ ФАХІВЦЯ ЯК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Дуже відомою є фраза «кожен чоловік має побудувати будинок, посадити дерево та виховати сина», яка задає певні ціннісні орієнтири, шаблони життя людини. Фактично, вона акумулює творчі установки людини у таких сферах: соціум, природа, родина. На противагу цьому, іноді кажуть, що є люди, які будують міста, саджають парки та виховують покоління; тобто, масштаб їхньої діяльності виходить за межі одиничного,

обмеженого, обивательського. Саме філософія як особливий, специфічний спосіб осягнення та усвідомлення світу допомагає людині вийти за межі буденності, повсякденності, зрозуміти своє місце в світі.

Однією з центральних проблем філософії є питання про відносини людини зі світом, знаходження людиною свого місця в світі, розуміння того, що людина хоче та може дати світу, та що вона хоче від нього отримати. Фактично, ці питання становлять ядро світогляду людини, визначають її базові установки та життєві цілі. Не можна перебільшити роль філософії у формуванні світогляду людини: саме вона, не нав'язуючи певні шаблони, дозволяє розширити, збільшити свій світ, вийти на рівень універсальності, розуміння взаємного зв'язку суспільних процесів. Людина, яка не в змозі піднятися до цього рівня, не розуміє загальних законів розвитку та взаємозв'язку, буде залишатися на рівні повсякденності, не зможе вийти за рамки дрібних та приватних інтересів. Вважаємо, що обов'язкове вивчення філософії та філософських дисциплін є вкрай важливим для сучасної загальної університетської освіти, що надасть молоді необхідний ресурс для загальнолюдського, професійного, творчого розвитку.

Для всебічного, об'єктивного, різнопланового розуміння суспільних процесів, формування власного світогляду дуже важливим є наступне питання: «що я хочу отримати від світу?» та «що я можу дати світу?». Нерідко сучасна людина замислюється лише над першим питанням, бажаючи лише отримувати щось: гроші, матеріальні предмети, насолоду, соціальні регалії та відзнаки, подорожі тощо. Особливо це стосується сучасних реалій, коли ринкові відносини впливають на суспільні норми та ідеали, насаджуючи культ грошей, предметів розкоші, надмірного споживання тощо. ЗМІ, реклама, кіно – усе пронизано девізами на кшталт: «бери більше від життя!», при цьому мається на увазі, зазвичай, матеріальна сфера. При цьому над питанням: «що я можу дати світу?» – постає дуже рідко, люди далеко не завжди замислюються, що вони можуть дати світові, суспільству, людям. Послідовник З.Фрейда Еріх Фромм акцентував увагу, що лише частина людей намагається давати, а більша схильна отримувати. Питання «мати чи бути?» стало назвою його роботи [2], де він показує, що люди більше прагнуть «мати»: як матеріальні блага, так і відносини з іншими людьми. При цьому Е. Фромм показує, що справді щасливою може стати лише людина, що здатна давати світові; саме такі люди мають продуктивний тип орієнтації характеру, вони здатні до творчості,

справжньої любові, стосунків, що базується на коханні, взаємній повазі, а не на розрахунку та вигоді.

Важливою для кожної людини, на наш погляд, є також необхідність розуміння загальних законів розвитку та взаємного зв'язку усього в світі. Інакше вона буде обмежена у своїх міщанських дрібних проблемах та інтересах, замкнена у своєму «мірку», буде жити за принципом «будинок-робота». Зазвичай, світ для такої людини обмежується її роботою та мінімальним колом близьких та знайомих, і така людина є зручною мішенню для різноманітних маніпуляцій. Саме усвідомлення взаємозв'язків суспільних процесів, розгляд їх у процесі розвитку, тобто, діалектичне мислення, надає людині можливість переходу на рівень всезагального, універсального. Зазначимо, що ідея загальної єдності світу зустрічається в різних філософських системах. З'явившись вперше у теоріях філософів доби Відродження (Дж. Бруно) та Нового Часу (Декарт, Спіноза), вона отримує свій розвиток у діалектиці Г. Гегеля та пізніше у діалектичному матеріалізмі. При цьому концепція єдності світу притаманна також і для релігійного світогляду, хоча і в дещо іншому вимірі. Також і необхідність підпорядковувати свої цілі і бажання вищим, божественним законам характерна для різних релігійних систем. Наприклад, в індуїзмі є поняття «ішвара-пранідхана», що є однією з ніям (тобто, моральних принципів) та є складовою аштанга-йоги. Цей принцип означає необхідність координації своїх дій із божественними задумами, присвячення своїй діям богам. Звичайно, це залишає широке поле для різних трактувань, що нерідко може використовуватися в інтересах священників, або правлячих класів. Але якщо розуміти цей принцип ширше, на філософському рівні, можна сказати, що необхідно узгоджувати свої дії із суспільним благом, законами суспільного розвитку. Також і в китайській традиційній філософії є принцип у-вей, що означає відмову від дій, що порушують природний хід речей, явищ.

Отже, для усвідомленого, творчого процесу розвитку людини та суспільства вкрай важливим є філософське осмислення світу, вихід за рамки буденності, правильне розуміння свого місця в світі. Для творчого процесу необхідно усвідомлювати, що ти можеш дати світові, що саме хочеш створювати. Український філософ Б.В. Новіков розглядає творчість як «корисне здійснення блага через істину у красі» [1]. На нашу думку, можна наголосити на любові як основі, фундаменті творчості, креативного процесу. Саме такі дії будуть мати успіх, приносити користь людям та

суспільству, незалежно від того, в якій сфері вони будуть здійснюватися: в будівництві, в освіті, чи в інших напрямках людської діяльності.

Література:

1. Новіков Б. Творчість як спосіб здійснення гуманізму / Б. Новіков // Монографія. К.: НТУУ"КПІ", 2006. - 308 с.
2. Фромм Еріх. Мати чи бути? / Еріх Фромм. // К., Укр. письменник, 2014. – 222 с.

Юлія Стребкова (м. Київ)

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

Скорочення соціально-гуманітарної складової на фоні загального ущільнення програм підготовки інженерів, ставить гуманітарні кафедри технічних університетів у скрутне становище. Як і більшість соціально-гуманітарних дисциплін, філософія у навчальних планах інженерних спеціальностей є вибірковою дисципліною. Ситуація ускладнюється ще й зниженою мотивацією школярів до вступу на STEM спеціальності та гендерно детермінованою професійною орієнтацією, що у наслідку значно зменшує кількість студенток інженерних спеціальностей.

У середній школі реформа програм загальноосвітньої підготовки передбачає вилучення із переліку обов'язкових та навіть обов'язково-вибіркових предметів таких дисциплін як фізика, хімія, біологія, географія, астрономія. Натомість, у старших класах загальноосвітньої середньої школи буде викладатись предмет "Людина і природа", кількість годин якого співмірна з факультативними предметами. Серед них: «Сімейне виховання», «Основи сім'ї», «Сімейні цінності». Зміст, психолого-педагогічні підходи до викладання та методичні матеріали цих «шкільних предметів» нерозривно пов'язані з релігією і знижують мотивацію до самореалізації у науці. Варто зауважити, що рівень прихильності українського населення до релігії падає [2]. Найбільше занепокоєння українських громадян викликає проникнення релігії до системи освіти, зростає число не згодних з викладанням релігії в загальноосвітніх школах [2, с. 10]. Нещодавно зареєстрована петиція [4], яка пропонує заборонити

освітянам пропагувати релігію державним коштом. Отже, процес клерикалізації української освіти потребує аналізу.

Міфологізація свідомості абітурієнтів STEM-галузей за умов клерикалізації може посилюватись. Віра українських студентів у потойбічне життя (до народження та після смерті), божественну волю, захоплення псевдонауковими теоріями та ритуалами конфліктує із сучасним рівнем розвитку науки. Інноваційна інженерна діяльність інтердисциплінарного характеру у сфері надійності і діагностики, математичного моделювання та прогнозування, ядерної безпеки, генної інженерії, екології, матеріалознавства та протезування, медичної інженерії, та ін. передбачає широке коло інтересів та наукових знань.

Спілкування з колегами науковцями з європейських країн, необхідне для сучасної інженерної діяльності, вимагає ряд соціально-комунікативних компетенцій. Європейці є толерантними до вірувань конкретних людей, проте традиційні для 17-19 століть уявлення про соціальні ролі жінок є неприйнятними для сучасного науковця. Транслявання відстоюваних релігією гендерних стереотипів сучасні європейці сприймають як порушення прав людини. У інтернаціональній професійній комунікації не прийнятними будуть сексистські висловлювання, а світові донорські організації не підтримують проекти, що не мають гендерної складової. Тож, університетська освіта повинна долати релігійний вплив на формування соціальних норм у майбутніх науковців.

Варто відзначити, що у фаховій діяльності випускники сучасних українських університетів без наукового світогляду не зможуть конкурувати на світовому ринку праці, а у разі висококваліфікованої професійної підготовки зможуть бути залучені лише на найменш оплачуваних ланках наукових та технологічних розробок. Рівень системної аналітики у всіх галузях буде не доступний без наукового світогляду. Парламентська асамблея Ради Європи у 2007 році прийняла резолюцію «Про небезпеку креаціонізму в освіті». У ній зазначається, що війна, проголошена теорії еволюції та її прихильникам, здебільшого коріниться у різних формах релігійного екстремізму, а деякі прихильники креаціонізму намагаються замінити демократію теократією. ПАСЕ закликає захищати наукові знання, зміцнювати освіту на наукових засадах, викладати об'єктивні наукові знання, історію науки, гносеологію та методологію [7].

Занепокоєння викликає подальша клерикалізація вищої освіти у галузі безпеки. Російське православ'я завжди приділяло багато уваги поширенню

своєї ідеології серед українських силових структур. Так, відповідно до річного Звіту Синодального відділу УПЦ, 2009 року найбільшого релігійного впливу зазнали такі структури: Міністерство оборони України, зокрема його керівні структури, та Військово-Морські Сили України; Міністерство внутрішніх справ України, зокрема навчальні заклади системи МВС України; Державна автоінспекція України; Внутрішні війська МВС України; Підрозділи спеціального призначення МВС України; Служба безпеки України, зокрема спецпідрозділи СБУ та ін. Релігійний світогляд з-поміж іншого, передбачає вищість «божественних духовних законів» над мирськими, свіцькими. Очікувано, що під час Революції гідності значна частина українських силовиків стала на захист російської духовності, а не європейських цінностей. При цьому, багато хто з них, нехтував присягою перед українським народом та службовими обов'язками. Потурання релігії у вищій технічній освіті може спричинити й глобальні загрози. Інженерні знання у поєднанні із релігійним світоглядом лежать у основі релігійного екстремізму та тероризму.

У багатьох технічних університетах США – лідерах світових рейтингів, є кафедри, що пропонують окремі програми підготовки бакалаврів та магістрів з філософії науки і забезпечують викладання гуманітарних дисциплін для студентів інженерних спеціальностей. У європейських та канадійських університетах – також. Так, у Ванкуверському острівному університеті формування аналітичного та критичного мислення здійснюється, зрозуміло, через вивчення філософії, а не через релігійні концепції. В українських закладах вищої освіти, з одного боку відбувається штатне скорочення кафедр філософії, з іншого - скорочується час впливу на студентів, необхідний для формування наукового світогляду. Натомість, на молодих людей повсякчас чиниться системний релігійний тиск. Окрім того, на багатьох гуманітарних кафедрах, як у столиці так і у регіонах, під виглядом філософії викладається духовно-релігійний конгломерат з антинауковими включеннями. Значна частина захистів дисертацій з філософії захищається саме з релігійної тематики. Можна стверджувати, що в умовах посиленої клерикалізації соціально-гуманітарної сфери в Україні спостерігається поширення християнського фундаменталізму на STEM освіту.

Література:

1. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010-2018рр. // Інформаційні матеріали Круглого столу “Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин”. – К.: Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2018. – 78 с.
2. Електронна петиція №22/070746-еп. Заборонити державним службовцям та освітянам пропагувати релігію у робочий час // Офіційне інтернет-представництво Президента України. – 2019. – Режим доступу: https://petition.president.gov.ua/petition/70746?fbclid=IwAR2TvYyEPIfpDScRupE7xcBzYjWj8dZ8HZL0VBY499KR5F1fhby- E_eOr0
3. Річний звіт про діяльність Синодального відділу по взаємодії зі Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України [Електронний ресурс] // Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. – 2009. – Режим доступу: <http://orthodox.org.ua/http%3A/%252Forthodox.org.ua>
4. Resolution 1580 (2007) of PACE. The dangers of creationism in education / Parliamentary Assembly // Report of the Committee on Culture, Science and Education,. – 2007. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17592&lang=en>

Надія Турнак (м. Київ)

ГУМАНІТАРНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ТЕХНОГЕННИМ ЗАГРОЗАМ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Сучасні підходи до осмислення проблеми «людина-природа-техніка» вимагають врахування того, що наразі технологічна діяльність людини може активізувати нестабільність глобальних соціоприродних систем, що, у свою чергу, може привести до загрозливих гуманітарних наслідків, порушити успішність переходу до етапу інформаційної цивілізації.

Так, відомо, що наприкінці 80-х років ХХ століття українське суспільство стало свідком величезної трагедії планетарного масштабу – Чорнобильської, відчуло на собі загрозливі наслідки використання людиною ядерної енергії. Включення ядерного чинника в осмислення стосунків людини з природою надало осмисленню кризового стану сучасної цивілізації, що набуло обертів ще на початку ХХ століття у роздумах таких мислителів як М. Бердяєв, Е. Гусерль, О. Шпенглер, П. Сорокін, Г. Маркузе,

глобального виміру, пов'язало його з проблемою технологічної ризикогенності, спрямувало думку в напрямку пошуків засад протидії техногенним загрозам.

Техногенна загроза – це загроза, що виникає в результаті фізичного, хімічного чи біологічного впливу на населення та довкілля в наслідок виробничої діяльності людини та технологічних аварій (катастроф). Наразі виникає потреба у більш глибокому осмисленні гуманітарних засад протидії техногенним загрозам сучасної цивілізації, які вимагають змін у способі взаємодії людини зі складними соціоприродними системами, спонукають до відповідних зрушень у суспільній свідомості.

Слід відзначити, що різні аспекти даної проблеми набули висвітлення у працях відомих українських філософів: В. Вернадського, М. Тарасенка, М. Кисельова, С. Кримського, І. Добронравової та інших. Заслужують на увагу також ідеї, що були запропоновані й деякими представниками сучасної західно-європейської соціально-філософської думки.

Так, зокрема французький соціолог П. Лагадек, виходячи з розуміння надзвичайної складності сучасних технологій, вважає сучасну цивілізацію «цивілізацією ризику». Забезпечення безпеки в умовах техногенних загроз такої цивілізації, на його думку, залежить від всебічної гуманітарної освіченості, від комплексного поєднання спеціальних технічних знань із знаннями екологічних і соціальних глобальних проблем, від врахування усього комплексу соціальних, політичних, моральних, психологічних проблем ризику. П. Лагадек концентрує увагу науковців на необхідності теоретичного узагальнення досвіду управління в умовах катастроф та післякатастрофного розвитку, на розробці практичних рекомендацій, що здатні допомогти всім можливим учасникам подій підготуватися до раціональних дій в умовах післякатастрофних ситуацій [1].

Німецький філософ Х. Ленк у праці «Роздуми про сучасну техніку» [3] відзначає, що науково-технічний прогрес є неможливим по за відповідальністю людини за його наслідки. Він наголошує на необхідності втілення етичної освіти для техніків та дослідників, вважає, що вона є способом усвідомленого засвоєння базових принципів професійної етики.

Д. Бюлер, один із найвидатніших представників сучасної практичної філософії Німеччини, у праці «Відповідальність за майбутнє з глобальної перспективи. Актуальність філософії Ганса Йонаса та етики дискурсу» [2], наголошує, що для людини є обов'язковим усвідомлення необхідності втручання в довкілля тільки у такий спосіб, аби спричинені цим

вторгненням зміни екосфери не призводили до довгострокових і стійких обмежень природних і соціокультурних умов життя. Він пропонує замінити монологічне розуміння етики відповідальності, яка була обґрунтована Г. Йонасом та іншими мислителями, діалогічним розумінням політичної відповідальності як комунікативно-дискурсивного процесу.

Відомий європейський мислитель, автор доповіді Римському Клубу, ініціатор створення Будапештського Клубу, Е. Ласло у праці «Вік біфуркації: осягнення світу, що змінюється» [4], всебічно проаналізував глобальну екологічну небезпеку від наслідків техногенного втручання в природу та намітив шляхи її упередження. Особливу увагу філософ сконцентрував на проблемі взаємодії людини і сучасної надскладної техніки на прикладі діяльності ядерних реакторів та забезпечення їх безпечного функціонування.

Він переконує, що людям, які включені у забезпечення функціонування цих сучасних високотехнологічних систем, потрібна належна освітня підготовка, яка б включала в себе еколого-безпекові компоненти «доби глобальних цивілізаційних біфуркацій», формувала б цілісний підхід в осягненні сучасного світу, не була б надмірно спрямована на спеціалізацію, формувала б відповідальність перед прийдешніми поколіннями.

Мислитель вважає нагальною потребою формування нових способу мислення та стилю життя, здатних регулювати глобальну соціоекономічну та екологічну систему до того, як напруга у ній стане критичною. На його погляд, вирішення цього завдання полягає у розвиткові наукового знання про динаміку еволюційних процесів. Він вважає, що технологічне застосування цього знання може створити ефективну основу сучасної саморегуляції та слугувати стимулом для сучасного мислення та ефективного, відповідального прийняття рішень.

Він наголошує також на нагальності культурних та ціннісних суспільних перетворень, на трансформації науки, яка має збагатитися застосуванням системного підходу до аналізу цілісного та взаємозалежного світу, орієнтацією на інтегральні теорії природи та суспільства. Він обстоює необхідність впровадження так званої «холістичної освіти», яка б була в змозі здійснити інтеграцію новітніх досягнень сучасного знання, а також здійснити «холітичний альянс» науки, мистецтва, релігії та освіти.

Отже, сучасна західноєвропейська соціально-філософська думка, як і вітчизняна, також долучилася до вирішення проблеми «людина-природа-

техніка», запропонувала підходи, які зацентрували увагу на нових способах взаємодії людини зі складними соціоприродними системами, які залежать від самої людини, її здатності упереджувати та протидіяти техногенним загрозам на основі збільшення власних духовних зусиль щодо реалізації відповідального ставлення до майбутнього сучасної цивілізації.

Література:

1. Бабосов Е.М. Катастрофы. Социологический анализ [Текст] / Е. М. Бабосов. – Минск, 1995. - 472 с.
2. Бьолер Д. Відповідальність за майбутнє з глобальної перспективи. Актуальність філософії Ганса Йонаса та етики дискурсу / Переклад з німецької, післямова, прим. А.Єрмоленка / Д. Бьолер. – К., 2014. – 157 с.
3. Ленк Х. Размышления о современной технике / Ханс Ленк; Пер. с нем. под ред. В. С. Степина; Ин-т "Открытое о-во". - М. : Аспект-пресс, 1996. - 181,[2] с.
4. Laszlo E. The Age of Bifurcation. Understanding the Changing World. © 1991, OPA (Amsterdam) B.V.

Вадим Чуйко (м. Київ)

ПРОБЛЕМА РЕЛЕВАНТНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕНЬ В ГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (філософська антропологія, психологія)

Людина як носій невизначеної множини антропних властивостей, як відомо, може розглядатися як носій визначеної множини соціальних та політичних характеристик.

Іншими словами, ні антропологія, ні психологія не нездатні адекватно щось розповісти про людину. Наприклад, на відміну від антропології та психології історія та соціологія, за допомогою демонстративних оповідань про людину та людей (фактів), здатні дещо повідомити про людину як специфічне існування. Зокрема, що вона іноді діє цілеспрямовано, має цінності та тощо. Тобто там де мова йде про соціальні інститути та політичні події ми можемо вести мову про факти, про вияв буття людини, групи, людства.

Означене має привернути увагу до наступної обставини. Інститути та політика описують не саму людину, а зв'язки між людьми. Тобто повторювані зв'язки людей розповідають про людину значно краще ніж опис самих людей у їх, наприклад, біологічних чи духовних характеристиках, оскільки останні є невичерпними, перспективно завжди іншими.

Визнання двох вказаних наук як непридатних для вирішення тих завдань, які вони визнають метою свого існування, є важливе методологічне відкриття. Однак, маю визнати, що фахівці сформовані цими наукам є цінність сучасного людства, оскільки розроблені ними методи досліджень свідчать про необхідність даних наук, тому проблема їх існування полягає в наступному: відсутнє релевантне визначення об'єкта їх дослідження.

Зокрема, дослідження Настасії Чуйко, презентовані в роботі «Deconstruction of dialectical materialism in the Kyiv school of philosophy»[1] («Деконструкція діалектичного матеріалізму у Київській школі філософії») обґрунтовує, що антропологія може (і в певних межах має) розглядатися як така точка зору, яка протиставляє себе соціальному конструктивізму, який обмежує людину лише покладеними на неї конкретно-історичними завданнями. Іншими словами, антропологія здатна виконувати важливу негативно-критичну функцію стосовно проектів соціального облаштування привабливого для людей суспільства. Антропологічні студії та вчення про побудову світлого майбутнього людства (наприклад, комунізму) методологічно не сумісні. Зокрема, марксизм обґрунтовує, що лише клас пролетаріату як особлива група людей, здатен створити нове суспільство, звільнене від диктатури приватної власності, заперечуючи прийнятність антропологічної позиції про рівноправність пролетарі, робітників і капіталістів. Тобто, соціально та політично зорієнтована марксистська філософія спирається на принципове протиставлення соціального існування людини антропологічному: капіталісти, буржуа також є люди з антропологічної точки зору, однак для марксистів, леніністів, сталіністів, маоїстів та ін. капіталісти мають бути знищені за допомогою диктатури пролетаріату.

Тобто, у випадку з антропологією ми бачимо реалізацію критичної функції, яка полягає у її здатності продуктивно заперечувати існуючі теорії та соціальні реалії, засновані на протиставленні одних груп людей іншим. Одна, аналіз спроб антропологів вийти за межі свої деструктивних повноважень та розпочати конструктивну розбудову антропологічно

прийнятного соціуму спричинює виникнення парадоксу самозаперечення. Антропологи створюють «прокрустове ліжко» виписаного ними існування, яке стає прапором здійснення насильства над тими хто не вписується у запропоновану схему. Яскравим прикладом такого явища може слугувати діяльність німецьких антропологів третього рейху.

Висловлене стосовно антропології абдуктивно можна визнати слухним і стосовно психології, яка звертаючись до людини вбачає у ній лише множину девіантних відхилень.

Література:

1. Chuiko N. Deconstruction of dialectical materialism in the Kyiv school of philosophy / Chuiko N. – «The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2019», International Scientific Conference (2019; Kyiv). International Scientific Conference «The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2019», April 23-24, 2019: [Abstracts] / Ed. board: A. Konverskyi [and other]. – Kyiv: Publishing center «Kyiv University», 2019. – p. 56

ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ У КОНТЕКСТІ ЇЇ ІННОВАЦІЇ

Михайло Бойченко (м. Київ)

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС ДОВКОЛА ФІЛОСОФІЇ ТЕХНІКИ: ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ, ГУМАНІЗМ ТА ЦІННІСНИЙ ФУНКЦІОНАЛІЗМ У ОСВІТІ

Вже Мартін Гайдегер повернув питанню про техніку його антропологічну глибину: техніка – це більшою мірою характеристика людського підходу до природи і сама людська природа у вимірі її творчого дизайну, аніж те, що звикли називати технікою зазвичай – технічні пристрої або у кращому разі технології, пов'язані з їхнім виробництвом та використанням (Хайдеггер, 1993). Гіпостазування такого використання у відриві від її творця – людини – призводить до появи міфів про Франкенштейна, Термінатора, «бунт машин», панування штучного інтелекту над людством тощо. Вочевидь, лише переведення питання з техніки на людину, з технічної площини у гуманітарну дає можливість поставити питання про дійсні важелі, які рухають технікою, уникнути техногенних, зокрема екологічних, катастроф і найбільшої з них катастрофи – зневіри людини у власні сили і її моральне поневолення самої себе перед наглою і здавалося би невідвратною величиною техніки як нового Левіафана. Таким чином, питання про техніку у своїй глибині виявляється питанням про цінності, заради яких і за допомогою яких створюють техніку і використовують техніку. Цінності виводять нас на сферу освіти – смислове поле, у якому зустрічаються та узгоджуються цінності довкола проблеми знання, його формулювання, передачі, творення. Якщо техніка і перетворює людину, то лише тією мірою, якою людина сама стає технікою: не людина є додатком до технічних пристроїв (як сумно відомий «людський чинник» ризику), але техніка є частиною природи людини.

Техніка – це не просто «неорганічне продовження людських кінцівок», тобто об'єктивний додаток до суб'єктивного у людині як дещо спрощено, але в цілком гегельянському дусі розумів Карл Маркс: власність, за Марксом, постає «як тіло суб'єктивності людини, яке вона знаходить як свою неорганічну природу», і далі розвиває цю думку – власність і інші змістові умови праці «утворюють, так би мовити, лише її подовжене тіло. У людини, власне кажучи, немає зовнішнього стосунку до своїх умов

виробництва, але справа стоїть так, що вона людина існує подвійно: і суб'єктивно сама по собі, і об'єктивно – у цих природних, неорганічних умовах свого існування» (Маркс, 1968, с. 463, 480). Маркс лише додає мотиви філософії природи до ідей філософії права Георга Гегеля (Гегель, 2000). Якщо мислити далі Гегеля, більше у дусі Фрідріха Шелінга, тоді у певному сенсі слова, техніка – самі людські кінцівки у їхній майстерності нескінченно множинного застосування (Шеллінг, 1998). Гайдегер значною мірою показує вже не діалектичний зв'язок між цим об'єктивним і суб'єктивним, як Шелінг, а виявляє спільне джерело суб'єктивного і об'єктивного в техніці – творчість.

Однак, хоча Гайдегер більшою мірою відкрив поле для можливого філософського та загалом гуманітарного дискурсу щодо техніки, але не конкретизував цей дискурс щодо окремих гуманітарних чи природничих, а тим більше технічних наук, більше знаходимо натяки – і для техніки мистецтва (Хайдеггер, 2008б, 2008в), і для техніки природничого пізнання (Хайдеггер, 2008а). Що стосується педагогіки, то тут Гайдегер, з його ректорством у нацистському університеті (Хайдеггер, 2008г), навряд чи може дати слушні, чи навіть просто «технічно» вдалі поради. Тому спробуємо застосувати його логіку у дещо інший спосіб. Спробуємо виразити суть творчо-мистецьки-технічного розуміння освітнього процесу як втілення певних габітусів: інструментального, гуманістичного і ціннісно-функціонального.

Поняття габітусу запровадив П'єр Бурдьє для позначення звичних стратегій поведінки, у яких суб'єктивні наміри втілюються практично неусвідомлювано, як нормальний спосіб життя і повсякденна рутинна (Бурдьє, 2003). Отже, інструментальний габітус орієнтує на знеособлені стосунки між учасниками освітнього процесу – все опредметнюється і розпредметнюється: знання, учні, педагоги, адміністрація навчального закладу. За великим рахунком, це один з видів функціонального зв'язку – надавати усьому існуючому знаннево-інструментальний статус. Такий спосіб життя і ставлення до інших людей властиві для виробництва, а тому цілком виправдана марсова версія інтерпретація гегельянства. Для Маркса капітал і є «цінність, яка сама собі надає цінності». Саме так варто перекладати ту гру слів «*sich selbst verwertenden Wert*», яку передають традиційно як «вартість, що сама зумовлює своє зростання» (Майданский, 2011, с. 117). Однак, людина є не лише виконавцем певних соціальних функцій, але й цінна як особлива істота, цінна сама по собі, своєю

неповторністю, яка може нескінченно розкривати захований у ній потенціал. Таке акцентовано ціннісне ставлення до людини в освіті постає як людиноцентризм чи навіть дитиноцентризм (Кремень, 2008). Ця стратегія може стати основою особливого повсякденного способу життя, визначати базові цінності вчителя, його ставлення до учнів. Однак, тоді на другий план відсувається знаннево-функціональний підхід до освіти. Тому оптимальним видається третій підхід, який дає можливість у окремих питаннях приймати першу стратегію, а і інших другу, сполучаючи їх у різних комбінаціях і пропорціях для досягнення третьої мети, реалізації третьої стратегії – ціннісного функціоналізму в освіті. Ця стратегія орієнтує на надання функціональної інструментальності усім значимим для освіти цінностям, натомість орієнтує на відкидання ціннісно не обґрунтованих або навіть деструктивних щодо таких цінностей функцій та винесення за дужки нефункціональних цінностей.

Література:

- Бурдьє П. (2003) *Практичний глузд* / пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенка, А. Дондюка, за ред. С. Йосипенка. К.: Український центр духовної культури, 503 с.
- Гегель, Г. В. Ф. (2000) *Основи філософії права, або природне право і державознавство* /пер. з нім. Р. Осадчук, М. Кушнір. К.: Юніверс, 329 с.
- Кремень В. Г. (2008) *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору*. К.: Педагогічна думка, 424 с
- Майданский А. (2011) Логика исторической теории Маркса: реформация формаций В.: *Логос*. 2011. № 2 (81), с. 112-149.
- Маркс К. (1968) *Экономические рукописи 1857-1859 гг.* / пер. с нем. В: *Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: в 50-ти т. Изд-е 2-е. М., Т. 46. Ч. 1*, с. 3-489.
- Хайдеггер М. (1993) *Вопрос о технике* /пер. с нем. В.В. Бибихина В: *Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления*. М.: Республика, с. 221-238.
- Хайдеггер М. (2008а) *Время картины мира* / пер. с нем. А.В. Михайлова В: *Хайдеггер М. Исток художественного творения. Избранные работы разных лет*. М.: Академический проект, с. 259-301.
- Хайдеггер М. (2008б) *Исток художественного творения* / пер. с нем. А.В. Михайлова В: *Хайдеггер М. Исток художественного творения. Избранные работы разных лет*. М.: Академический проект, с. 76-237.

Хайдеггер М. (2008в) О «Сикстинской мадонне» / пер. с нем. А.В. Михайлова В: Хайдеггер М. *Исток художественного творения. Избранные работы разных лет*. М.: Академический проект, с. 419-421.

Хайдеггер М. (2008г) Самоутверждение немецкого университета / пер. с нем. А.В. Михайлова В: Хайдеггер М. *Исток художественного творения. Избр. работы разных лет*. М.: Академический проект, с. 372-383.

Шеллинг Ф. (1998) *Идеи к философии природы как введение в изучение этой науки* / пер. с нем. СПб.: Наука, 518 с.

Михайло Ведмедєв (м. Суми)

ІННОВАЦІЙНІ СУСПІЛЬСТВА: ФЕНОМЕН ТЕХНОНАУКИ

В сучасну епоху інноваційність постала як визначальний показник, за яким звіряють напрям й ступінь свого розвитку цілі країни і світові регіони. Існує такий міжнародно визнаний показник як Глобальний індекс інновацій (The Global Innovation Index) [4]. Він розраховується за методикою Міжнародної бізнес-школи INSEAD, Франція. Дослідження проводиться з 2007 року в рамках спільного проекту Міжнародної бізнес-школи INSEAD, Корнельського університету (Cornell University) і Всесвітньої організації інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization, WIPO) і на даний момент представляє найбільш повний комплекс показників інноваційного розвитку по різних країнах світу.

В соціальних системах інноваційного типу розгортаються два взаємопов'язані процеси – генерація знань та їх масове використання, споживання. Існують вагомі підстави стверджувати, що останній є визначальним. Саме процес масового споживання найрізноманітніших інтелектуальних продуктів в різних сферах життєдіяльності соціуму й визначає, які знання мають продукуватися, в якому обсязі, з якими витратами. Іншими словами, щодо знання діє не принцип «споживається те, що виробляється», а принцип «виробляється те, що споживається». Ця обставина спричинила появу такого феномену як технонаука.

Ж.-Ф. Ліотар у своїй праці «The Postmodern Condition: A Report on Knowledge» [3] що вже стала класичною, говорить про так званий принцип *перформативності*. Дослідник вважає, що знання та інформація в сучасних

суспільствах зазнали глибоких та взаємопов'язаних змін. Насамперед, відзначає він, їх виробництво все частіше обмежується ситуаціями, коли заздалегідь відомо, що вони затребувані та ефективні, тобто *перформативні* (заздалегідь затребувані). Мається на увазі, що інформацію збирають, аналізують і створюють знов лише тоді, коли це корисно.

Ідея перформативності стає ключовою для розуміння згаданого феномену технонауки. З цим виразом фахівці пов'язують досить різний зміст. Іноді зустрічається тлумачення технонауки як теоретичних досліджень, невід'ємною умовою яких є опора на потужній технологічний базис, без якого вони взагалі неможливі. Так, О.Столярова підкреслює, що починаючи з Галілея і закінчуючи сучасними вченими, які розганяють елементарні частинки в великому адронному коллайдері, наука має справу з природою, яка поставлені в неприродні, штучні умови. І тому той образ світу, який вона нам транслює, залежить від матеріальної бази і від розвитку техніки. Термін технонаука покликаний підкреслити, що природничі науки не становлять собою об'єктивне знання, відірване від матеріально-технічної бази [1].

Таке розуміння в певному аспекті не є задовільним. Адже вважається, що технонаука – це певний симбіоз науки і технології, їх з'єднання в єдине ціле. Такий симбіоз характеризується все більшою *технологізацією* фундаментальних досліджень і *теоретизацією* прикладних і технологічних розробок. Проте, обидві ці тенденції були властиві і традиційній науці. У експериментальній складовій теоретичних досліджень завжди використовувалися прилади, технічні пристрої і устаткування. Та сама ситуація і з прикладними дослідженнями та технологією: вони (принаймні, починаючи з виникнення точного природознавства), як правило, ґрунтувалися на досягненнях теоретичного знання, причому залежність технології від науки весь час зростала і продовжує зростати. Отже ці риси науки ще не роблять її чимось принципово новим. Можна говорити лише про посилення відмічених тенденцій.

Для правильної інтерпретації технонауки як новітнього явища важливою є думка Б.Г. Юдіна про оборотність співвідношення між наукою і технологією. Він зазначає, що в даному випадку припускається розуміння пізнавальної діяльності (у т. ч. наукової) як діяльності певною мірою *вторинної, підпорядкованої практичному перетворенню*, зміні як навколишнього світу, так і самої людини. Сама діяльність з отримання наукового знання «вбудовується» в процеси створення і вдосконалення тих

або інших технологій» [2, с. 590]. Іншими словами, акцент ставитися на тому, що класична схема, характерна для індустріальних суспільств, поступається місцем новій моделі. Раніше вихідною точкою руху знання вважалися фундаментальні дослідження. Далі, через пошук їх практичних застосувань, відбувалося розробка технологій і технічних продуктів. Завершальною ланкою було знаходження ринків збуту для відповідної продукції. Таку модель фахівці іноді іменують *впроваджувальною* (російською – «внедренческой»). Інша схема реалізувалася в ідеї *технонауки*, тобто в своєрідному гібриді «онаученої» технології і «технологізованої» науки. Останню схему фахівці почали розглядати як панівну в системі «наука – суспільство».

Отже, класична наука, яка ґрунтується на *впроваджувальній* моделі руху знань, не відповідає принципу перформативності, що є визначальним чинником інтелектуального виробництва в суспільстві інноваційного типу. Цій вимозі відповідає технонаука, яку й слід вважати інфраструктурою, що релевантна даній системі.

Література:

1. Столярова О. FAQ: Технонаука [Электронный ресурс] / О. Столярова. – Режим доступу: <https://postnauka.ru/faq/7722>
2. Юдин Б.Г. Знание как социальный ресурс / Б.Г. Юдин // Вестник Российской академии наук. – 2006. – Т. 76. – № 7. – С. 587–595.
3. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge / Jean-François Lyotard. – Manchester: Manchester University Press, 1984. – 136 p.
4. The Global Innovation Index [Electronic resource] / Access mode: <https://www.globalinnovationindex.org/>

Олександр Галушко (м. Київ)

ДІАЛЕКТИКА РЕАЛЬНОГО ТА УЯВНОГО В СОЦІАЛЬНОМУ ПРОГНОЗУВАННІ

Дослідження майбутнього сьогодні являє собою складний міждисциплінарний феномен. Який, перш за все, заснований на всебічному аналізі трендів розвитку систем, які відбувалися у минулому, визначення трендів і можливих результатів змін у сьогоденні й побудова

альтернативних сценаріїв можливих майбутніх змін, щоб допомогти людям створити те майбутнє, яке вони бажають.

Основою сучасних досліджень майбутнього є такі концепції:

про «образи майбутнього» (Фред Полак) [4],

про «альтернативне можливе майбутнє», в сценаріях розвитку (альтернативістика в дослідженнях майбутнього), а також

про «створення майбутнього, а не просто пророкування його» (конструктивізм у дослідженнях майбутнього).

У поняття «образ майбутнього» Ф. Полак (1973) вкладав зміст «позитивного ідеального образу майбутнього», подібного тому, з яким працює мистецтво. А мистецтво, як відомо, формує майбутнє [1, с. 12].

Звідси можна виділити три первинні елементи, які використовуються у прогнозуванні майбутнього: образ, сценарій, конструкт. Проведемо їхній порівняльний аналіз.

За мірою поєднання людських дій, мотивів, намірів. Якщо образ приймемо за 0, тоді сценарію можна привласнити проміжок $(0;1)$, конструкту – 1.

Зі сказаного вище випливає, що конструкт виявляється найбільш діючим при формуванні семіотичної топології майбутнього. Семіотична топологія майбутнього – це безперервна знаковість форм, уже наявних у намірі людини, але ще не викликаних на світло. По суті своєрідний масив упредметнених внутрішніх очікувань майбутнього.

Точка антиципації людини, у подальшому точка антиципації, – це внутрішнє очікування майбутньої події людиною. Зрозуміло, що в кожній людини таких точок буде нескінченна множина. Точки антиципації людини – це є формалізація, яка відображає існуючі характеристики об'єкта управління.

Так як очікування майбутньої події ще не є реалізованими в топології існуючої реальності, тобто ще не є здійсненими – то вони є уявними.

Антиципований континуум людини можна розглядати як вірус стосовно прогнозованої реальності. Будучи уявною величиною, антиципований континуум людини, вбудовується в загальну структуру реальності, тим самим конструюючи свою власну топологію майбутніх подій.

Виходячи із цього, зміст прогнозування полягає в наступному: навчитися працювати з «вірусом», тобто створити інструментарій для наближення або віддалення крапок уявної антиципації. Однією з

методологічних проблем цього підходу може стати принципова незнищенність точок уявної антиципації особистісного континуума, зв'язок актуального та потенційного в яких є діалектично-нерозривним.

Прогнозист здатний лише збільшити число крапок уявної антиципації, навмисно змістивши акценти на очікування іншої події, яка буде здійснена в найближчий час. Це є фундаментальною основою конструктивістського підходу в прогнозуванні майбутнього.

Зміщення цих точок можна досягти шляхом насадження в соціальної реальності певних «образів майбутнього», які будуть актуалізувати потрібні нам точки уявного антиципованого континуума людини.

К. Ясперс писав: «завжди є точка, у якій концентрується воля, орієнтована на майбутнє буття людини; що відбудеться з світом, вирішує парадоксальним чином кожна людина залежно від того, яке рішення він прийме про себе в континуумі своїх дій [3, с. 416]». Це лише підтверджує важливість цих точок антиципації у конструюванні майбутнього.

С. Цоколов вважає, що загалом, не тільки свідомо вигадана, але взагалі будь-яка картина дійсності є фікцією, уявною величиною, яку при бажанні можна змінити й у результаті цього добитися якихось практичних змін. З усією очевидністю силу дійсності «як якби» бачимо на прикладі так званих «пророцтв, що самореалізуються», у випадках коли подія відбувається лише за єдиною причиною – тому що вона була передбачена. Як говорить Ватцлавік: «Передбачуваний наслідок (ефект) насправді виявляється дієвим початком (причиною); «розв'язок» проблеми, створює саму проблему; пророкування події приводить до цієї події [2, с. 23-24]».

Звідси виходить, що за допомогою потрібних нам «образів майбутнього» ми будемо конструювати потрібну нам реальність, актуалізуючи потрібні нам точки антиципованого континуума. В цьому і полягає діалектичний взаємозв'язок реального та уявного в сучасному соціальному прогнозуванні.

Але не слід забувати, що з погляду філософії синергетики конструктивістська, діяльність людини має природні обмеження у вигляді власних шляхів еволюції складних систем, спектрів їх структур-атракторів, які визначаються внутрішніми властивостями складних систем та навколишнього світу. Не все, що завгодно, можна здійснити, сконструювати, побудувати, спроектувати, а тільки те, що погоджене із внутрішніми тенденціями системи.

Література:

1. Князева Е. Н. Основания синергетики: Человек, конструирующий себя и свое будущее. Изд. 3-е / Князева Е. Н., Курдюмов С. П. – М.: КомКнига, 2010. – 232 с.
2. Цоколов С. А. Дискурс радикального конструктивизма. Традиции скептицизма в современной философии и теории познания / Цоколов С. А. – Мюнхен, 2000 – 333 с.
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории / Ясперс К. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.
4. Polak Fred L. The Image of the Future / Polak F.L. – Amsterdam: Elsevier Scientific, 1973. – 319 p

Валентин Гвоздяк (м. Ужгород)

ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ

Філософія техніки є галуззю філософії, що досліджує феномен техніки: її історію, сучасний стан, соціокультурні виміри тощо. Сама техніка стала невід'ємним компонентом антропогенного середовища. Техніка визначається як сукупність засобів і способів діяльності, конструювання світу, свідчення потужності людини; специфічна форма організації простору (техногенний простір); інструмент, знаряддя виробництва, «знаряддєва» діяльність людини; у традиціях біологічного детермінізму техніка тлумачиться як подальша адаптація людини до свого природного оточення (М.Шелер) і, нарешті, як засіб підкорення природи.

Філософія техніки сформувалася у другій половині ХХ ст. і має наступні головні аспекти: історичний (еволюційний); методологічний; аксіологічний.

Одним із основоположників філософії техніки був російський інженер П. Енгельмейер, який ще в 1898 році дискутував із Л. Толстим щодо місця та умов перетину між технікою та етикою. Вони дійшли висновку, що саме тут перетинаються цілі добра й користі. П. Енгельмейер був переконаним, що техніка є мистецтвом цілеспрямованого впливу на природне оточення, мистецтвом свідомо викликати потрібні явища, використовуючи закони природи. Техніка, як зазначав він, підсилює наш слух, зір, силу і спритність, скорочує відстань і час, підвищує продуктивність праці. Техніка нестримно жене вперед колесо прогресу. Проте, П. Енгельмейер цілком зважено ставив

перед філософією техніки проблему визначення меж компетентності технічної діяльності.

Поступово склалися три підходи до вивчення феномену філософії техніки: розгляд її в суто інструментальному аспекті; техніка як явище культури та як явище, яке тісно взаємодіє з наукою. Філософський аналіз техніки здійснювався досить широко: як особливого виду людської діяльності; як засобу цієї діяльності; як соціального феномену, де реалізується наукове знання. Техніка, особливо інформаційна технологія, стає потужним генератором культурних зрушень. Масова культура є також продуктом техногенного розвитку. Відкриваються широкі можливості для маніпуляції масовою свідомістю. Появляється інформатика, уособленням якої виступає інтернет

Поряд з тим, бурхливий розвиток техніки призводить до негативних наслідків, які проявляються все очевидніше в процесі цього розвитку. Зростає дегуманізація праці, прогресує раціоналізація та стандартизація суспільного буття. Людина згодом перебирає на себе функції Деміурга, а згодом з конструктора світу перетворюється на об'єкт конструювання. Полігоном для самих різноманітних маніпуляцій стає навіть природа людини (сучасні біотехнології та генетична інженерія). В перспективі людський світ перетворюється у світ штучного, світ «постлюдський» (Ф. Фукуяма, В. Кутирєв, М. Епштейн та ін.). Ознакою техногенної цивілізації є непомірне споживання та нестримне виробництво, прогресуюче стимулювання надуманих потреб та спокус.

Головною проблемою сучасної філософії техніки є аксіологічний. Розвиток техніки у сучасному світі все більше виявляє її бінарний характер. З одного боку, без техніки просто неможливо уявити життя сучасної людини, а з іншого – техніка стає небезпечним чинником, здатним викликати негативні наслідки, стимулювати антропологічні та екологічні ризики. Зрештою, технократично налаштована діяльність людини становить реальну загрозу для її власного майбутнього.

Дж. Нейсбіт вважає, що наше суспільство перетворюється в Зону Отруєною Технологіями.

Тому надзвичайно актуалізується аксіологічний напрямок філософії техніки, покликаний розробляти складні й драматичні взаємини в системі «Техніка - Культура – Цивілізація». Відомий ідеолог «контркультури» Т. Роззак переконував, що розвиток техніки завів людство в «технологічну пастку». Вихід із цієї пастки є можливим за умови створення нової етики

альтернативних комун та локальних споживчих кооперативів з «доіндустріальним» способом життя та виробництва. Науковці та творці техніки почали задумуватися над наслідками практичного застосування результатів своєї діяльності. Альфред Нобель винайшов пірокселін і, каючись, заснував Нобелівську премію. Отто Ган, Роберт Опенгеймер, Альберт Ейнштейн та інші учасники проекту «Манхеттен» після практичного застосування атомної бомби в Японії започаткували Пагоушський рух. Означені події були фактично початком актуальної на сьогодні тенденції поєднання наукового, технічного та етичного.

М.Гайдеггер звертав увагу на конфлікт між технікою як формою існування суспільства та буттям як осередком дійсного існування людини. О. Шпенглер писав про «зраду техніки», котра із знаряддя, покірного людині, перетворюється в самостійну галузь дій, розвиток яких загрожує природі та людині. За М. Бердяєвим, питання про техніку є питанням про долю людини. Техніка може сильно впливати на соціум і не завжди в позитивному аспекті.

Таке пророцтво М. Бердяєва вже стає реальністю. Сьогодні йдеться про історичний кінець людини і входження її в епоху постгуманізму. Виникає напрямок «трансгуманізм», який є позаакадемічним рухом ентузіастів кібер-роуму, що сформувався в США в 1990-ті роки.

Отже, проблема техніки нині доволі активно піднімається на рівень філософської рефлексії. У другій половині ХХ ст. формується «філософія техніки» (П. Енгельмейєр, М. Хайдеггер, К. Ясперс, Л. Мемфорд, А. Тоффлер, Ж. Еллюль, О. Бердяєв, В. Гьосле та ін.). Філософія має справу з людською долею, а доля людини все більше починає залежати від техніки. Криза "техногенної цивілізації" надзвичайно актуалізувала такі її проблеми, як побічні наслідки розвитку техніки, взаємозв'язок штучного й природного, техніки і етики, гуманізація техніки тощо.

К. Ясперс ще в 1948 році в роботі «Витоки історії та її мета» звертав увагу на ту обставину, що людина у технократичному суспільстві перетворюється в один із видів сировини, що підлягає, як й інші, обробці і вже не може звільнитися від влади створеної нею ж техніки. М. Бердяєв сподівався, що епоха влади техніки над людською душею неминуче закінчиться перемогою людського духу. І не шляхом заперечення техніки, а підкоренням її людському духу та духовним цінностям життя. Проте це буде нелегкою задачею, бо техніка за своєю природою є безжальною до всього живого й існуючого. Вона прагне, щоб людина була її засобом і

знаряддям, щоб вона перестала бути цілісною особистістю. Тому передбачається страшна боротьба між людською особистістю та «машинізованим» суспільством.

Загалом філософія техніки має чітко виражений футурологічний контекст. Випрацьовані нею, поки що не достатньо виразні, варіанти можливого співіснування людини та техніки в майбутньому свідчать про прагнення осмислити означену проблему як «постановочну». Надії, в аспекті гармонізації стосунків людини та техніки, в основному, покладаються на релігію та мистецтво, етичний та соціокультурний контроль (гуманітарну експертизу).

Література:

1. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. – К.: Ваклер, 1996. – С. 214 – 215.
2. Нейсбит Дж.. Высокая технология. Глубокая гуманность. Технологии и наши поиски смысла. – М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. – С. 10 – 11.
3. Эпштейн М.Н. Творческое исчезновение человека. Введение в гуманологию // Философские науки. – 2009. – № 2. – С. 91 – 105.
4. Глоzman А.Б. Природа взаимосвязи природы и техники в философии техники // Вестник Московского Университета. Серия 7. Философия. – 2006. – № 2. – С. 22 – 38.
5. Бердяев Н.А. Человек и машина. (Проблема социологии и метафизикитехники) // Вопросы философии. – 1989. – № 2. – С. 143 – 162.

Наталя Зленко (м. Суми)

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ КОНВЕРГЕНТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СОЦІУМ

Інноваційний характер розвитку сучасної цивілізації призвів до того, що світ стає все більш невірноваженим, нелінійним, отже, відповідно непередбачуваним. Технології змінюються швидше, ніж відбувається зміна поколінь. Поява таких технологій супроводжується загальним процесом конвергенції тобто становленням синергійно зв'язаного технологічного кластера, або NBICS (по перших буквах предметних галузей: N – «нано»; B – «біо»; I – «інфо»; C – «когно»; S – соціо). Саме цей комплекс з п'яти

елементів передбачає зміну поглядів на людину і її місце в сучасному світі, її онтологічні й світоглядні імперативи.

Теоретичне осмислення сутнісних, аксіологічних та соціально-філософських аспектів даної проблеми знайшло своє відтворення в роботах науковців серед яких В. Аршинов, О. Мороз, В. Лук'янець, В. Чешко, М. Онопрієнко, С. Кара-Мурза, Б. Юдін, Д. Нейбіт, М. Кайку, Е. Дрекслер, О. Жукова, І. Лисак, Р. Курцвейл, В. Різун, В. Прайд, М. Роко та інші.

Поняття «конвергенція» (від лат. *convergo* — зближуюсь, сходжусь) позначає процеси максимального зближення, синтезування галузевих наукових досліджень, відповідних технологій, і цей факт спричиняє якісно новий етап у науково-технологічному поступі людства.

Зміст поняття конвергуючих технологій почав стрімко формуватися починаючи з 2001 року, коли під егідою Національного наукового фонду США була висунута так звана NBIC ініціатива. Термін NBIC-конвергенції був уведено 2002 році М. Роко й У. Бейнбріджем [4, 40-41]. Пізніше, до складу чотирьох компонентів був доданий ще один – соціальний (S) [2, 12].

Провідним напрямком у розвитку NBICS у процесі самовдосконалення людини є нанотехнологія. Нанотехнологією називається міждисциплінарна галузь сучасної науки, в якій вивчаються закономірності фізико-хімічних процесів у просторових областях нанометрових розмірів з метою управління окремими атомами, молекулами, молекулярними системами при створенні нових молекул, наноструктур, нанопристроїв і матеріалів зі спеціальними фізичними, хімічними і біологічними можливостями.

Біотехнологія – будь-яка технологія, яка використовує живі організми або субстанції, виділені з цих організмів, для виготовлення або модифікації продукту, поліпшення рослин або тварин або створення мікроорганізмів для специфічних цілей. Біотехнологією називають також науку про використання живих процесів у виробництві. Біотехнологія включає в себе ряд напрямків, таких, як мікробіологічний синтез, космічну біотехнологію, генну інженерію, трансгенні тварини і рослини.

Новітні інформаційні технології порівняно до попередніх поколінь, характеризуються більшою здатністю до інтеграції (більшість з них функціонують в мережах, наприклад, в Інтернеті), інтерактивністю та мобільністю.

Основне призначення когнітивних наук полягає у впливі на свідомість

індивідів чи груп з метою зміни їх поведінки і взаємин. З одного боку, дані технології дозволяють ефективно управляти соціальними процесами, що в економічній сфері дозволяє отримати істотний прибуток, а в сфері політичній – ефективно керувати великими масами людей. З іншого, дані технології здатні надавати деструктивний вплив на людину і суспільство, руйнувати механізми їх саморегуляції.

Комп'ютерно-мережева революція, глобалізація інформаційного та освітнього просторів зумовили віртуалізацію наукової діяльності. Формується новий рівень наукових досліджень віртуальний (ґрунтується на комп'ютерному моделюванні).

Як відзначають Д. Медведєв і В. Прайд, для NBICS-конвергенції характерними рисами виступають: посилена взаємодія наукових і високотехнологічних практик; значимий синергійний результат; масштаб об'єднання різних сфер від нанорівнів матерії до інтелектуальних систем; поява перспективи посилення зростання технологічного потенціалу «розширення людини» [3, с. 58].

Як бачимо, концепція конвергентних технологій формується навколо двох напрямів. Перший напрям – технологічний – синергетично об'єднує п'ять високих технологій, які приведуть до глобальної трансформації самого способу розвитку людської цивілізації в цілому за рахунок технологічних інновацій. Другий – притягує увагу до проблеми «поліпшення людини», «розширення людини».

Людська еволюція безперервно прискорюється, і можна вказати на появу гіпотетичної точки сингулярності, коли швидкість цього зростання стане нескінченною. Сингулярність – це найбільш значна подія в історії людства. Вона настане в результаті одночасної дії трьох провідних технологій: штучного інтелекту, молекулярної нанотехнології та молекулярної біотехнології. Швидкість просування до точки сингулярності спочатку збільшується поступово, але механізм зворотнього зв'язку з кожним циклом зменшується, в результаті чого процес настання сингулярності пришвидшується. При досягненні сингулярності здатності людства стають дійсно приголомшливими – повний контроль над структурою матерії на атомному рівні, повне знання біологічних процесів від макро до мікро і молекулярного рівня, і надлюдський штучний інтелект.

Конвергенція NBICS–технологій підняла хвилю трансгуманістичного руху. В уявленнях трансгуманістів саме конвергентні технології визначають майбутнє людської раси. Вони вважають, що це штучний інтелект, роботи,

кіборги, генна інженерія, продовження життя та безсмертя.

Як бачимо, конвергентні технології задають нову стратегію розвитку цивілізації і в цій якості потребують всебічного осмислення. Стаючи стратегічним напрямом розвитку будь-якої розвиненої країни вони визначають ступінь інтегрованості національної системи у глобальний простір, формують якісно нові форми світо господарських відносин, міжнародного бізнесу, торгівлі тощо. Все це означає, що сучасна наука розширює свої обрії й збільшує темпи науково-технічного прогресу.

Література:

1. Кайку М. Візії: як наука змінить ХХІ сторіччя / М. Кайку / Львів: Літопис, 2004. – 544 с.
2. Конвергенция биологических, информационных, нано- и когнитивных технологий: вызов философии (материалы круглого стола) // Вопросы философии. – 2012. – № 12. – С. 3-23.
3. Медведев Д.А. Конвергенция технологий – новая детерминанта развития общества // Новые технологии и продолжение эволюции человека? Трансгуманистический проект будущего / Отв. ред. В. Прайд, А.В. Коротаев. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – С. 47-84.
4. Roco M., Bainbridge W. (eds). Converging Technologies for Improving Human Performance: Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology and Cognitive Science / M. Roco, W. Bainbridge. – Arlington, 2004. – P. 39-47.

Світлана Місержи, Євген Перегуда (м. Київ)

ТЕХНІЗАЦІЯ МЕДИЦИНИ В КОНТЕКСТІ БІОМЕДИЧНОЇ ЕТИКИ

Технізація медицини стала важливим чинником її розвитку та ефективності. Впровадження технічних рішень в медичну практику на етапах профілактики, лікування та реабілітації пацієнта викликали необхідність переосмислення етичних принципів та норм регулювання відносин стосовно здоров'я людини як на рівні лікар-пацієнт, так і на рівні суспільного договору. Етичні аспекти застосування техніки у медицині актуалізуються, перш за все, через використання технічних пристроїв, без

яких функції організму людини обмежені порівняно з природньою заданістю або людина не може вижити, які пов'язані з трансформацією меж тіла і тілесності людини, включаючи механічні деформації. Деформації тілесного простору технічними носіями, спрямованими на лікування психосоматичних розладів, породжують комплекс психологічних, соціальних та етичних проблем взаємодії людини та суспільства.

Серед безлічі видів з'єднання і зрощення тіла та небіологічних компонентів технічного характеру, спрямованих на врятування життя людини, слід виділити ті, що найбільш широко використовуються: системи діагностики й підтримки життєдіяльності людини, біонічні (біоелектричні) протези, кардіоімпланти, імпланти для відновлення зору та слуху (кохлеарний імплант), нейрокомп'ютерні інтерфейси тощо. Застосування зрощування тіла й техніки в медицині супроводжується створенням зон нестабільних станів (вже не життя / ще не смерть) і етично напружених ситуацій на етапах:

- початку людського життя, наприклад, забору, консервації й забезпечення умов тривалого збереження репродуктивного біоматеріалу;
- вмирання і смерті (апарати підтримки життєдіяльності, фіксації смерті);
- забезпечення якості життя (наприклад, апарат штучної нирки, кардіостимулятори, протезування тощо);
- розширення природно заданих можливостей людини.

Спостерігається обопільноспрямований пошук, з одного боку, кіборгізація – з'єднання та імплантація небіологічних систем в тіло людини, з іншого – використання в цьому біонічних рішень, тобто створення штучних моделей з урахуванням особливостей функціонування живих систем.

Впровадження технічних новацій в медицині розширило можливості боротьби за життя та здоров'я людини (пацієнта), дали мільйонам змогу не бути прикутими до ліжка та інвалідного візка, обмеженими в спілкуванні. Водночас розширилося коло біоправових та біоетичних проблем, породжених використанням небіологічних носіїв, особливо застосуванням мікроелектроніки та нейрокомп'ютерних інтерфейсів, зокрема двоспрямованого передавання інформації. Йдеться про вихід на психобіофізичний рівень структури людини, можливості цілеспрямованого конструювання її свідомості, управління поведінкою.

Усю свою історію медицина виступала трансгресором і легітиматором змін тілесності, якщо вони зберігають та здатні повернути людину до повноцінного життя. Завжди включався не лише етичний, а й значний політичний аспект регулювання відносин (формування громадської думки, дозвіл, державні програми фінансування, програми з реабілітації та подальшої соціалізації). Однак людство стикається з новою ситуацією, коли технічні рішення не лише повертають втрачені функції, а й дають нові, більші, можливості, ніж зумовлені природою. У медицині створюються етично навантажені ситуації, вирішення яких виходить за межі медицини. Очевидним є те, що технізація медицини стає сферою взаємодії інтересів пацієнта, науково-дослідницького співтовариства та бізнес-груп. Залишається відкритим питання про те, наскільки суспільство готове й здатне контролювати реалізацію та наслідки, зокрема евгенічних та трансгуманістичних, проєктів. Гібридизація машини та людини створює нові ситуації, які обмежують реалізацію принципу автономії пацієнта, ставлячи його в значну залежність від третіх осіб. Крім того, створюються принципово нові етичні ситуації, пов'язані із застосуванням мікроелектронних пристроїв, двоспрямованих нейроінтерфейсів, здатних управляти свідомістю (впливати, наприклад, на активність нейронів, рівень нейромедіаторів), ставити під зовнішній контроль пацієнта. Актуалізується питання припустимої граничності порушення людської цілісності та створення нової (медикалізованої, технізованої, фармакологізованої).

Впровадження технічних новацій в медицину розширило можливості боротьби за здоров'я людини, але водночас продукує комплекс конфліктних станів на основі нерівності конкуренції змінених природних можливостей, комерціалізації сфери та нерівності доступу до нових медикотехнічних рішень, *стигматизації по відношенню до людей з небіологічними носіями*. Ми можемо говорити про формування нових груп інтересів в охороні здоров'я і можливості суттєвої трансформації соціальної структури сучасного суспільства, а, отже, й про нові лінії соціальної напруги.

Соціогуманітарні науки намагаються осмислити зростаюче значення в житті сучасної людини рішень на основі прийняття / неприйняття об'єктів (моделей) взаємодії біологічних та небіологічних компонентів, зокрема, з приводу свого здоров'я, з точки зору їх значення та наслідків для окремо взятої людини та суспільства в цілому. Визначення меж припустимого і неприпустимого втручання в природу людини, зокрема за допомогою впровадження технічних рішень в медичних цілях – моральний вибір, який

суспільство змушене сьогодні робити, враховуючи всі можливі для себе наслідки.

Наталія Ніколаєнко (м. Київ)

ПРОБЛЕМА ЛЮДСЬКОЇ СУБ'ЄКТИВНОСТІ В СВІТЛІ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

На початку XXI століття окреслилася чітка тенденція до застосування та впровадження у повсякденне життя людини сучасних технологій, які створюють усе більш широке поле можливостей для принципово нових трансформацій людини. Все більший інтерес становлять ідеї поліпшення, модернізації людини, наділення її винятковими здібностями і властивостями. Перш за все мова йде про біомедичні та інформаційні технології безпосереднього впливу на людину з тим, щоб поліпшити, розширити, вдосконалити її як фізичні, так і психічні та моральні якості.

У наші дні формуються нові риси давньої мрії про людину, яка була б більш досконалою як тілом, так і розумом, не була б схильною до хвороб й т.ін. І тут вже мова не про мрії щодо майбутнього, а цілком конкретні технології, багато з яких наразі вже використовуються, але не в такому далекому майбутньому, носитимуть характер масового застосування.

Навколо цих технологічних можливостей вже тривалий час розпалюються найгостріші дискусії, адже від їхнього змісту залежить які з них стануть об'єктами подальшої ґрунтовної розробки та врешті практичної реалізації. Сьогодні потребують осмислення філософські та методологічні проблеми природного інтелекту, колективного та соціального інтелекту, проблеми співвідношення суб'єктності та інтелекту в онтогенезі й т. ін. Конвергентний розвиток технологій показав принципову важливість та актуалізацію філософської проблеми суб'єкта.

Постає абсолютно закономірне питання - чи не перетвориться суб'єкт в суму технологій? Оскільки наразі вже не викликає сумніву той факт, що розвиток технічних систем поступово втягує як сферу пізнання, так і духовність в технологічний кругообіг. Та чи не стане «Я», що символізує цілісну відповідальну творчу особистість, єдність суб'єктивного світу людини і високий статус розуму, безособовою технологією? [Никитина Е.А. В поисках утраченного единства сознания: исчезло ли «Я»? // Вестник Московского университета. Серия 7: Философия. 2009. № 5.– С. 31-44.].

Необхідно зазначити, що за прогнозами вчених «в найближчі два десятиліття з'являться можливості, що дозволять переписувати перед смертю весь інформаційний зміст особистості в чіпи, і таким шляхом дасть їй можливість продовжити своє існування в «електронному вигляді» [Интеллект и информационные технологии / Круглый стол Института РАН и журнал «Человек» // Человек. – 2009. – № 1. – С. 79-91]. Разом з тим, професор робототехніки Г. Моравес зауважує, що «... вже в середині століття нас чекає механізований рай. Машини з подібним людським розумом виконуватимуть всю роботу. Добробут, який важко собі уявити, дозволить людям жити в багатому ледарстві. Людство буде відпочивати. Це стане першим кроком до постбіологічного суспільства» [Гльотц П. На шляху до суспільства інформації й знань П. Гльотц // Deutschland. Журнал про політику, культуру, економіку й науку. – 1999. – № 6. – грудень / січень. – УК. – С. 47-49].

Розвиток сучасного інформаційного суспільства, нові біологічні та медичні технології, створюють нову ситуацію в розумінні людської суб'єктивності. Тому сьогодні вкрай важливо зрозуміти, «з якою технікою ми погоджуємося, на які обмеження своєї свободи підемо заради розвитку техніки і технічної цивілізації, які цінності технічного розвитку нам органічні, а які несумісні з нашим розумінням людини і її гідності, з нашим розумінням культури, історії і майбутнього» [Розин В.М. Понятие и современные концепции техники / В.М. Розин. - М.,2006,- с.243].

Сучасна людина існує в світі швидких потоків інформації, небувалих спокус, різноманітних можливостей вибору й т. ін. Постійно вдосконалюючись, новітні технології створюють ситуацію перетворення людини на об'єкт маніпулювання. Поза ґрунтовним філософським аналізом ризиків, неможливо вирішити питання безпечного існування людини, зокрема збереження її ідентичності та автономії. Сучасні ризики все частіше перебувають за гранню невизначеності, оскільки деякі ефекти можуть носити довгостроковий характер і бути непередбачуваними навіть для дослідників.

ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТЕХНІКИ

В умовах становлення нової онтології науки, орієнтованої на дослідження цілісностей – великих складних систем, мереж, ризом і мозаїчних об'єктів актуальним стає розкриття техніки як інновації в складних нелінійних контекстах. Це зумовлює виведення на перший план розкриття особливостей впливу техніки й технологій через середовище, а також дослідження різноманітних надскладних систем і композицій, які при цьому виникають. Одним із важливих напрямів стає дослідження соціотехнічних систем і соціотехнічних ландшафтів, які утворюють композицію, в яких головну роль відіграє системоутворюючий фактор. Проблематика соціотехнічних систем і соціотехнічних ландшафтів актуалізує розкриття складного впливу техніки і технологій на середовище. Одним із важливих напрямів дослідження цього впливу є розкриття впливу на природне середовище в умовах урбаністичного ландшафту. Це постає як проблема впливу на природне довкілля.

Введення постнекласичної методології, орієнтоване на дослідження цілісності та взаємодії в нелінійних середовищах відкриває новий горизонт дослідження впливу соціотехнічних систем і соціотехнічних ландшафтів на природне довкілля. Йдеться про формування системної, цілісної картини оцінки згубного впливу на природне довкілля та його складники, виявлення перспектив збереження цінних екосистем і водночас розкриття можливостей формування гуманістичного, орієнтованого на збереження здоров'я людини природного довкілля.

На зміну класичному підходу дослідження техніки як посередника між людиною і природою, в якому техніка виступає у вигляді активної чи пасивної техніки та в її предметно-речовинній формі – у вигляді конкретного виробу, знаряддя тощо. Постнекласична методологія орієнтована на соціотехнічні системи, соціотехнічні ландшафти й інші види цілісностей, зокрема мережеві, ризомні, мозаїчні цілісності, дає змогу поглибити розуміння впливу сучасної техніки на буття людини і природи. Це дає змогу перейти від простих фіксацій точкового згубного впливу, наприклад злиття брудних викидів у р. Дніпро у певному місці чи зберігання радіоактивних відходів у певному місці, чи багатьох інших прикладів систематичного згубного впливу сучасної техніки на довкілля, якими

наповнені новини у засобах масової комунікації, до постановки питань про дослідження системних взаємодій та розкриття значення згубного впливу на різні цілісності. Це дає змогу вводити безпосередні фіксації конкретних поточних порушень і виявляти їх кумулятивні й системні ефекти, виявляти перспективи, сценарії та версії розгортання згубних системних ефектів і таким чином запобігати формуванню негативних сценаріїв.

В умовах, коли людство стикається з метасистемними проблемами – збереження світового клімату, боротьби з парниковим ефектом, запобігання таненню льодовиків, забруднення світового океану та зростання його рівня, підвищення сейсмічної активності – важливими є також локальний і регіональний рівні, які створюють системні загрози соціотехнічним ландшафтам у певних країнах і регіонах. Нині актуальним стає поглиблення особливості людського впливу діяльності на умови існування Землі, природи та людства. Концепція ноосфери В. Вернадського в сучасних умовах зростання системних накопичувальних ефектів, які кумулятивно впливають на метасистеми – світовий клімат, природу Землі, Світовий океан та ін. – актуалізує значення місця й ролі техносфери у метасистемних утвореннях.

Філософія техніки сьогодні вийшла за межі погляду, згідно з яким природознавство відкриває закони природи, котрі надалі матеріалізуються в технічних пристроях. Класична теоретико-пізнавальна парадигма орієнтована на відкриття законів природи та їх подальшу матеріалізацію в техніці. Нині це стратегія поступового розширення техносфери, яка у рамках Землі перетворюється на витіснення біосфер. В контексті космічних інтенцій сучасного людства - дослідження та колонізації Марса і поверхні Місяця - формується активний природоутворюючий підхід, який спрямований на створення необхідних умов виживання спочатку незначної кількості персоналу, а потім усезростаючої кількості людей на інших планетах. Досвід природного інжинірингу та створення штучної природи може створювати підґрунтя для виникнення стійкої технократичної ілюзії, що з природою Землі можна поступити таким самим конструктивно-технічним чином – шляхом заміни реальної природи штучно створеною. Нагадаємо, що в умовах космічних стратегій йдеться про можливість знаходження технічних рішень для безпосереднього задоволення вітальних потреб людини, без яких не може здійснюватися діяльність людського організму – потребі у воді, повітрі, харчуванні, умов діяльності опорно-рухового апарату.

Щоб ви зрозуміли – всі ці потреби в умовах Землі навіть при сучасному надзвичайному погіршенні умов життєдіяльності реалізуються майже автоматично, тобто не вимагають втручання особливих технічних систем і засобів. Лише в деяких критичних ситуаціях люди змушені захисні засоби для органів дихання, від радіаційного впливу тощо. Це створює підґрунтя для ілюзії, що загальне погіршення на рівні метасистем (природи, Світового океану, клімату) майже не впливає на реальне життя країн, регіонів і людей. Саме це і породжує згубну практику нищення природних умов життєдіяльності людини. Як бідні, так і багаті країни – одні із-за умов бідності й економічних негараздів, а інші із-за глобалізаційних стратегій – продовжують значною мірою такі стратегії економічного розвитку та існування, які фактично ігнорують необхідність запобігання згубного впливу на природу та довкілля.

Сучасна архітектура стає важливим складником комплексної гуманізації урбаністичного середовища. Створюються нові комплекси, які спрямовані на задоволення різноманітних потреб людини. Гуманізація урбаністичного середовища передбачає також створення умов для підтримання життєдіяльності людини на рівні, який створює передумови для включення її у різні види діяльності та творчості. Нині приділяють значну увагу вписуванню архітектурних новацій у соціокультурне середовище та в історичні ансамблі, створення архітектурних умов для задоволення екзистенційних потреб людини, здійснення проекту власного життя й розвитку творчої особистості. Сьогодні актуалізується не тільки вписування в існуючі соціотехнічні ландшафти й соціотехнічні системи, а й створення нового гештальту сучасної архітектури, спрямованої на гармонізацію урбаністичного та природного середовища.

Оксана Чурсінова

УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

В ХХІ ст. досить виразно виявляється амбівалентний характер науково-технічного прогресу. З однієї сторони, винаходи та їх запровадження покращують життя людей, але, з іншої сторони, спричиняють небачені раніше проблеми і загрози. Потреба в осмисленні

феномену техніки, прогнозуванні технічного розвитку і відповідних небезпек є практичною необхідністю в глобалізованому світі. Техніка сьогодні постає цікавим для багатьох сучасних мислителів предметом філософського пізнання, оскільки значною мірою через її посередництво людство підійшло до межових станів свого існування, границь між буттям і небуттям. Більшість представників філософії техніки під час вирішення питання про природу й джерела техніки вважають, що наука і техніка не є самостійними феноменами, а закорінені в онтологічних основах буття людини й суспільства. На наших очах формується відносно нова галузь філософського знання – філософія техніки. Активно розробляється ця проблематика на основі традицій системного дослідження природно-соціальної реальності, які започаткував український вчений В.Вернадський у своїй теорії ноосфери.

Через швидке зростання техносфери в структурі ноосфери загострюється екологічна та гуманітарна криза на теренах нашої держави. Цей процес потребує осмислення з позицій гуманітарних галузей знань, орієнтованих на людину, особливо філософії, здатної творчо синтезувати досягнення різних сфер пізнання. Завданням сучасної української філософії техніки є розгляд й осмислення, філософська оцінка прогностичних можливостей, раціональних моментів і хибних спрямувань, що містяться в основних концепціях техніки. Розвиток техніки і технології в сучасному світі загалом і в Україні зокрема поставив багато питань перед людством, а саме: про природу людини, про зв'язок глибинних засад її життя з природним середовищем, про сенс життя окремої людини, спрямованість історичного процесу, майбутнє людської культури і цивілізації. Найбільш гострою серед цих проблем є виживання людства, що прямо пов'язане з науково-технічним розвитком, тобто із загрозою глобальних техногенних катастроф, із можливостями техніки в напрямі гідної відповіді на найгостріші виклики сучасності. У цьому контексті розвиток філософії техніки українськими філософами, їх обмін ідеями і досвідом з представниками цієї галузі знань з інших країн і регіонів варто розглядати як фактор утвердження самосвідомості, адекватної сучасним цивілізаційним загрозам, складовим елементом вироблення загальнолюдської небайдужості і почуття відповідальності за долю прийдешніх поколінь, майбутнє планети – єдиного середовища людського буття.

В сучасній українській філософії техніки відчутним є мотив, згідно з яким технічна діяльність в наявних формах (технізація природи й технічний наступ на неї) в нашу епоху має бути завершена. Щоб вижити та зберегти історичні надбання і планету, людство повинно прагнути до відновлення збалансованого стану природної глобальної екосистеми. Поруч з думкою ряду українських дослідників з філософії техніки про те, що наука і техніка не є самостійними феноменами, є виявом буття людини і суспільства, існують позиції відносної самостійності техносфери, наявності власної логіки її розвитку.

Екологічна загроза змушує людей змінити світогляд і характер технічної діяльності для спрямування техніки і технології на відновлення гармонії системи «природа–суспільство», що актуалізує введення моральних критеріїв до структури будь-якої технічної діяльності. У зв'язку з такими завданнями в сучасному українському науковому дискурсі простежуються спроби осмислити загальнопланетарний і космологічний аспекти технічного знання і сучасної практики впровадження техніки й технології в усі царини людської діяльності. Зазначається, що техніка, по суті, перетворює людину на космогонічну силу, яка змінює Землю і навколосемний простір, і, безперечно, структуру нашого пізнання, тобто, вимагає змін у технічному знанні.

Д. Шкляєв (м. Київ)

ЕРІХ ФРОММ. РЕВОЛЮЦІЯ НАДІЇ

Еріх Фромм народився в 1900 році у Франкфурті, Німеччина. Він був єдиною дитиною батьків-євреїв. Фромм виріс, знаючи два різних світи - ортодоксальний єврейський і християнський, де він час від часу зіштовхувався з антисемітизмом. Сім'я Фромма була далеко не ідеальною. Він описував своїх батьків як "дуже невротичних", а себе як "нестерпно невротичну дитину" .

Коли в Європі спалахнула перша світова війна, Фромму було 14 років. Пізніше він писав: "Я був глибоко занепокоєним хлопцем, якого мучило питання, як виявилася можливою ця війна, а також бажання зрозуміти ірраціональність поведінки людських мас і жагуче бажання миру і розуміння між народами". У відповідях на ці питання видно величезний вплив Фрейда і Карла Маркса. Праці Фрейда допомогли йому зрозуміти, що

люди не усвідомлюють причин своєї поведінки. Читаючи Маркса, він засвоїв, що соціально-політичні сили істотно впливають на життя людей.

На відміну від Фрейда, Юнга й Адлера, Фромм не мав медичної освіти. Він вивчав психологію, соціологію та філософію, отримав ступінь доктора філософії в Гейдельберзькому університеті в 1922 році. Він продовжив своє психоаналітичне освіту в Берлінському психоаналітичному інституті. У 1934 році Фромм емігрував до Сполучених Штатів Америки, прагнучи уникнути нацистської загрози. Він почав вести приватну практику в Нью-Йорку. Першу свою книгу "Втеча від свободи" Фромм опублікував у 1941 році. У ній він показав особливе значення способів, якими суспільні сили й ідеології формують структуру характеру індивідуума. Це напрямком, який одержав розвиток у великій кількості наступних книг, принесло Фроммом членство в Міжнародній психоаналітичній асоціації.

Тенденція до запровадження технічного прогресу як вищої цінності пов'язана не лише з надмірним піднесенням інтелекту, а й, що особливо важливо, з глибокою емоційною прихильністю до всього механічного, неживого, штучного. Пристрасть до неживого, котра у своїй граничній формі постає як пристрасть до смерті й розпаду (некрофілія), у менш різкій формі веде до байдужості стосовно життя замість «благоговіння перед життям». Прибічники неживого — це люди, які надають перевагу «законові й порядку» перед живою структурою, бюрократичним методам перед спонтанними проявами; механічним пристроям перед живими істотами; повторенню — перед оригінальністю; педантичності перед творчою продуктивністю; накопиченню перед віддачею. Вони хочуть контролювати життя, тому що бояться його неконтрольованої безпосередності. Вони скоріше зроблять його неживим, ніж припустять його дію на себе й зіллються з докільлям. Вони часто грають зі смертю, тому що у них немає укоріненості в житті; їхня хоробрість — це хоробрість умерти, а символом їхньої найвищої хоробрості є російська рулетка. Кількість нещасних випадків на автотранспорті й приготування до термоядерної війни — свідчення готовності грати зі смертю. А хто врешті решт не давав би переваги цій хвилюючій грі перед нудною нежиттєвістю?

Один із симптомів прихильності до суто механічного — це зростаюча серед учених і громадськості популярність ідеї про можливість сконструювати комп'ютери, котрі функціонально не відрізнятимуться від людини ані мисленням, ані почуттями, ані іншими аспектами діяльності. Головна проблема не в тому, чи можна сконструювати подібний комп'ютер-

людину, а скоріше в тому, чому ця ідея стає такою популярною в історичний період, коли, здавалося б, немає важливішого за перетворення нинішньої людини в раціональнішу, гармонійнішу, миролюбнішу істоту. Мимоволі виникає підозра, що часто-густо прихильність до ідеї людини-комп'ютера — це вираз втечі від життя, від людського переживання у сферу механічного, виключно розумового. Ідея подібного до людини комп'ютера — наочний приклад вибору між олюдненим і знелюдненим, використанням машин.

Зачарованість суто механічним доповнюється зростаючою популярністю концепцій, які підкреслюють тваринну природу людини та інстинктивні витoki її емоцій або вчинків. Такою інстинктивістською була фрейдівська психологія, але значення поняття лібідо є другорядним порівняно з його фундаментальним відкриттям несвідомих процесів як наяву, так і вві сні. Більшість людей бажають вважати себе детермінованими інстинктами й тим самим приховувати свої справжні людські проблеми, що викликають тривогу. Схоже, чимало людей мріє про те, щоб з'єднати емоції людиноподібної мавпи з мозком, схожим з комп'ютером. Якби цю мрію вдалося здійснити, проблема людської свободи й відповідальності, мабуть, зникла б. Почуття людини визначалися б інстинктами, розум — комп'ютером; людині не довелося б шукати відповіді на питання, котрі ставить перед нею її існування. Подобається комусь ця мрія чи ні, але здійснити її неможливо; гола мавпа з комп'ютерним мозком перестала б бути людиною або, скоріше, «вона» перестала б бути.

ЕСТЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ

Олена Гринько (м. Київ)

АРХІТЕКТУРНА СКЛАДОВА ФІЛОСОФСЬКИХ УТОПІЙ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ

Прагнення ідеалу, досконалості завжди було в природі людини. Ще Ф. Бекон, описуючи похибки у процесі пізнання, а саме «ідоли роду», зазначав, що людський розум схильний надавати речам більшу структурованість і порядок, ніж це є насправді [1; 308]. До цих речей можна віднести і соціум. З самого початку існування філософії існувало два напрямки ставлення до соціальної реальності: умовно прагматичний та утопічний. Представники першого намагались виходити з реалій, враховуючи справжню природу людини, як вони її розуміли. Представники другого – прагнули ідеалу, якого звичайно не існувало в дійсності, але якого можна було спробувати досягти певними методами задля щасливого майбутнього людства.

Сенс філософських утопій від античності до сучасності - зробити людину кращою, виправити її природу і, зрештою, зробити соціум досконалим. В найбільш яскравих філософських утопіях чітко описується, як має бути влаштовано суспільство і, головне, як виховувати членів суспільства, щоб ідеал було досягнуто. Вихованню чеснот громадянина ідеального міста, держави має сприяти все, зокрема, і архітектура. Правильно організований простір, на думку філософів-утопістів, сприяє зростанню моралі в суспільстві, піднесенню духу, а також набуттю знань. В архітектурний проект закладається чіткий символічний зміст, від задуму, композиції до матеріалів будівель, кольорових рішень інтер'єру і, звичайно, назви. Так, одна з найбільш еталонних філософських утопій має назву «Місто Сонця», що вже само по собі є символічним і повторюється неодноразово, як в менш відомих філософських творах, так і в спробах фактичної реалізації архітектурних проектів досконалих міст. Символічно-метафоричне значення сонця, як світла, причини будь-якого блага, неперевершеної досконалості та добра, лежить на поверхні. Подібне сприйняття ще більше підкреслюється білим кольором мурів і будівель. Місто, на думку Кампанелли, має бути побудовано на пагорбі, верхівку

якого відведено під площу, в центрі якої знаходиться храм. Кордони міста обмежені формою кола, вулиці поділяють його на сегменти і збігаються в центрі, як промені сонця. Все разом створює вражаючий образ досконалого міста, який має владу над умами і досі. В ідеальному місті мають жити досконалі люди, і хоча розуміння досконалості людини змінюється від утопії до утопії сам образ міста Сонця залишається дуже привабливим для утопічної свідомості і досі. Одна з останніх спроб реалізації цього проекту була здійснена віссаріонівцями (Церква останнього завіту) в Сибіру. План еко-поселення з тотожною назвою дуже нагадує архітектурну частину утопії Кампанелли: той самий білий храм в центрі площі на верхівці гори, вулиці-промені, чітка ярусна забудова. Наразі міста в запланованому вигляді не існує, але концепція його забудови є і навіть потроху реалізується, нехай і в іншому вигляді. Сміслові навантаження цього міста Сонця інше, а символічне майже збігається з оригіналом.

Можна стверджувати, що архітектурна складова будь-якої філософської утопії є символічним віддзеркаленням закладених в неї ідей. Так, якщо ідеалом утопічного суспільства була справедливість та рівність, простота та невибагливість, то й архітектура ідеальної держави мала підкреслювати ці риси. Наприклад, ідентичністю міст, їх тотожною типовою забудовою, простою і утилітарно прагматичною водночас. «Хто пізнає одне місто утопійців, той пізнає всі, до такої міри вони схожі між собою»[2; 54]. Тобто геометрична рівність стверджувала, підкреслювала рівність соціальну.

Геометричним формам взагалі надавалось величезне значення. Адже, кожна форма сповнена символізму. Змальовуючи план ідеального міста філософи-утопісти обирали для цього чіткі геометричні фігури: коло, спіраль, зірку, рідше - подобу людського тіла. Вважалося, що досконала форма буде впливати найкращим чином на мешканців цих міст. Адже, якщо навкруги все ідеально, то й люди будуть прагнути досконалості. Таким чином, форма буде сприяти вихованню чеснот.

Характерна ознака геометрії утопічних міст - їх ізольованість, статичність, відсутність можливості розвитку. В філософському плані це зрозуміло: досконале, ідеальне - це найвищий рівень, що потребує тільки збереження і підтримки наявного. В плані практичної спроби реалізації архітектурних складових утопій завжди виникали труднощі внаслідок саме відсутності гнучких схем розвитку, необхідних для кожного живого реального міста. Таким, наприклад, є містечко Пальманова на північному

сході Італії будівництво якого розпочалось наприкінці 16 сторіччя за проектом архітектора Вінченцо Скамоцці. Побудоване у формі дев'ятикутної зірки, місто-фортеця цікаве своєю досконалою геометричною формою, у повній відповідності з розумінням ідеального міста того часу. Але разом з тим, внаслідок своєї завершеності, вона застигла, позбавлена можливості «накопичувати відбитки часу, збагачуючись по мірі розвитку» [3; 33].

Виховна функція архітектури в філософських утопіях полягала в такій організації простору, аби діти та молодь весь час проводили під наглядом старших на площах і перехрестях. А будівлі (прекрасні, чи навпаки прості в залежності від символіки утопії) своїм виглядом сприяли вихованню в громадянах відповідних чеснот.

Загалом, філософські утопії сприяли розвитку архітектурних утопічних проектів, які несли символіку філософських першоджерел, що викликали їх до життя. Певні елементи цих проектів стали візитною карткою тієї чи іншої епохи в обличчях цілком реальних міст.

Література:

1. Бэкон Ф. Великое Восстановление Наук. Сочинения в 2-х томах.- Том I.- М.: Мысль, 1977.- 567с.
2. Мор Т. Утопія.- К.: Дніпро, 1988.- 207 с.
3. Иконников А.В. Утопическое мышление и архитектура.- М.: Архитектура-С, 2004.- 400 с.

Микита Гусєв (м. Київ)

ЕСТЕТИКА ВІДКРИТОГО МІСЬКОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ

Відкритий міський простір – багатоаспектне поняття, в якому зовнішній вигляд має не менш важливе значення, ніж його функціональне наповнення та фізичне заповнення. Це місце, в якому людина проводить багато часу і який змінює її свідомість. Через творчість людина привносить у місто та його відкритий простір власне сприйняття, місто постає своєрідним способом творення культури та естетизації мешканців.

Благоустрій міста та його естетизація – одна з актуальних проблем сучасності. Вона вирішує задачі створення сприятливого життєвого середовища з забезпеченням комфортних умов для всіх видів діяльності людей. Можна з впевненістю стверджувати, що естетичне облагороджування міста в наші дні стає одним з основних видів мистецтв. Воно включає ряд заходів по покращенню санітарно-гігієнічних умов життя, освітленню, «оздоровленню» міського середовища за допомогою збільшення естетичності простору (озеленення, газонів, малих архітектурних форм, фонтанів).

Відкриті міські простори покликані об'єднувати людей, вони слугують певними форумами, де люди різного віку, класу, статусу, матеріального достатку та походження взаємодіють між собою. Також вони пропонують рівні умови для всіх та виконують важливу роль у соціалізації людини в містах та забезпечують їх життєздатність загалом. Культурні та естетичні потреби мають задовольнятися саме у таких місцях, до яких мають доступ всі жителі міста без виключення.

Естетичні властивості відкритого міського простору та його окремих елементів формуються за допомогою композиції, масштабів, розмірів, фактур, текстур, кольорів, матеріалів, ритму, пластики, освітлення. Сучасний технологічний процес приніс людству нові матеріали, високі технології, але темп життя, урбанізації та зростання міст настільки високий, що часто багатьма засобами естетичного формування середовища зараз нехтують. Тому необхідно приділяти достатню увагу наповненню відкритих міських просторів і не забувати про їх важливу роль у формуванні свідомості людей.

Для естетичного наповнення відкритого міського простору використовують малі архітектурні форми, що мають декоративне призначення (скульптурні композиції, фонтани, сходи) а також елементи функціонального призначення (елементи благоустрою, ліхтарі, інформаційні стенди, вказівники, смітники). Всі вищеперераховані елементи разом формують комплексне враження від міста та його середовища, яке має значний вплив на людину.

Відкритий міський простір є місцем зустрічі багатьох різних аспектів життя – культури та політики, естетики та функції, соціальних та індивідуальних питань. Часто люди сприймають його як суто функціональне середовище, «порожнє місце», яке залишається незрозумілим та непотрібним для перехожих через відсутність естетичного

та культурного наповнення. Дійсно, простір навколо будівель часто сприймається транзитним і порожнім, але такий підхід до відкритого простору є абсолютно хибним. Сучасні вимоги то таких місць спонукають їх трансформуватися у більш наповнене середовище для активності жителів міста та їх соціалізації.

В процесі експлуатації громадські відкриті простори зазнають певних змін навіть в межах визначеної конфігурації – змінюються функції, які вони виконують, обладнання для ведення підприємницької діяльності, елементи благоустрою та малі архітектурні форми, громадські активності, які користуються попитом у населення. Відсоток вільних та доступних територій в місті стає все меншим.

Увага до міського середовища з кожним роком все зростає. В епоху урбанізації публічний простір є надзвичайно важливим, одним із основних елементів міста, він має бути не тільки комфортним та безпечним, але і здатним підтримувати культурно-творчу діяльність мешканців міста. Це має бути не лише простором для мистецтва в місті, але й інструментом розвитку самосвідомості щодо цілей та цінностей людей.

Міський відкритий простір – утворення, що швидко змінюється і потребує постійних втручань для того, щоб залишатися актуальним для людей. Таким чином, необхідно займатися ревіталізацією таких просторів та орієнтуватися на врахування просторових, культурних та естетичних потреб людей. Естетика відкритого простору наповнює середовище людьми та спонукає їх до активності та комунікації, тому виконує важливі соціальні функції.

Сучасний міський дизайн має базуватися на художньому оформленні архітектурних об'єктів з метою реорганізації відкритого міського простору, збільшення його культурної та соціальної значимості. Форми включення людини у відкритий міський простір за допомогою естетичних засобів можуть бути абсолютно різні – скульптура, пластика архітектури (споруди, що оточують простір), графіті, настінні розписи, проведення арт-виставок та фестивалів, вуличних концертів та театральних вистав. В даному випадку важливим є той факт, що до естетики відкритого міського простору може залучитися будь-яка людина та стати його частиною.

Естетика відкритих міських просторів потребує більш глибокого вивчення, адже має значний вплив на людину. Міський простір має формувати культурне виховання, відчуття смаку, національну ідентичність та життєтворчі ідеї у людей.

ГАРМОНІЗАЦІЯ АРХІТЕКТУРНО-ПРЕДМЕТНО-ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація

Пропонуються методичні основи співставлення природних і штучно створених систем з метою гармонізації життєвого простору людини. Розглядаються етапи дослідження проблеми та ієрархічні рівні встановлення аналогій між природою, архітектурою, дизайном.

Ключові слова: природа, архітектура, дизайн, гармонізація.

Актуальним методологічним напрямком розвитку архітектури і дизайну є залучення інтегральних підходів, що об'єднують художньо-творчі та аналітичні методи. При цьому створюється єдина система «людина - архітектурно - предметне середовище – природа». В цій системі дизайнер, архітектор мають володіти достатніми знаннями в галузі художньої творчості, гуманітарних та технічних наук, що дає можливість універсалізації при створенні сучасного предметного середовища.

Глобальний простір життя людини є органічним сполученням природного оточення і штучно створеного архітектурного, предметного середовища. Діалектика взаємодії цих систем має характер співставлення у вигляді взаємопроникнення, дотику, незалежного функціонування.

Еволюцію цих систем можна охарактеризувати як асиметричну конвергенцію – зближення з неоднаковим ступенем їх подібності.

Об'єктами досліджуваного глобального простору є жива і нежива природа, архітектура, дизайн, мистецтво. Інформативними ознаками цих кладових є: ідея, образ, метод, матеріальна основа.

Відповідно цьому дослідження взаємного співіснування чи симбіозу природного і штучно створеного середовища має ієрархічний характер і наступну послідовність – філософський, методологічний, технічний етап.

Філософський етап - етап узагальнень понять взаємовідношення природної і штучно сформованої сфер, понять відповідностей і відмінностей, основ естетичної єдності.

Методологічний етап – етап створення концепцій, теорій, що розкривають сутність співвідношення «природа - архітектура – дизайн-мистецтво».

Методичний етап – етап технологій аналізу за певними критеріями природних і штучно створених форм, процесів їх функціонування.

Технічний етап – етап реалізації мети аналізу – відтворення (моделювання досліджуваних форм).

Філософський етап поєднує логічний та евристичний методи досліджень закономірностей аналогій в природі і архітектурно – предметному середовищі, естетики природи, архітектури, дизайну.

Методологічний етап передбачає системний аналіз областей дослідження виведення законів і правил і функціонування досліджуваних систем.

Методичний етап характеризується застосування структурно – предметного аналізу об'єктів архітектури, природи, дизайну.

Технічний етап забезпечує перенесення раціональних ознак природних форм в сферу архітектури, дизайну, мистецтва.

При цьому таксонометрією співвідношень в системі архітектура – природа – дизайн є:

1. Біосфера, біогеоценоз і біоценоз - системи розселення (глобальна, континентальна, регіональна) - глобальний дизайн предметного середовища.
2. Популяція, вид – агломерації, населені місця – виокремлене дизайн середовище.
3. Організми – архітектурні об'єкти – дизайн-предмети.
4. Функціональні органи біоформ – частини архітектурних об'єктів, елементи дизайн-форм.
5. Тканини, клітини - матеріали конструкцій архітектурних, дизайн-форм.

Традиційно поєднання об'єктів штучного і природного середовища через архітектурно-дизайнерську творчість відбувається за зовнішніми ознаками об'єктів. В даному підході симбіоз штучно створених і природних форм поглиблюється за рахунок спільності їх змістовної формоутворюючої суті.

Системність дослідження архітектурно-предметно-природного середовища дозволяє гармонізувати ці складові на різних ієрархічних рівнях їх співвідношень.

НЕЗРУЧНІ ТА ПОРУШЕНІ ТЕРИТОРІЇ ЯК СТИМУЛЮЮЧИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ НОВИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ТА МЕХАНІЗМІВ

Сучасні проблеми міського середовища багатоаспектні та потребують кардинальних змін відносно нових вимог як міста так і суспільства. Вимоги жителів не завжди співпадають з реальними процесами, які саме ж суспільство і здійснює. На початок ХХІ століття ні в кого не залишилось сумнівів в необхідності радикальних змін підходів до формування середовища проживання людини від індивідуального житла до міських просторів.

Діяльність людини перетворила величезні території в надкритичні за станом не тільки в екологічному розумінні, а і в подальшому їх використанні.

Порушені території або належать до категорії незручних, або ті, які зберігаються для використання їх з появою нових технологій.

Дискомфорт таких територій особливо в міському середовищі можна нейтралізувати в якійсь мірі рядом міроприємств. Найбільш поширені – це методи ізоляції та поступового видалення. Методи довгострокові та малоймовірні в багатьох випадках через складність існуючого міського середовища. Така ситуація існує в містах видобувної промисловості де накопичено великі маси териконів або кар'єрів.

Як правило, видобування корисних копалин супроводжується появою великої кількості відвалів. Практично кожен з териконів займає площу від 1,5 до 10 га. Тільки в Донбасі число териконів перевищує 1000. В той же час в Донбасі на складних вугленосних територіях існує понад 1200 міст і робочих селищ.

Більш перспективний метод – це трансформація таких територій і об'єктів в елементи інфраструктури міста. Саме революція порушених територій таких як величезні терикони виконує дві функції – перетворення їх в різноманітні терасні паркові зони з елементами різних видів спорту та збереження самих накопичень як ресурс майбутнього. Саме такі методи можуть протистояти прогресуючому спустошенню, яке на сьогодні вже досягло 40% загальної площі суші.

Ще одним видом проблемних територій є незручні території. До цієї категорії відносяться території, обмежено придатні в їх стані для будь-якого конкретного виду використання. Їх поширення і величина зумовлені сучасними геологічними змінами землі: затоплення, повені, селеві порушення, високий рівень ґрунтових вод тощо.

Як в першому випадку так і в другому виникає потреба в формуванні нових особливих технічних засобів, що дадуть змогу ефективно протидіяти цим негараздам. Філософія втручання в складні ситуації має базуватись на приведенні територій в нормальний стан з покращеними екологічними показниками та придатністю для нормальної життєдіяльності людини.

Як правило, активність освоєння більшості видів незручних територій залежить від подорожчання підготовчих робіт для будівництва і експлуатування в порівнянні з звичайними придатними.

Головними чинниками подорожчання процесів є використання різноманітних технічних засобів; машин; механізмів, здатних проводити роботи як на поверхні так і в умовах під землею, під водою та заболочених територіях. Така діяльність направлена на здійснення процесів покращення стану порушених або непридатних територій потребує:

- визначення головних видів діяльності направлених на міроприємства з революцізації;
- класифікації процесів за об'ємами та часом;
- аналізу існуючого технічного забезпечення для виконання робіт;
- розробки при необхідності нових видів техніки;
- розробки стратегії процесу відновлення порушених територій та реформування непридатних під необхідні потреби суспільства: будівництво, сільське господарство, рекреаційні території, ресурсне консервування тощо.

Фактично необхідні великі затрати на відновлення, покращення, приведення в повноцінний вид територій для потреб людини і значним зменшенням порушень може стати технічна модернізація та технічне забезпечення новими машинами та механізмами.

ЕСТЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ

Потреба окреслити естетико-філософські проблеми української архітектури витікає з переконання у необхідності створення дискусійного простору, що дає можливість підняти важливу тему. Питання сьогоденної української архітектури лежать не лише в площині самої архітектури як науки, а виходять далеко за її межі.

Сьогодні суб'єктом архітектурної діяльності виступає не безпосередньо архітектор, як творець певної форми, а цілий авторський колектив та суспільство в цілому. Творчість архітектора тепер не полягає у вмінні виявити і втілити красу, розкрити її тонкощі, зміст замовнику та обивателю, яким залишалось лише оцінити шедевр на відповідність уявленням краси та ідеалу. Розпорошена на різні зони відповідальності, архітектурна діяльність у створенні конкретної форми, позбавляється самого творця. А разом з цим, великого художнього замислу та витриманої стилістики.

Чи можемо ми говорити про мистецтво без творця? Адже сутність мистецтва в усі часи лишається єдиною. Змінюються його види, форми, стилі, художні школи, його взаємовідносини з життям дуже розмаїті, в різні епохи, режими, у різних культурах і цивілізаціях. Ця сутність мистецтва полягає у творчості. Саме творчість визначає і процес творення мистецтва і його сприйняття.

Архітектор попередніх століть був справжнім творцем. У трудовому процесі він поєднував дві функції – духовну діяльність (пошук оригінального задуму, добір відповідного матеріалу, палітри кольорів, прийомів обробки) та фізичну працю (виготовлення предмета). Саме такий повноцінний, не односторонній характер праці створив передумови для розквіту архітектури у Греції та Римі давніх часів. Згодом відбувся розподіл фізичної та розумової праці, де процес індивідуального творення все ж продовжував залишатись провідним та непорушним.

Створення архітектурних форм в сучасних реаліях, в тому числі і українських, є процесом колективної та суспільної творчості. Споживач перестає пасивно слухати авторські одкровення, натомість, обертається співавтором, співтворцем, багато, що будується у розрахунок на його зустрічну інтуїцію. Композиція об'єкта орієнтована на відкритий діалог [1].

Питання, що саме в цьому процесі можна назвати творчістю і де шукати мистецтво, залишаються відкритими. Зрозуміло також, що питання «естетики» щодо архітектури виходить за межі категорії «краси», оскільки неможливо самовизначити її через поле власне мистецтва. Очевидна матеріальність архітектурного об'єкта робить неприйнятним для нього дефініцію «мистецтво заради мистецтва», тобто мистецтво тут не може бути самоціллю.

Таким чином, головною проблемою сучасної української архітектури, якраз і є поступова втрата творчого начала, шляхом його колективізації, усупільнення, меркантильності. В такому разі, чи коректно взагалі оцінювати її через таку естетичну категорію як «краса». Очевидно, що нинішня архітектура Києва відрізняється від забудови минулих століть своєю непродуманістю. Надбудови вирвані з контексту та існують окремо вже сформованих стилів. Спотворюючи загальний образ столиці. Вона покликана задовольняти виключно буденні потреби суспільства, хоча подекуди навіть з цими завданнями важко справляється (наприклад, занадто щільні забудови з нешумоізолюючих матеріалів не можуть справитись з потребами на особистий простір людини, або, невідповідний інфраструктурний розвиток щільній забудові - на швидке пересування).

Якщо ж ми будемо виходимо з припущення, що архітектура почасти є мистецтвом, то очевидно, що вона має задовольняти не лише буденні потреби суспільства, не лише відзначатись міцними конструкціями, завдяки яким може існувати протягом декількох поколінь, а і передати цим поколінням властиві своїм творцям уявлення про відчуття простору і часу, про розуміння людиною свого місця в матеріальному світі [2]. Специфіка архітектурної творчості має полягати не в розв'язанні питань корисності й міцності, а й в духовному змісті. Задовольняючи первісну утилітарну функцію і послідовно розширюючи арсенал будівельних конструкцій, архітектура має створювати художні образи абстрагованих ідей, зміст яких виходить не тільки за межі елементарної потреби укриття, а й гармонізації життєвого простору.

Гармонізації особливо потребує архітектура сучасних українських мегаполісів. Міста України останнім часом, на жаль, демонструють змішання всіх стилів – так звану еkleктику, часто несмак і хаотичність забудови. Ростуть житлові комплекси без урахування інфраструктури мегаполісів. Сучасна архітектура не є органічною – не виконується з урахуванням всіх особливостей життя сучасної людини. Забудовується

кожна вільна площадка тисячами квадратних метрів офісів та житла, і не продумується все таким чином, щоб там знайшлося достатньо місця дитячим садкам, школам, паркінгам, магазинам і закладам харчування та розваг тощо. І маємо ми таку дійсність саме тому, що архітектор перестав бути творцем, натомість, став професіоналом, який усім дозволяє втручатись не лише у свою професію, а й ставати співтворцями його художніх ідей та образів.

Література:

1. Беломєсяцев А. Б. Філософські основи архітектури. – К., 2005. – 265 с.
2. Естетика. Підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Л. Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л. Т. Левчук. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Вища шк., 2006. — 431 с.

Давид Паньків, Василь Деревінський

АРХІТЕКТУРА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ

Ми міряємо архітектуру власним тілом. У Генріха Вельфліна є чудове визначення, що лягло в основу сприйняття архітектури. « Ми сприймаємо речі в аналогії із власним тілом». Те, як ми відчуваємося у просторі ми переносимо на навколишні об'єкти. Уявлення людини про своє положення в просторі має велике прикладне значення з програмуванням деяких архітектурних ефектів. Наприклад, усе що стосується розмірів в архітектурі та великих, в прямому сенсі, архітектурних форм.

Існує дуже важливий, у класичній архітектурній теорії, перехід від горизонталі до вертикалі. Доречно було б згадати легенду, що розповідає Вітрувій, про те, що в основу доричної колони покладено пропорційну закономірність чоловічої атлетичної фігури, в якій стопа 7 разів поміщається в її зріст. Таким чином ми отримуємо гармонійну колону, нижній діаметр якої вкладається 7 разів в її висоту. Отримуємо перехід від плану до вертикальної проєкції. Це лягає в основу логіки проєктування та осмислення архітектури за Вітрувієм. Цей рух у просторі є тим, що дозволяє співвідносити себе з довколишнім світом.

Але простір є також дуже важливим інструментом політичного контролю, та його технологією. Для сприйняття предмету у просторі людини важливо знати її розмір, розташування у цьому просторі та співвідношення які закладені у побудову цього предмету. В архітектурі ХХ століття ми спостерігаємо жагу різних політичних режимів, різних майстрів до створення найбільшого та найголовнішого пам'ятника всіх часів та народів. Особливо яскраво ми бачимо це змагання між тоталітарними режимами. В нацистській архітектурі це було прагнення побудувати найграндіозніший Палац з'їздів та реалізувати відомий проєкт Альберта Шпеера з реконструкції Берліну під всесвітню столицю. Це саме проєкт зі створення чогось грандіозного. Сама технологія програмування вражень в архітектурі добре розроблена та проста.

ХХ століття досконало освоїло технології програмування різних вражень і емоцій: ми знаємо, як поставити стіл в кабінеті начальника, щоб підлеглий відчував себе ніким, як пофарбувати стіни, щоб приміщення здавалося більше або затишніше, і так далі. Також можна згадати історії про довгі, гнітючі коридори Рейхканцелярії, спроектований Шпеером. Поки іноземні послы доходили до кабінету канцлера, який знаходився в самому кінці будівлі, вони відчували страх. Ці ефекти – це те з чим архітектура ХХ століття сильно пов'язана.

В період змагання між собою тоталітарних режимів або наддержав, того часу, важливу роль грали розміри будівель. В цей час радянська архітектура горить ідеєю «Дворца Советов», який неодмінно має показником величі радянського союзу. І, звичайно, бути вищим за диво тогочасної інженерної думки Емпайр-Стейт-Білдінг. В Німеччині в протигагу цьому проєкту розробляли не найвищий, але найбільший за площею зал з найбільшим куполом. Це може здатися дрібницями, та в ідеологічному плані це має величезне значення. Коли йде мова про створення грандіозного, ми розуміємо, що це заклик до придушення. Ваша свобода стає побічним ефектом від цієї грандіозності. Як приклад можемо згадати стадіони ХХ століття. Головна мета походу на стадіон був виплиск емоцій. Це головна причина любові до футболу серед простих людей. В умовах тоталітаризму, скутості та нестачі свободи це був ледве не єдиний спосіб розрядки. Особливо після війни, коли люди налякані жахіттями, що ставалися на їх очах поверталися у світ де їм доводилося стискатися, прогинатися під систему. Тому потрібно було місце де можна було б виплеснути свої емоції. Стадіон був саме таким місцем. (В 50-х роках на

стадіоні імені Кірова був встановлений рекорд з кількості вболівальників – 110 тисяч осіб.) Внаслідок великого натовпу зменшувалась можливість контролю. Підтвердженням цього є картинка з чоловіком, що єдиний з натовпу не вітає спуск на воду військового судна на нацистському з'їзді. Натовп надає деякий простір свободи. Водночас простір та розміри є не тільки інструментом програмування емоцій, але й політико-економічного контролю. Як можна керувати людьми у ХХ столітті? По-перше, політично, через певні політичні партії. По-друге, економічний контроль. Про це гарно писав Бродський у творі «Путешествие в Стамбул», що певний рівень бідності людей, змушує їх проводити життя у певному мінімальному рівні існування. І є третій важливий тип контролю. Просто змусьте людей усе життя ходити. Це просторовий контроль. Коли простір виступає соціальним регулятором. Дуже сильно це помітно у Версальському парку з його гігантським каналом. Ви розумієте, що відстані такі, що з однієї точки в іншу вам треба йти щонайменше пів години. І одразу люди починають поділятися на тих хто піде пішки, а хто буде верхи. Це і є соціальним регулятором. Одразу виникає нерівність між людьми і це тільки через відстані.

Кожна культура має якісь стандарти часу, яке вважається допустимим витратити даремно. Скажімо, коли ви купуєте нерухомість, 15 хвилин від метро - це нормально, а 20 - вже забагато. Так і величезні площі, на подолання яких вам потрібно 30 хвилин (наприклад, в радянських проектах середини століття), - це теж інструмент соціального контролю, соціального поділу. Тому технології роботи з простором дуже багато говорять про культуру, для якої вона створена.

Через здатність архітектури до програмування певних емоцій та налаштування людей на певний ідеологічний устрій її можна назвати засобом маніпуляції, який широко використовувався на службі у тоталітарних державах ХХ століття.

Література:

1. Михайлов Б.П. Витрувий и Эллада. Основы античной теории архитектуры. — М.: Стройиздат, 1967. — 280 с
2. Шпеер, Альберт / Матвеева А. Г. // Шервуд — Яя. — М. : Большая российская энциклопедия, 2017. — С. 91.

3. Залесский К. А. Кто был кто в Третьем рейхе: Биографический энциклопедический словарь. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2002. — 942 с.
4. Рыков, А. В. Формализм, авангард, классика. Генрих Вельфлин как теоретик искусства
5. Барбишев Е. Формообразующие структуры и архитектурная форма / Е. Барбишев, Г. Сомов — М.: Архитектура СССР. 1990 — 80 с.

Тетяна Пугачова (м. Київ)

ЧИ ПОТРІБНО ФІЛОСОФУВАННЯ ТОМУ, ХТО СТВОРЮЄ МІСТА?

Чи дійсно треба змусити себе повернутися до філософського осмислення спеціальних проблем? Якщо філософія «має справу з реальністю у всій її повноті, ... з єдиною справжньою реальністю» (С.Л. Франк. Духовні основи суспільства), то так. Нажаль, сучасна людина нічого не бажає знати, крім себе, тому, під час оцінювання кінцевих результатів нашої діяльності, часто не береться до уваги ніщо, крім власної користі, жадоби, жахливої зарозумілості. В цьому й проявляється «зрада» людського призначення, людської сутності, це і є духовна атрофія й виснаження природного середовища. Однак, проблема самоідентифікації людини не тільки не вирішена, вона, по суті, й не поставлена.

«Ти справді – тут? Напевне, ти таки не тут. Таки не тут. Де ж ти є?», - так, В. Стус був правий, людина «загубилася», але «без стратегічного відступу до самого себе людське життя неможливо» (Ортега-і-Гассет. Людина та люди). Людство, яке не хоче втратити своє майбутнє, має прийти до духовності, як справжньої домінанти творчої діяльності. Вузько спрямована установка індивіда на «конкретну» ситуацію позбавляє його повноти сприйняття реальності. Саме філософування не дозволяє уникнути необхідності бачити й обмірковувати реальні проблеми.

Як впливає те, де ми знаходимося, на те, ким (якими) ми можемо стати - і навпаки? Тобто, відома формула «Я є я та оточуючі мене умови» (Ортега-і-Гассет, Л. Мемфорд та ін.) передбачає, що людина сама проектує своє життя. Люди все частіше знають, ЯК реалізувати будь-який проект, але

ЯКИЙ саме проект нам, людям, необхідний? Чи завжди ми усвідомлюємо необхідність того, чого дійсно потребуємо? Чи відчуваємо, наприклад, ми себе у місті як вдома (комфортно, спокійно ..)? Чи, взагалі, місто існує для людини, або ж людина – для міста? Може бути, ми просто забули, що саме Людина, людське життя – сенс і причина міста. Значить прав З. Гідіон, що «містобудування – взагалі органічна функція, властива людині» (Простір. Час. Архітектура., С.428). І місто є, по суті, матрицею, павутинням, що пов'язує людину з людиною.

Місто – перш за все, задоволення вимог людини, а не економіки і техніки. Але якщо сучасному місту в усіх, без винятку, країнах загрожує небезпека не ззовні, а зсередини, нам слід спробувати зрозуміти причини безладу, який панує в усіх областях, що стосуються людських взаємин, у тому числі ту причину, про яку часто забувають: практичні (технічні) знання «не олюднюються», бо людина «поверхова, зовнішня» затьмарює «внутрішню». Людина не може відмовитися від подальшого технологічного освоєння дійсності, не може підвестися до людської універсальності, а це означає, що вирішення власно антропологічного протиріччя «індивідуальне-універсальне» не відбувається. Місто втрачає людські пропорції, людські виміри.

У реалізованому проекті архітектура (як об'ємне проектування, так і містобудування) є «вмістилищем» життя людини і впливає відповідно на поведінку і самопочуття людей. Однак, сьогодні досить очевидно, що архітектура, як і душа народу, яка в ній проявляється, заражені техніцизмом. Визнаючи зростання технологічної могутності, слід пам'ятати про відповідальність людини за «людське» майбутнє людства. Таким чином, як казав відомий випускник нашого архітектурного факультету, доктор архітектури, дійсний член Української академії архітектури А.П. Мардер: «ще одна мета вищої архітектурної школи – виховати архітектора-філософа, ... звідти і потреба у філософії як філософії самого життя» (Сучасні проблеми архітектури і містобудування. 2000, №8).

Тобто важливо усвідомити, що місто – не просто споруди з каміння, ... це «філософський витвір» (П. Патт). І дуже важливо, щоб за безліччю спеціальних знань та вмінь ми не втрачали головне: те, що саме «світогляд містобудівника – основа планування міста» (З. Гідіон).

ПРИРОДА В УЯВЛЕННІ БУДДИСТІВ

Буддизм є найдавнішою із світових релігій. Виник в Індії у середині I тис. до н. е. Головним у віровченні буддизму є вчення про чотири благородні істини, що їх відкрив Гаутама у процесі "просвітлення" під деревом мудрості (смоківницею):

1. Життя — це страждання. Народження, хвороби, старість, смерть і навіть сили, що підтримують у нас життя (сканди), повні страждань .

2. Причини страждань — бажання, жадоба насолод, невтомний потяг до радощів і надії.

3. Аби позбавитися страждань, слід звільнитися від бажань, подавити в собі будь-які їх прояви.

4. Спосіб позбутися бажань — це наслідування шляху спасіння, що його відкрив Гаутама і виклав у таких восьми принципах:

- правильне розуміння чотирьох благородних істин;
- правильні прагнення, наміри;
- правильна мова (подолання обману та утвердження правди);
- правильна поведінка (не вбивати, не красти, бути людяним);
- правильний спосіб життя (відповідно до людських чеснот);
- належні зусилля у прагненні до довершеності (постійно долати будь-які перешкоди на шляху до спасіння);
- належний стан розуму (самоаналіз життя);
- правильна медитація (глибоке роздумування над життям, постійне самозречення від земного).

Правильна поведінка (четвертий шлях спасіння) криє в собі п'ять моральних заборон — не вбивати жодної живої істоти, не красти, не обманювати, утримуватися від перелюбства і не вживати п'яних напоїв. Окрім цих заборон, є ще п'ять заборон для монахів: не їсти після обіду, не бути присутнім на танцях, на весільних заходах, не прикрашати себе, не спати на широкому чи високому ліжку, не тримати золота і срібла.

У дослідників буддизму виникали суперечки щодо того чим він є: філософією чи релігією. Проте одне не виключає інше. У буддизмі релігія тяжіє до філософії, а філософія спрямована до релігії.

У буддизмі існує концепція дхарм, яка своєрідно обґрунтовує розуміння світу. Згідно з нею, реальний навколишній світ є ілюзорним виявом великого містичного начала, представленого найдрібнішими

духовними частинками, психофізичними елементами (дхармами). У буддійській, як і ведичній та індуїстській, літературі, термін "дхарма" багатоплановий, вживається і для позначення понять "закон", "вчення", "правило" . Все існуюче — дхарми, які мають власну сутність. Релігія — теж дхарма, вона утримує людей і захищає від лиха. Дхарма — початок матеріального і духовного світу. З дхарм він утворений. Дхарми рухомі, тому і світ рухомий. Вони то з'являються, то зникають, переходять в інший стан, в іншу річ, інше явище, але не руйнуються. Це зумовлює рухомість світу.

Думка про повторні народження характерна для буддизму: пробудженого стану неможливо досягнути протягом одного життя, на це потрібно багато тисяч років. Хоча в популярній буддійській літературі і у фольклорі можна нерідко зустріти розповіді та міркування про переселення душ, подібні до індуїстських.

Свідомість блукає у шести світах самсари (пекельних істот, голодних духів, тварин, людей, асурів, богів), а також світам сфери форм і неформ, які розділені на багато місцеперебувань. Ці блукання відбуваються як протягом життя, так і після смерті. Перебування в тому чи іншому світі визначається психічним станом. Місцеперебування визначають попередні вчинки (Карма). В момент смерті відбувається перехід в інше місцеперебування в залежності від попередніх вчинків.

Існує також поняття проміжного стану (антарабгава), коли свідомість виходить на межі сансари, зокрема, в момент смерті відбувається переживання ясного світла. Поняття згодом проникло і в тибетський буддизм (бардо)

У буддизмі немає особливих відмінностей між людиною та іншими живими організмами. Душа може перероджуватися у різному вигляді. Наприклад, якщо ти людина в цьому житті – це не означає, що і в наступному ти будеш нею. Ти можеш переродитися навіть в комаху.

Нірвана – те, до чого прагне буддист. Стан абсолютного щастя, яке людина може досягнути, перервавши ланцюг перероджень власними зусиллями.

Сансара – ланцюг тілесних перероджень, протилежний нірвані стан тілесних існувань, до яких приречена людина.

Не завдавати шкоди живим істотам – одне із правил буддизму.

ВІДНОШЕННЯ ДО ПРИРОДИ В КОНФУЦІАНСТВІ

В багатьох філософських вченнях Китаю основою виступають гуманістичні ідеї про становлення людини як невід'ємної частини буття. В східній філософії в центрі натурфілософських переконань природа визначається як першоджерело всього сущого і як творець людства. При цьому в рамках цієї філософії прийнято вважати, що людина і природа знаходяться у взаємозв'язку та гармонії.

Центром всесвіту у східній філософії є природа, яка сполучає людину та інші форми буття. Проте в даному ключі природа сприймається набагато ширше, ніж оточуюче середовище, вона є космічним началом, абсолютом.

Проблема гармонізації стосунків людини та навколишнього світу існує у конфуціанській філософській традиції. Конфуціанські філософи розглядали людину як вищий прояв природи. Їхнє розуміння природи зводилося до затвердження внутрішньої гармонії людини зі світом, яке виникає у свідомості завдяки духовно-моральній суті самої людини.

Аналіз філософії конфуціанства показує, що в китайській філософській традиції найважливішою є орієнтація особи на шанобливе і гуманне відношення як до соціуму, так і до природного світу. В той же час, у своєму сприйнятті світу людина відчуває нерозривний зв'язок з природою.

Конфуціанський мислитель Дун Чжуншу (179 - 104 рр. до н.е.) розглядає людину з натурфілософських позицій, в тому числі як частину природи та всесвіту. Філософ заострює увагу на гармонізації взаємовідносин людини та природи через їхню єдність. За уявленнями вченого людина є фізичним та духовним відображенням природи. В даному випадку людина і природа продовжують одне одного, а не існують самостійно.

Важливою характерною рисою гармонізації взаємовідносин людини та природи виступає повна довіра та слухняність людини перед природою.

З цього принципу виростає непохитна повага до навколишнього світу. Природа виступає і творцем, і провідником людини.

Людина Сходу ставила перед собою мету навчитися керувати законами природи, не відділяючи себе від неї. Вона ніколи не протиставляла себе природі і не була їй ворожою, на відміну від людини Заходу.

Ці гуманістичні основи, що були закладені у філософії конфуціанства, стали принциповими складовими нової екологічної культури Китаю.

Олена Титар (м. Харків)

ФІЛОСОФІЯ АРХІТЕКТУРИ ЯК ФІЛОСОФІЯ СИМВОЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Логос, що висловлює сутність, визначає, описує елементи, що «означають» єдність і одиничність сутності; відрізняє і відмежовує ці елементи від інших елементів інших сутностей: «Позначення (логос) окремих частин має міститись у позначенні цілого» (Аристотель, «Метафізика», Z, 10, 1034, b 23), «позначення суті буття речі містить частини означуваного» (Аристотель, «Метафізика», Z, 11, 1037, a 22-23). Таким чином, логос як визначення не лише «позначає» єдність й універсальність сутності, але і виявляє спосіб поєднання окремих «частин» чи диференційних ознак, в котрих розкриваються ці сутнісні властивості. Тією мірою, якою речі проявляються через визначення, вони проявляються згідно визначенню. Модус їх вияву визначається логосом, що висловлює їх сутність: це логічний модус, співвіднесений з гармонічним і «упорядкованим» поєднанням (гармонією і порядком) прикмет і окремих «частин» і виражає єдність загальної сутності. «Будь-який порядок є логос» (Аристотель, «Фізика», T, 1, 252, a 13-14), «то, заради чого, є включеним у логосі». Так чином ми йдемо до логосу у значенні логіки: органічної, заснованої на певних засадах логічної послідовності і впорядкованості. Логос як висловлювання і як логіка передбачає особисті відношення людини з сущим, бо відношення є необхідною і достатньою умовою того ейдетичного досвіду, що «позначений» логосом.

Інший шлях символічного впорядкування світу присутній в архітектурі.

С. Шліпченко відмічає, що «важливим виглядає переосмислення «одвічного контракту між філософією і архітектурою»» (Ж. Дерріда) саме з позицій подібності структуруючої властивості обох – архітектури як створення певного роду «дому» у діючій репрезентативній системі та філософії як репрезентації «порядку і знання» [4, с.15]: тут дім є притулком,

метафізичним укриттям, своєрідною міфологічною конфігурацією, що забезпечує телос архітектури як «візуально організованої онтології» (Е. Левінас). Поняття «чистої форми», символічно або ідеологічно не навантаженої втіленням божественного порядку або політичної алегорії, де архітектор асоціювався із Творцем-деміургом, започатковується лише у теоретиків кінця XVIII століття (Антуан де Квінсі) [4, с.135-142].

Структурно-стилістичний підхід (американські логічні семантики Ч. Пірс та Ч. Морріс, тартусько-московська школа Ю. Лотмана) розглядає архітектурний стиль як семіотичну модель. Засновник наукової семіотики Ч. Пірс, вивчаючи знакові процеси у пізнанні, підкреслює, що побудова повідомлень і будь-яка комунікація заснована на застосуванні зображень [238, т.2, с. 278], де знаковий характер зображення (icon) у тому, що «воно схоже на свій об'єкт», стиль може існувати як тип бачення, тип поєднання зображень.

У роботі «Знаки, мова і поведінка» Ч. Морріс розглядає мистецтво як мову із своїм словником знаків, що комбінує «речення» мистецтва в залежності від стилю чи манери художника. Ю. Лотман кожний стилістичний тип розглядає як неповторне утворення із власними іманентними правилами [3].

С. Лангер говорить про поняття символізації, що використовують семіотичні моделі для розуміння логіки і ментальності, як фундаментальне, ключове, воно «лейтмотив усіх гуманістичних проблем». На ньому засновується нова концепція «ментальності» [2, с.27]. Бачення – не пасивний процес накопичення вражень, бачення є процесом початкового формулювання, тобто належить до ментальної сфери, побудова зображення має свою логіку впорядкування [2, с.83]. Розрізняючи дискурсивні форми (мова, що може легко перекладатися з однієї семіотичної системи в систему іншої дискурсивної семіотики) і репрезентативні образні форми, С. Лангер говорить, що зображення – репрезентативна форма, «гештальт» або «фундаментальна образна форма» [2, с.89]. Тобто розум не обмежений дискурсивними формами, а недискурсивне мислення, в тому числі присутнє в архітектурі як символічній формі, теж повинно бути визнане – невербальне формулювання реалізується у мистецтві, його варіативності й зміні архітектурних стилів [2, с.128-129]. Репрезентативне мислення також засновується на деякій художній та розумовій традиції, вмінні сприймати і відображати світ, властивих даній соціально-історичній групі. Стійкі форми

художнього бачення та архітектурного вираження споріднені з загальними формами мислення конкретної епохи.

Г. Вельфлін в «Основних поняттях мистецтва» та ін. намагається розглянути еволюцію художнього бачення як закономірну зміну стилів. Після Відродження з'являється розуміння індивідуальності, автономності, наявності кількох поліфонічних тенденцій. При цьому саме поняття стилю дозволяє віднайти як «приватне» бачення окремих культурних форм або навіть індивідуальних творців стає загальним, тобто заволодіває культурою в цілому, архітектура часто стає таким провідником нового бачення. І, навпаки, як домінуючі параметри сприйняття і мислення «підтягають» до свого рівня відстаючі види діяльності» [1, с.106-107].

Література:

1. Кривцун О.А. Эволюция художественных форм. Культурологический анализ / О.А. Кривцун; РАН, ВНИИ искусствознания. – Москва: Наука, 1992. – 303 с.
2. Лангер С. Философия в новом ключе: Исследование символики разума, ритуала и искусства / С. Лангер; общ. ред. и послесл. В.П. Шестакова. – Москва: Республика, 2000. – 287 с.
3. Лотман Ю.М. Избранные статьи. В 3-х т. / Ю. Лотман. – Т. 1: Статьи по семиотике и типологии культуры. – Таллинн: Александра, 1992. – 479 с.
4. Шліпченко С. Архітектурні принципи постмодернізму / С. Шліпченко. – Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 240 с.
5. Pierce Ch. Collected Papers of Charles Sanders Peirces. V.1-6 / Charles Pierce. – Harvard Press, 1931-1935. – V. 2. – P.278-280.

Віктор Тімохін (м. Київ)

МЕТАФІЗИКА І ФІЗИКА ПРОСТОРУ-ЧАСУ УРБОСФЕРИ

Феномен урбосфери, як проміжна ланка і щабель між біогеосферою і ноосферою (П. Тейяр де Шарден), охоплюючи всі складові штучного оточення – міста й їх агломерації й конурбації, мегалополіси і системи розселення окремих країн і континентів, врештою решт систему планетарного і позапланетного розселення, – все частіше привертає увагу

філософів і науковців у різних галузях знання. Деякі з них вважають, що в гармонічному поєднанні з природою, друга штучна природа стає Домом буття всього людства (С. Кримський). Одна з цеглин урбосферного Дому буття – місто та його форма – завжди у різні історичні епохи символізували існуючі на той час метафізичні уявлення про світоустрійний космічний порядок і відображали ідеї щодо просторово-часової будови Всесвіту.

З давніх давен метафізичні уявлення про космос Всесвіту прагнули об'єднати й інтегрувати в собі теологію і космологію, логіку і етику. Ідеї інтеграції посідали поважне місце у логіко-математичному підході до метафізики (Платон), у органічному (Аристотель), у логіко-моністичному (Б. Спіноза), у діалектичному підході (Г. Гегель). При цьому існували окремі спроби відмови від метафізичних уявлень (Д. Юм). Ці уявлення продовжували руйнуватись у постмодерністській філософії, де метафізика замінювалась «мікрофізикою», орієнтованою на плюральність і різнорідність (М. Можейко). Разом з тим, деякі із відомих сучасних філософів закликали до повернення у філософію метафізичних засад, які будуть сприяти її гуманізації на тлі сучасного раціоналізму (Ю. Бохенський).

Після робіт видатних природознавців, математиків і фізиків (А. Ейнштейн, Б. Ріман, М. Лобачевський т. ін.), завдяки яким чотирьохвимірний простір-час на якийсь період перестав бути проблемою, до дослідження фізичного і метафізичного змісту багатовимірності простору-часу долучилося багато філософів і представників езотеричних знань, діячів науки і техніки, психологів і соціологів, в тому числі архітекторів-урбаністів (В. Вернадський, А. Бергсон, П. Успенський, Дж. Уітроу, Н. Моїсеєва, К. Лінч, О. Гутнов т. ін.). У своїх дослідженнях вони опрацьовували проблеми багатовимірності простору-часу, співіснування в єдиному просторі різноманітних часів – фізичного і біологічного, психологічного і соціального, ментального й історичного т. ін. Важливим у поясненні цих феноменів були пропозиції вчених-синергетиків, які вважали, що процеси самоорганізації об'єктів живої та неживої природи, за висловом О. Богданова, «людей, речей та ідей», відбувається в єдиному темпосвіті (С. Курдюмов, Е. Князева).

Спираючись на ці та інші дослідження, на кафедрі ДАС КНУБА був започаткований новий напрям архітектурно-містобудівної теорії – міська синергетика чи, по-іншому урбосинергетика, – де досліджуються проблеми самоорганізації та гармонічного розвитку еволюціонуючих містобудівних

систем і формацій. Відправною точкою і підґрунтям теорії стала модель багатовимірного простору-часу урбосфери, де співіснують своєрідні «монади» будь-якого урбанізованого середовища – речі, люди, ідеї та закони, – в якості котрих виступають містобудівні форми, містоформуюча діяльність, містобудівна еволюція та її закони.

Ці відносно автономні і несумірні, але зв'язані «наперед встановленою гармонією» (Г. Лейбніц) структури, вступають в процеси самоорганізації і тим самим утворюють єдиний багатовимірний темпосвіт урбосфери, який, одночасно розшаровуючись, формує власні ієрархічно підпорядковані рівні, по-іншому, пояси чи прошарки, а фактично різні модуси і виміри єдиного простору-часу. У ньому до трьох вимірів простору додаються чотири виміри урбосферного часу, а саме: локального (фізичного) часу змін містобудівних форм, ментального часу тривання містоформуючої діяльності, глобального (історичного) часу розвитку містобудівної еволюції та темпорального (цивілізаційного) часу закономірного і природного саморозвитку урбосфери.

В свою чергу, ці часи та їх метафізичні виміри були спроецьовані на фізику багат шарового матеріального середовища урбосфери, де зміни міської тканини відбуваються у локальному часі, трансформації міського каркасу – у ментальному, урбанізованих ландшафтів – в глобальному, а метаморфози урбанізованої оболонки – в темпоральному часі. В єдиному темпосвіті урбосфери когерентно і гармонічно узгоджуються різні ритми і хвилі, цикли і кругооберти саморозвитку її метаморфоз в діапазонах: ультракоротких хвиль локальних перетворень містобудівних форм, коротких хвиль змін режимів містоформуючої діяльності *Homo urbanus* (Людини міської), середніх хвиль містобудівної еволюції та довгих хвиль її закономірного цивілізаційного саморозвитку.

Підводячи підсумки слід зазначити, що запропонована коливально-хвильова і циклічна за змістом, а за формою тороїдальна модель багатовимірного простору-часу, охоплюючи метафізичну сутність і фізичний зміст процесів самоорганізації, що відбуваються в урбосфері, дозволяє описати, в якійсь мірі пояснити і продіагностувати її теперішній стан, а в подальшому прогнозувати напрями і шляхи оновлення і природного саморозвитку містобудівних форм і структур, систем і формацій в єдиному темпосвіті урбосфери. Розгортання ідей багатовимірності вже сьогодні потребує додаткових досліджень в напрямі монадного розширення її метафізичних меж, пов'язаних з новими знаннями

про Всесвіт і Людину міську, а також в напрямі формування нової системи фізичних обмежень ресурсної бази і резервів планетарного розвитку людства (С. Подолінський).

Василь Хавроненко (м. Київ)

КОСМОЛОГІЯ В АРХІТЕКТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ КИТАЮ

Традиційна китайська архітектура близько трьох тисяч років мала в своїй основі сформований ще в давні часи містобудівний канон з чітко вираженими ідеями космологічної семантики. Згідно легенд уже в XI ст. до н.е. за таким планом було побудовано місто Лої (теперішнє Лоян) – історично перша столиця Китаю.

З тих часів основою китайської архітектури була опора на традиційне регулярне планування з досить розвинутими принципами канонічно обумовленої уніфікації і стандартизації. Показовим прикладом такого традиційного, канонічного підходу в архітектурі може бути тисячолітня практика будівництва столиць – «клонів». Історія Китаю знає неодноразову відбудову імператорських палаців та міст навколо них практично з нуля і в різних місцях, але завжди на основі традиційних незмінних правил і норм.

Ось як описують план столиці епохи династії Тан (618-907 рр.) Чан'янь (теперішнє Сіань). З висоти пташиного польоту столиця являла собою правильний прямокутник з півночі на південь протяжністю більше чим на вісім кілометрів, зі сходу на захід більше чим на десять. Оточена високою кам'яною стіною з дванадцятьма міськими воротами – по троє з кожного боку. Вулиці міста надзвичайно, на відміну від тогочасної Європи, рівні, прямі і широкі. З висоти місто може нагадувати шахову дошку тому що все воно, розбите на квартали які мають власні прямокутні зовнішні стіни. Особливо підкреслено що місто **ЯК І В ДАВНІ ЧАСИ**, споруджувалося не стихійно а мало геометрично чітке планування згідно строгим правилам геомантії і астрології щоб «земні і небесні сили сприяли жителям міста».

В даних геометричних рішеннях містобудування реалізовувались уявлення про «земний квадрат» та «центр світу». Світовий простір має чотири сторони і центр. Центр і південна сторона наділялись сакральною

енергією. Одна із назв Китаю – Чжунго (Серединна держава) говорить нам про те що китайці вважали свою країну центром землі, столицю – центром країни, а резиденцію імператора – центром столиці.

Особливе сакральне - символічне місце в соціальній і космологічній ієрархії займає особа Сина-Неба. Так імперська столиця в більшій мірі була зорієнтована на символіку величі Сина-Неба і на здійснення з його участю ритуальних церемоній, ніж на соціальні потреби мешканців міста. Велика Китайська стіна також будувалася не з виключно оборонною метою. Вона мала демонструвати неперевершену могутність, велич імператорів і всієї китайської цивілізації. Спорудження доріг до культових місць із трьох смуг, центральна із яких будувалася виключно для імператорського кортежу, також демонструє абсолютну теократичну владу Сина-Неба.

Світ в уявленнях китайців складається з трьох частин – Неба, Землі (природи) і Людини. Небо хоч і є вищою сутністю, моральним і пізнавальним орієнтиром але його воля не є абсолютною. Людина, в цій тріаді, рівноправний активний суб'єкт. Порядок, якого дотримується людина у всьому, в тому числі і в будівництві та архітектурі, має з необхідністю відповідати порядку природньому, космічному. Так як світовий лад залежить від того наскільки дії людини вплітаються у всезагальну гармонію. Породжуючи хаос, люди підсилюють хаотичність у соціальному, природньому і навіть космічному вимірі. По своїй суті фен шуй (вітер і вода) являє собою практику правильної побудови штучного довкілля в тому числі і архітектурного, яке б на благо людини гармонійно вписувалось в природній світ. Але практична довіра до фен шуй вимагає відповідного корелятивного мислення та також довіри до її основи – китайської космологічної філософії. В уявленнях китайців позитивні наслідки будуть мати ті архітектурні рішення які узгоджені з природніми силами п'яти стихій (у сін), інь і ян, та енергією ци якщо ж воно їм суперечить – то будуть мати негативні наслідки.

Надзвичайно важливою для досягнення соціальної і космічної гармонії в китайському суспільстві була система ритуалів (лі). Для їх здійснення необхідна була відповідна архітектура та інфраструктура. Споруджувалися культові об'єкти, дороги, грандіозні храмові територіально - ландшафтні комплекси. Облаштовувалися сакральні місця в сімейних житлових будинках простих людей.

Для китайців природа була зразком для наслідування, а природні сили об'єктом страхів, шанування і поклоніння. Звідси надзвичайна

природність і ландшафтність китайської архітектури, а також давній високий рівень садово-паркового мистецтва. В китайських містах, навіть у центральних частинах, спостерігалось багато зелені – садів, парків, квітників, городів. Вікна на вулицю споруджувалися лише в торгових та громадських приміщеннях. Житлові будинки повинні були мати з вулиці лише вхідні двері, які до того ж лаштувалися на дуже високих порогах для захисту від злих духів плазунів. В ідеалі головні двері (ворота) житлового комплексу чи то культового храму мали бути по центру південної стіни. Від них чітко на північ мала йти центральна вісь з симетричними східними і західними частинами. Вікна ж мали виходити у внутрішні озеленені двори. Можна сказати що естетика екстер'єру спрямовувалася на внутрішній простір.

Місце будівництва як і сам проект оцінювались у рамках космологічної системи п'яти стихій (у сін), інь і ян, і енергія ци на предмет відповідності житла людині. Важливо було враховувати сторони світу, циркуляцію природньої вітальної енергії, індивідуальні символи людини, рельєф місцевості, потоки вітру і води. В китайській традиції не тільки окремі споруди мали власних богів, а й окремі їхні частини – наприклад бог вхідних дверей.

В китайській космології досить сильно виражена ідея мінливості світу і в той же час слабо виражена ідея його розвитку. Головними особливостями безпосереднього природнього середовища життя людей вважалися його плинність, мінливість та недосконалість. Архітектурне середовище, звичайно, не було винятком. Будівлі споруджувалися переважно із недовговічних матеріалів таких як дерево, бамбук, глина та інших. Здебільше люди будували нові будинки, а не прагнули продовжити життя старим. В той же час розвиток технологій будівництва та архітектури до інтеграції з Заходом практично не відбувався.

ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЗАЦІЇ ТА ВПЛИВ НОВІТНІХ ІТ-ТЕНДЕНЦІЙ НА ЕСТЕТИКУ ПРОЕКТУ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВНО-ПРОСВІТНИЦЬКОГО ЦЕНТРУ

Останнім часом, питання гармонізації архітектурного простору є одним із напружених у архітектурі. Кожен архітектурний об'єкт має концептуальні засади та архітектурно-планувальну організацію території. Тому їх візуально-інформаційна наповненість залежить від складності концепції та функціонального зонування архітектурного об'єкту.

Протягом десятиліть вчені вивчають та узагальнюють складну та індивідуальну організацію сакральних центрів та комплексів. Проблема естетики розглядалася в наукових працях Покотило К. М.[1] Слепцова О. С.[2], Буличової Т. В.[3], Степанової І. В.[4], Чень Л. Я.[5]

За останні роки в теоретичній та практичній архітектурній діяльності розширилося поняття “духовно-просвітницький центр”. Закономірно ускладнилася концепція та архітектурно-планувальна організація ДПЦ. Однією з форм культури є дозвілля, яке має прояв в активному відпочинку, розвагах, святах, самоосвіті, творчої діяльності. У сучасних умовах, вивчення етичних та естетичних норм у Православ'ї крім традиційних форм освітньої діяльності, наприклад, недільних шкіл, для закріплення отриманих теоретичних знань має практичний прояв саме в дозвільній діяльності. Запропоновано, що прикладом закладу дозвілля, який об'єднав би всі п'ять вищезгаданих форм є духовно-просвітницький центр.

Таке визначення ДПЦ вплинуло на підвищення якості візуально-інформаційної естетики типології. Так само відбувся вплив на тенденції розвитку інформаційних технологій.

Метою у формуванні ДПЦ має стати формування гармонійного архітектурного простору та врахування сучасних потреб споживача в проектуванні будівель та споруд.

Естетика гармонійного архітектурного простору створюється на двох рівнях: укрупнений (макро); середній (мікро та мезо). Новітні технології дозволяють створити перетікаючий простір між інтер'єром та екстер'єром, між архітектурним середовищем та архітектурним простором [6,86]. Такий простір створює візуально-функціональний зв'язок між двома рівнями. На укрупненому рівні гармонізація простору проходить шляхом візуально-функціональної рівноваги будівель чи споруд та навколишнього

середовища. На середньому рівні гармонійний архітектурний простір окремої типології пов'язаний з її виразною концепцією, головними функціями та функціональним зонуванням.

Новітні тенденції вплинули на метод роботи з програмами для BIM - проектування. Для розкриття концепції складних архітектурних об'єктів використовують: відеоматеріали, віртуальну реальність та 3d – друк. Тому широко використовуються надбудови та супутні програми, які створюють єдине середовище проектування. Концепція духовно-просвітницького центру полягає в доповненні богослужбової та інших функцій соціально-культурною. ДПЦ має відповідати всім вимогам дозвілєвій діяльності. Для забезпечення вищезазначених потреб використовують наступні надбудови та супутні програми: Enscape, Cadmapper, VSDC, ZBrush, FlashPrint і т.д. Сформовані три головні функції православного ДПЦ: аксіологічна; просвітницька; сімейного, творчого та/чи культурно-масове дозвілля. Спеціалізація ДПЦ залежить від переважання виду дозвілля.

Естетику сакрального простору описав Радослав Жук у теорії “ритмічних особливостей” [7, 38-39] і принципі тридільності, які разом з великими площами застосування, шоломоподібних куполів та композицією, яка розвивається вертикально сформували новий образ храму. Хоча й відбулись зміни сакрального значення простору, його центр змістився з чотирикупності до нефу-наосу церкви [8, 50-60].

Аспекти естетики гармонійного архітектурного простору ДПЦ. Образність — візуально-інформаційний акцент закладу; за наповненістю займає фасад ДПЦ: повністю, частково, частина ансамблю. Впізнаваність — візуально-культурний знак закладу. Емоційна комфортність — гармонічне сприйняття всіма органами відчуття людини. Самозрозумілість - візуально-функціональний зв'язок закладу; зрозуміле візуальне уособлення функціональних зон. Безпека та доступність — можливість безперешкодно потрапити в усі функціональні зони закладу. Контекстуальність — просторово-інформаційна наповненість закладу; збереження цінного архітектурного простору та навколишньої середовища, включаючи пам'ятки історії та архітектури.

Аспекти естетики гармонізації залежать від візуально-культурної, - інформаційної, - функціональної та просторово — інформаційної наповненості закладу. Щодо останнього, то якщо ми не цінуємо нашого минулого, не вивчаємо його, не аналізуємо помилки і, навпаки, прогресивні сторони минулого, нас, так само як і ці будівлі, чекає поступове руйнування

і забуття. Об'єктивна необхідність залучити більше коло глядачів у проект є однією з тенденцій розвитку новітніх технологій у архітектурі. Рівень забезпечення оточення інформацією залежить від складності концепції архітектурного об'єкту та його функціонального зонування.

Мистецтво архітектора спрямоване в першу чергу на організацію простору. І його просвітницьке завдання перед суспільством полягає в створенні таких просторів, які б залишали емоційний відбиток у глядача, розум якого аналізуючи враження приводив би до внутрішньої його еволюції.

Література:

1. Покотило К. М. Сучасні методологічні засади дослідження сфери естетичного / Костянтин Михайлович Покотило // Естетична освіта педагога: колективна монографія / [Андрущенко Т.І., Грицаєнко П.М., Дорога А.Є., та ін.]; за ред. Андрущенко Т.І. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 27 – 41.
2. Слепцов О. С. Архітектурне проектування і реконструкція православних храмів. / Олег Семенович Слепцов. – Київ: А+С, 2014. – 272 с.
3. Буличова Т.В. Архітектура сучасних православних духовних центрів на території України: автореф. дис. канд. архіт.: 18.00.02 / Буличова Тетяна Вікторівна ; Київськ. держ. техн. унів. буд. і архіт. - К., 1994. - 16 с.
4. Степанова І. В. Особливості принципів формування багатофункціональних духовно-просвітницьких центрів / І. В. Степанова // Архітектурний вісник КНУБА. - 2014. - Вип. 1. - С. 379-383.
5. Чень Л. Я. До питання про композицію історичних українських монастирів XV–XVIII ст. / Л. Я. Чень // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Архітектура. - 2015. - № 816. - С. 213-218.
6. Рочняк Ю. А. Архітектурний простір і архітектурне середовище: пошук відповідності / Ю. А. Рочняк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2001. – № 429 : Архітектура. – С. 84–87.
7. Жук. Р. С. Ритмічні особливості української церковної архітектури // Пам'ятки України. — 1991. — Ч.4.— С. 39.
8. Nicholas E Denysenko, *Theology and Form: Contemporary Orthodox Architecture in America* University of Notre Dame Press – May 30, 2017 – P. 306.

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ СТАРОДАВНЬОЇ АРХІТЕКТУРИ КИТАЮ

Особливістю давньої архітектури Китаю була її залежність від соціальної ієрархії, принципів фен-шуй і традиційних філософських і релігійних вчень – таоїзму (даосизму), конфуціанства і буддизму. Кожна будівля чи архітектурний елемент мали певне визначене розташування і втілювали символічний зміст – незалежно від того, чи це була будівля імператорського ансамблю, чи парковий павільйон. Такий самий символічний зміст мали і кольори.

Давню китайську архітектуру характеризують поняття, пов'язані з традиційними віруваннями, елементами споруд та символами: важливою залишається традиція як втілення порядку і логічності змін (chuan tong), кольорами традиційної китайської поліхромії є червоний (hong se de), золотий (yang se de), синій (lan se de), зелений (lv se de), білий (bai se de). Жовтий колір вважався кольором імператора, тому всі дахи павільйонів і імператорському ансамблі Гугун в Пекіні, крім поодиноких, покриті жовтою глазурованою черепицею.

Розміщення імператорського палацового ансамблю часів династій Мін і Цин і деталізація включно до найдрібніших елементів відображали ієрархію соціального устрою держави, символізували божественну велич імператорської влади, засади філософії і релігійних вчень. Наприклад, в ансамблі Гугун Заброненого міста в Пекіні зали Зовнішнього і Внутрішнього палаців, які є основними, об'єднані в групи по три – згідно формату триграми Ціань, яка символізує Небо, а будівлі Внутрішнього палацу - в групи по шість – згідно триграми Кун, яка символізує Землю. Розпланування будівель відповідало давнім традиціям трактату Лі цзи: зокрема, храми, присвячені предкам імператора як Сина Неба розміщувалися перед палацом, сховища - в передній частині палацового комплексу, житлова зона – позаду.

В якості декору використовували символічні зображення тварин, птахів і фантастичних істот, які втілювали прихований зміст, а саме виражали благополуччя, хоробрість, твердість духу. На головному павільйоні палацу попереду була зображена людина верхи на феніксі, а за нею імператорський дракон, причому кількість фігур на даху була не випадковою і відображала статус будівлі: незначний павільйон прикрашали

3-5 фігурок, Зал Верховної Гармонії – 10, десята фігурка називалася “Хангши” (кит. 行十, пиньїнь: *Hángshí*).

Такий самий прихований зміст мали і найдрібніші деталі: бронзові прикраси на поверхнях воріт не тільки конструктивно приховували скріплюючі конструкції гвіздки (на кожній половині воріт 81 - 9 рядів по 9 прикрас), а й свідчили своїм розташуванням і кількістю про виключне становище Сина Неба в суспільній ієрархії. Прихований зміст мав місце не лише в монументальних імператорських ансамблях і урядових будівлях, а й в малих архітектурних спорудах – павільйонах, які були різними за призначенням – військові на кордонах, павільйони для зберігання товарів, поштові павільйони, придорожні павільйони, храмові павільйони, палацові павільйони, павільйони на мостах, павільйони в горах, садові павільйони, меморіальні павільйони, павільйони над джерелами. Павільйони над джерелами захищали джерело від атмосферного забруднення, однак часто мали отвір в гострокутному даху. Згідно фен-шуй, вважалось, що під дією сонячних променів підземна вода з негативними властивостями «їнь» перетворюється на цілющу воду «ян».

Ритуальні павільйони найчастіше розташовувались в видатному краєвиді, оскільки вони відігравали важливу роль в церемоніалі, де враховувалось все включно до орієнтації (головні фасади орієнтували на південь), форм елементів (низ схилу даху символізував стихію «ян»), деталізації (наприклад, ширми перегороджували шлях злим духам, які можуть рухатись тільки по прямій) і кольорів.

Попри безумовно мистецьку складову в створенні давньої китайської архітектури, будівельники вдало поєднували мистецтво і філософію. Садові павільйони виконували функції відпочинку, з'єднання з природою і породження поетичного настрою і фантазій, оскільки давні китайські філософські і релігійні вчення декларували потребу максимального злиття людини і Всесвіту.

Надія Шебек (м. Київ)

ПРОБЛЕМИ ВІДРОДЖЕННЯ ЕСТЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ В АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

З прикрістю доводиться констатувати, що сьогочасний стан більшості українських поселень не дозволяє пересічній людині встановити будь-який

зв'язок між містобудуванням та естетикою. Ще більший смуток охоплює, коли необхідність такого зв'язку заперечують самі архітектори, обмежуючи власні творчі амбіції суворим дотриманням вимог державних будівельних норм або безкінечними репліками чийсь вдалих рішень. Не меншої шкоди містобудівному мистецтву наносить і формальне використання прийомів композиції, у випадках, коли різновиди симетрії, схеми пропорціонування чи метро-ритмічні залежності застосовуються не для виразу суспільно значущих ідей, а виключно заради надання сумнівних декоративних якостей розплануванням містобудівних об'єктів. Подібні явища переконливо свідчать про утворення провалля між естетико-філософськими ідеями, накопиченими у ході історичного розвитку світової культури, та практичною діяльністю сучасного українського архітектора.

За обставин, що склалися, зростає необхідність популяризації серед архітекторів основних здобутків естетики як філософської науки про чуттєве пізнання (О. Г. Баумгартен), як філософії художньої культури (М. Каган), як науки про історично обумовлену сутність загальнолюдських цінностей (Ю. Борев). Ще більш вагомих результатів можна досягти шляхом донесення до свідомості студентів, що навчаються за різними архітектурними спеціалізаціями, особливостей застосування естетичних категорій для вирішення практичних завдань, з якими їм ймовірніше за все доведеться стикатися у подальшій професійній діяльності.

Зокрема, на кафедрі містобудування для магістрантів містобудівних спеціалізацій викладається навчальна дисципліна «Естетика містобудування», мета якої полягає в набутті студентами теоретичних знань і практичних навичок у справі організації урбанізованого середовища на засадах об'єктивної доцільності і суб'єктивної усвідомленості; узгодженості з природою; відповідності людині та суспільству; ансамблевої, середовищної і стильової цілісності. В межах цієї дисципліни здійснюється розкриття змісту поняття «естетичне», його сутності і основних форм у містобудуванні; ознайомлення студентів з основами художньої творчості в сфері містобудування; набуття студентами навичок у складанні художніх програм формоутворення урбанізованого середовища. Знання і навички, отримані в результаті засвоєння «Естетики містобудування», студенти застосовують під час виконання магістерських робіт.

Після того, як магістрантів вдається переконати у тому, що зміст поняття «естетичне» незрівнянно ширший, ніж сутність категорії

«прекрасне», їх рівень довіри до естетичної складової містобудівної діяльності суттєво підвищується. А після вивчення двох основних питань лекційного курсу: теоретичного – про природу естетичного в містобудуванні і практичного – про способи естетизації урбанізованого середовища, для багатьох «Естетика містобудування» перетворюється на квінтесенцію архітектурно-містобудівної фахової підготовки.

Матеріальним результатом, що підтверджує успішність засвоєння навчальної дисципліни, стають неординарні глибоко осмислені і теоретично обґрунтовані проектні пропозиції, які виносяться на захист як приклад практичного застосування основних теоретичних висновків магістерської роботи. Не матеріальним, проте, значно вагомішим досягненням є емоційний зв'язок, який дивним чином встановлюється між студентом і тим «Місцем», над дослідженням і удосконаленням якого він працює. Зі знеособленого фрагмента території ділянка проектування перетворюється на «Місце» – багатоаспектну естетико-філософську категорію, що поєднує в єдину сутнісну цілісність природний ландшафт відповідної місцевості, людські спільноти, а також об'єкти і явища матеріальної і нематеріальної культури, що з ним зрослися в процесі суспільно-історичного розвитку. Неочікуваним, проте не менш важливим результатом викладання зазначеної навчальної дисципліни стає подив і захоплення викладачів від проектів виконаних студентами за правилами побудови художнього твору.

У підсумку хотілося б зазначити, що незважаючи на масштабність існуючих проблем, відродження естетико-філософської складової в архітектурно-містобудівній діяльності цілком здійснене. Дієвим засобом досягнення цієї мети є системна викладацька діяльність, що поєднує у собі елементи навчання, просвітництва і виховання, та спрямована на підготовку нової генерації архітектурно-містобудівних кадрів.

ПРИНЦИПИ ФІЛОСОФІЇ РОЗУМІННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ В ПРОЦЕСІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО УСТРОЮ В УКРАЇНІ

В 1991 році Україна – двадцять друга за територією країна світу – 603,7 тис.км² стала незалежною державою. Населення складало на даний період 51,7 млн. жителів, з них 35,1 млн. жит. – міське населення і 16,6 млн. жит. сільське. За адміністративним поділом – Автономна Республіка Крим, 24 адміністративні області, 489 адміністративних районів, 445 міст, 911 селищ міського типу і близько 29 тис. сільських населених пунктів. За останнім розвитком Генеральною схемою визначено чотири регіони, які характеризуються промисловим потенціалом.

Минулі майже три десятки років внесли значні зміни в розселенні населення країни. Філософія сталого розвитку прийняла скоріше уявне бачення перспектив, а ніж реальність реалізації. Територіальні системи, які утворюються в процесі створення об'єднаних територіальних громад в Україні є складними соціально-економічними утвореннями, які мають враховувати столітні етнічні, демографічні, виробничі, економічні, культурні, ресурсні надбання окремих громад (населених пунктів). Принцип збереження для розвитку, а не руйнування.

Існуюча мережа системи розселення сформована здебільшого на базі галузевого розвитку економіки – виробництва та його обслуговування, які в свою чергу тісно пов'язані з ресурсним потенціалом і формує ще один принцип – принцип інтегрованості систем за економічним потенціалом. Взагалі системи цього типу можуть бути простими і складними.

Перші з них – це моно галузеві, які пов'язані здебільшого з сільським господарством, курортно-рекреаційними територіями де міські поселення як центри систем знаходяться на значній відстані одне від одного. Такі системи в значній мірі зберігають свої історичні особливості і не потребують адміністративно-територіальних трансформацій. Другі формуються в складних різноманітних виробничих особливостях, з значною щільністю міських поселень. В таких поселеннях частими є дублювання виробничих функцій та функцій обслуговування, що потребує в процесі створення об'єднаних територіальних громад, як систем локального рівня особливих методів визначення перспективності розвитку тих чи інших.

До таких районів відносяться Донецька, Луганська, Дніпропетровська області.

До складних систем відносяться також і ті які формуються на базі крупних міст – багатогалузевих центрів. Такі об'єднання, як правило, в перспективі формують систему більш високого рівня – як об'єднання локальних систем або агломерацію з центром на базі великого міста.

Принцип агломерування системи доволі складний за своєю суттю і може бути двох типів. Перший – коли велике місто за рахунок освоєння прилеглих територій і зони впливу створює міста-супутники з спільними інженерними, транспортними, культурними зв'язками. Результатом такого агломерування є втрата рядом існуючих поселень своєї історичної специфіки як це сьогодні стало з передмістями Києва, поселення які в майбутньому стануть елементами агломерації набудуть статусу спальних міст-супутників. Стратегія розвитку прилеглих локальних систем повністю залежить від потреб міста-центру.

Другий вид агломерацій виникає в випадку коли на значній площі є велика кількість поселень наприклад в районах видобутку корисних копалин, місцях з потужним рекреаційним потенціалом прибережних територіях щодо.

З'являється за словами М.М. Барановського скупчення малих нових міст, з послідовним злиттям багатьох, що в результаті значно ускладнює визначення перспективних центрів.

В свою чергу А.І. Станіславський відмічав, що процес агломерування на початковому етапі має позитивні риси системності проте в подальшому починають переважати негативні.

Сьогодні процеси зміни парадигми системи розселення в основі якої процес децентралізації дає змогу визначити структурні одиниці, які мають властивості єдності та сталого розвитку яким володіють територіальні системи локального рівня.

Розуміння ідеології децентралізації як реформи, вимагає оцінки нинішньої співпраці системи управління та соціально-економічного стану суспільства та допомагає виявити стратегічні розділи сталого розвитку системи розселення:

- прослідити в історичному ракурсі особливості формування адміністративно-територіального поділу країни та відповідної системи управління;

- запропонувати методичну основу яка має базуватись на управлінні, на комплексній співпраці всіх сфер суспільства, на визначених таксономічних одиницях території, якими вони володіють;

- створити модель вертикального регулювання і горизонтального управління всіма сферами життєдіяльності суспільства, на відміну від існуючої вертикалі нормативної, законодавчої, управлінської і контролюючої;

- виявити фактори, які можуть впливати на реформування існуючої системи місцевого самоврядування в трансформовану систему групових форм розселення;

- запропонувати засоби структурної організації простору як об'єкта містобудівного планування, зонування та регіоналізації території з урахуванням нового об'єкта на місцевому рівні – територіальній громаді.

На сьогодні нова структурна концепція децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування і адміністративно-територіального устрою має складатися з: АРК, 24 області, міста Київ та Севастополь, 100 районів, 1400-1500 об'єднаних територіальних громад, кількість населених пунктів без змін.

ФІЛОСОФІЯ ТВОРЧОСТІ: МИСТЕЦТВО, ДИЗАЙН, АРХІТЕКТУРА

Світлана Ботвіновська, Тетяна Ніколаєнко (м. Київ)

КРЕАТИВНІСТЬ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИШІВ

Двадцять перше століття, у яке вступило людство, характеризується четвертою промисловою революцією «Інтеграція науки, освіти, виробництва і соціуму» [1]. Творчість стає сутністю людського буття. Суспільство потребує людей, здатних творчо та креативно мислити, внаслідок чого виховання креативної особистості стає пріоритетною соціально значущою справою.

Творчість і креативність – це взаємодоповнюючі поняття. Спочатку треба розвинути в людині здатність нестандартно мислити, а потім спрямувати її на створення чогось нового. Умовою креативності за Дж. Гілфордом є здатність людини шукати вирішення проблеми у різних напрямках, спираючись на одні і ті самі вихідні дані [2].

Сучасний розвиток суспільства потребує спеціалістів, які можуть розв'язувати задачі за допомогою нестандартних рішень. Особливо актуальною ця проблема постає для закладів вищої освіти. Реформа вищої освіти в Україні передбачає перехід до нової парадигми, підґрунтям якої є формування у студентів певних компетенцій. Стандарти вищої освіти визначають креативність як найважливішу навичку майбутніх спеціалістів. «Світ потребує людей, здатних поєднувати думки, знання, можливості та цінності у різні способи... Загалом, університети відіграють важливу роль у створенні цих креативних ком'юніті» [3]. Творчість може стати певною методикою у педагогічній освіті, де треба переходити на креативну форму передачі знань.

Кафедра нарисної геометрії та інженерної графіки Київського національного університету будівництва і архітектури розробляє відповідні методики викладання матеріалу. За допомогою даних розробок кожен студент може навчитися самостійно здобувати знання, висловлювати особисту точку зору, брати відповідальність на себе та нестандартно підходити до вирішення проблем.

Цей процес починається для майбутніх студентів архітектурних спеціальностей вже на етапі підготовчого відділення, де викладається курс креслення. Графічні дисципліни є першими професійно орієнтованими дисциплінами, засвоєння яких забезпечує широкі можливості розвитку логіки, просторової уяви, творчого мислення. Стандарт вищої освіти для базового рівня (бакалавр) у галузі архітектури та будівництва визначає для випускників перелік компетентностей, де однією з найголовніших виступає графічна компетентність. Розвиток креативності та графічної культури абітурієнтів дозволить студентам першого курсу оволодіти відповідними знаннями, вміннями та навичками для подальшого навчання в університеті. Викладачами кафедри нарисної геометрії та інженерної графіки КНУБА, які працюють на підготовчому відділенні, були розроблені нові, професійно орієнтовані графічні завдання, що стали основою для створення нової креативної методики викладання відповідних розділів креслення і дозволили підготувати до друку підручник «Креслення. Основи графічних дисциплін» [4]. Наприклад, для того, щоб абітурієнти могли проявити власний творчий підхід і продемонструвати набуті ними знання, вміння та навички за темою «Криві лінії», їм пропонується в індивідуальному порядку виконати завдання з геометризації існуючого архітектурного об'єкту. Це може бути, зокрема, контур вази біля Володимирського собору у столиці нашої країни чи геометрична модель віконної арки старовинного будинку на площі ім. Льва Толстого у м. Києві. У той же час, для закріплення теми кожному абітурієнту пропонується самостійно знайти цікаві архітектурні об'єкти з криволінійними обрисами у навколишньому середовищі і створити їх геометричну модель.

Усі ці прийоми привчають студентів працювати з навчальною, довідниковою та науковою інформацією, дозволяють стимулювати креативні здатності студентів, виявляють їх здібності до геометричного моделювання. Викладачі нашої кафедри намагаються викликати у студентів інтерес до дисциплін, які вони викладають, та наполягають на максимальному оволодінні теоретичними положеннями та їх практичному застосуванні. Це має забезпечити конкурентоспроможній професійний рівень майбутніх інженерів та архітекторів.

Література:

1. Кузнецов Ю.Н. Вызовы четвертой промышленной революции «Индустрия 4.0» // *Вестник ХНТУ*. Херсон, ХНТУ. Вип. 2(61), 2017. С. 67–75.
2. Кордуэл Майкл. Психология. А-Я: Словарь справочник. Москва: Фаир-Пресс, 2000. 140 с.
3. Верхола А.П. Системний аналіз процесу навчання графічних дисциплін у технічному університеті // *Вища освіта України*, 2005. Вип. 3. С.71–73.
4. Креслення. Основи графічних дисциплін: підручник / В.О. Анпілогова ін. Київ, КНУБА, 2018. 154 с.

Олександр Івашко (м. Київ)

ФІЛОСОФІЯ СУЧАСНОГО АРТ-ПРОСТОРУ

Зміна естетичних уподобань суспільства спричинена в тому числі і неприйняттям окремими верствами суспільства (молодь, неформали) традиційного мистецтва, що призвело до введення до рангу мистецтва і до категорії мистецького твору тих творів, які раніше не вважалися мистецтвом – стріт-арт (вуличне мистецтво), різноманітні перформанси, тощо.

Водночас зміна змістового наповнення терміну “мистецтво” була викликана і нездатністю традиційних культурних закладів задовольняти культурні і мистецькі потреби сьогодення через їх обмеження вільного творчого самовираження.

Причини таких кардинальних змін ставлення суспільства до визначення мистецтва досліджувались насамперед соціологами, політологами і психологами, оскільки в їх основі лежать соціальні чинники.

Сьогодні в Україні, як і в інших країнах Європи, розповсюджується явище, яке отримало назву “арт-кластер”. З філософської і культурологічної точки зору арт-кластер – це набагато ширше, ніж просто окрема архітектурна будівля, це арт-утворення нового типу, засноване на існуванні внутрішніх зв’язків між всіма учасниками, які працюють на спільний результат, а сумарний ефект їх спільної дії в рази перевищує ефект одиничних складових. Арт-кластер інакше називають “креативним кластером”, “креативним простором”, оскільки він націлений на творче самовираження без традиційних обмежень. Саме тому в дизайні таких арт-

утворень широко застосовується стріт-арт, муралізм, різноманітні інсталяції.

Переваги арт-кластеру як сучасного багатофункціонального інтелектуального простору наступні:

- сумарний ефект взаємодії елементів-складових, який в разі передбачає ефект їх взаємодії окремо один від одного;
- позитивний вплив на соціальну і культурну атмосферу в місті внаслідок появи нового публічного простору, умов для творчого розвитку всіх бажаючих, а відтак розвитку внутрішнього культурного потенціалу міста;
- поява нового комунікативного простору, особливо для митців різних напрямків, нових форм їх творчого самовираження;
- поява осучасненого динамічного простору, здатного до мобільності, розвитку і трансформації відповідно до зміни потреб;
- вдале вписування в усталене міське середовище, осучаснення міського середовища.

Любов Ільницька (м. Київ)

РОЗГЛЯД АКВАРЕЛЬНИХ ТВОРІВ АРХІТЕКТОРА В.Г. ЗАБОЛОТНОГО У ПРОСТОРІ ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ

Піднесена виховна ідея увічнення краси буття, як безкінечної цілісності, віднаходить свою всезагальну етико-естетичну складову при опрацюванні творчих винаходів, мистецької екстраполяції художнього переосмислення моральних наративів неоціненної архітектурної унікальності. Величні скарги минулих століть примушують затамувати подих перед монументальною сакральністю віддалених у часі епох. Втім, незмінна сутність природи прекрасного, як канонічного спектру формування взірцевої культури довершених ідеалів, обумовлена художнім розвитком та творчою діяльністю індивідуально-особистісного спрямування. Відтак, етико-естетичний аспект надає активному напрямку конструктивного моделювання соціально-відповідального середовища саме аксіологічних рис вагомих, життєво-настановчих засад.

Отже, підкреслити важливість ідей засадничого комплексу естетико-аксіологічного виміру – це завдання, базові принципи якого спроможні

втілити лише майстри, що оволоділи окрім властивостей професійного мовлення творчо-архітектурною семантикою ще і особливим, загостреним художньо-мисленнєвим відчуттям прекрасного. Прикладом такого самостановлення творчого духу є насичений художній доробок видатного українського архітектора Володимира Заболотного. Європейський підхід до розвитку містобудівної галузі дозволив Володимиру Гнатовичу по-іншому, з особливою творчою увагою, поглянути на аксіологічний зміст збережених перлин стародавнього зодчества. Еволюція архітектурного мислення завжди пов'язана із поглибленим художнім вивченням довершених архітектурних форм.

Монументальна споруда Софії Київської уособлює собою знаковий магнетизм неперевершеного руху канонічних ідей споглядання за взірцевим ритмом ідеальної краси. Цей апофеоз життєствердного милування красою знайшов своє відображення і у архітектурних пейзажах Володимира Гнатовича Заболотного. З присвятою споконвічному оберегу мудрості відтворені з акварельною вишуканістю прадавні мури Святої Софії. Зрештою, сакральний образ не знищеного собору оспівували у мистецтві неодноразово, але художніми засобами акварельного живопису доволі вправно переказати морально-стійкий зміст духовності рідко кому було під силу, адже техніка акварелі має свої складні структурні переваги, завдяки яким художник має можливість точніше охарактеризувати ліричний настрій осяйної радості, повноцінно відтворюючи дивовижну культову архітектоніку мовчазної історичної краси. "Характерна особливість цих фарб – прозорість, що дає кольоровий ефект при просвічуванні паперу крізь шар фарби" [1, с. 95]. Так само і на акварельних пейзажах Володимира Заболотного милозвучна тиша просторової симфонії пронизловими наголосами, за допомогою ніжного лесіровочного нанесення кольірних площин, сповіщає про недосяжність естетичного феномену довершеного та про морально-етичний контекст страждальної молитовності. Тому, здатність одночасно відтворити переплетені мотиви і скорботи, і життєствердності – це риса витривалої та виснажливо-емоційної художньо-мисленнєвої роботи. З переконливою натхненністю на малюнках В. Г. Заболотного 1960-х років [2] сяють білосніжною сивиною закам'янілої мудрості довершені контури Київської Софії, як могутнього життєпису символічного перебігу історичних подій занепаду та злету, що не втратили своєї виховної сили і дотепер.

Отже, етико-естетичне спрямування соборності розкрито Володимиром Гнатовичем Заболотним за рахунок вдалого композиційного виконання. Проте, віртуозно позначені складними відтінками насиченої смарагдовості купольна монолітність і підперезана темною умброю чітка лінія фундаменту охарактеризовують професійне архітектурне вміння спостережливо споглядати та реалістично переносити на парір безпосередню стрункість фасадної краси. Захопливе ставлення В. Г. Заболотного до архітектурних рішень, як до комплексної цілісності, представлене у його акварельному доробку цікавим поєднанням ландшафтних елементів з ретельним опрацюванням будівельних деталей. Цей аспект органічного сполучення природньої гармонії навколишнього середовища із спорудженим храмом піднебесно-духовної єдності відкриває масштабність художнього мислення Володимира Заболотного, адже лише у такий спосіб творчого пізнання живописна організація архітектурного простору розкриває свої багатоманітні етико-естетичні механізми та зв'язки спадкової довершеності.

Архітектурна стилістика прадавньої спадщини, ніби невимушеним чином, злітає у акварельних обрїях оновленого погляду на морально-ціннісну канву щодо відповідального збереження і зображення пам'ятних духовно-історичних основ рідної минувшини.

Література:

1. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти: Навч. посіб. Київ: Вища школа, 2002. 190 с.
2. Містобудування – його життя: віртуальна виставка. URL: <http://www.ounb.km.ua/vistavki/zabolotnyi/index.php> (дата звернення: 22.10.2019).

Вадим Куцевич (м. Київ)

ФІЛОСОФІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГОВЕЛЬНО-РОЗВАЖАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ

В останні десять років в Україні активно проектують, будують і функціонують торговельно-розважальні центри (далі – ТРЦ). Виходячи з такої популярності ТРЦ виникає запитання, як створюється відповідна атмосфера в цих об'єктах і яка роль у цьому процесі відводиться архітектурно-планувальній організації і дизайну інтер'єрів.

Для цього нам слугуватиме проведений аналіз закордонного досвіду проєктування ТРЦ. Так, наприклад, у Відні під міський торговельно-розважальний центр були вдало реконструйовані чотири газгольдери XIX-го сторіччя. У цьому центрі інтегруються різні функції: житло, приміщення торгівлі, багатозальний кінотеатр і підземний концертний зал.

Для того, щоб об'єкт став більш привабливим до одного з резервуарів прибудовували вертикальний об'єм сучасної архітектури. Така приваблива репліка працює як принада для відвідувачів, де дуже великий потік споживачів.

Такі об'єкти розташовуються у місцях значного скупчення мешканців у центрах міст, на площах, крупних транспортно-пересадочних вузлах.

В ювелірному центрі модного лондонського району Ноттінг Хілл Reats Please на Сохо у Нью-Йорку для привернення уваги покупців використані спеціальні технічні засоби в оформленні вітрин.

Створення об'єкта ТРЦ, який змушує перехожих зупинитися – це одна справа, ще складніше привернути увагу до будівлі і зайти до неї та розпочати рухатися, знайти інформацію про необхідні товари. На основі розробок нью-йоркської консалтингової фірми EnviroSell з'ясували, що велика частина обігу «Point of Sable» здійснюється внаслідок спонтанних покупок. Було визначено, що запланований архітектором графік руху покупців у ТРЦ приносить не менше позитивних емоцій, ніж той об'єкт (карм), заради якого здійснюється пошук так званих «третьох місць». Тобто, чітка архітектурно-планувальна організація приміщень ТРЦ направляє відвідувача в необхідному напрямку.

В той же час когнітивна психологія стверджує, що покупці намагаються моделювати якомога швидше планування приміщень ТРЦ, у якому вони перебувають. Вони створюють так звану когнітивну карту, в якій проводять пошук необхідних початкових точок для подальшого вибору товарів і послуг.

Прикладом психологічно стилізованих місць є європейські середньовічні міста, в яких важливою віссю стає головна вулиця, де містяться важливі об'єкти: собор, ратуша, пам'ятники.

Принагідно слід зазначити наявність різниці між кварталами м'ясників, ремісників тощо. На сьогодні у містах маємо зовсім інший територіальний розподіл – адміністративно-ділові райони, музейні квартали, райони розважальних закладів, спальні райони.

Типовими складниками когнітивної карти є осі, вузли, квартали (мікрорайони). Прийоми акцентування основних вузлів організуються в усіх центральних торговельно-розважальних центрах. У місцях, орієнтованих на lifestyle, організують великі екрани, які розставляють візуальні акценти, що зараз входять у світову моду.

Так, у будівлі AMLVX «Тайота» у Токіо дуже вдало влаштовано великий екран: п'ять поверхів з експозиціями автомобілів об'єднані атриумом, де переміщується великий екран, що ефектно демонструє продукцію фірми.

У торговому домі Sevens у Дюссельдорфі на вході в атриум знаходиться високо розташований величезний екран, де блакитним неоном світиться скляна вежа. В атриумі Sevens дуже майстерно та ефектно зібрані основні вузли торговельного дому, в якому у комфортному середовищі прогулюються покупці.

Прикладів цікавих сучасних зарубіжних об'єктів ТРЦ дуже багато в розвинених країнах світу.

Україна стоїть на порозі соціальних, демократичних та архітектурних звершень, спираючись на прогресивний зарубіжний досвід і формує новітні прийоми архітектурно-планувальної організації сучасних торговельно-розважальних центрів.

Світлана Куцелал (м. Полтава)

ДИЗАЙН ЯК ОБ'ЄКТ СПОЖИВАННЯ В ПРОСТОРІ МЕГАПОЛІСУ

Атрибутивною ознакою сучасного суспільства є всезагальне споживання – товарів, послуг, інформації, реклами, почуттів, ідей тощо, Змінюється роль речей у соціальному житті, останні вже оцінюються з точки зору моди та престижу, тоді як утилітарне значення речей відходить на другий план. Відбувається процес загальної комерціалізації, коли все перетворюється на товар, набуває статусу самостійної вартості. Проте, споживання – це складний процес, пов'язаний з наявним соціальним ресурсом, який має свої закони та правила, залежить від статусу споживача, його системи смаків та вподобань.

Найбільш широкі можливості для задоволення потреб та примх споживач отримує в мегаполісі, де найвиразніше засвідчується право індивіда на володіння певними предметами або благами, визначаються умови та можливості приєднання його до відповідної соціальної групи або класу.

Стрімкий розвиток міст, зокрема мегаполісів, є наслідком трансформаційних процесів, що відбуваються в сучасному світі. Життя в місті, особливо у великому (мегаполіс, метрополія, агломерація) характеризується швидкістю, мобільністю, вимагає від жителів здатності миттєво реагувати на зміну обставин, підкорювати власні егоїстичні інтереси та потреби правилам співіснування у топосі великого міста, адаптуватися до міського способу життя.

Мешканці мегаполісу змушені жити у стрімкому виснажливому ритмі, щоденно споживати (часто неусвідомлено) значні потоки послуг та інформації, які подаються як безпосередньо, так і опосередковано – через рекламу, що захоплює увесь візуальний простір мегаполісу (оскільки місто перенасичене знаками та символами, кодами та шифрами), викликаючи відповідні сенсорні та психологічні реакції мешканців. Саме тому вони змушені обирати між двома крайнощами – або споживацька ейфорія, або споживацький відчай.

Місто – топос владарювання реклами. Реклама формує стандарти поведінки, детермінує певні вчинки та рішення мешканців мегаполісу, впливає на політичні та економічні уподобання, створює простір гіперреальності буття, де втрачається сенс та значення реальних речей та відношень, заміною (ерзацем) яких стають копії та симулякри, форма починає домінувати над змістом. У зв'язку з цим загострюється естетичне почуття задоволення від володіння не лише предметами побуту чи товарами (як необхідні, так і ті, що належать до предметів розкоші), а й від їхнього дизайну.

Дизайн утаємничує, і в той же час, розкодовує сенс речей, наділяє їх певними параметрами та властивостями, містить не лише явну, а й енігматичну інформацію, яка зваблює споживача, затуляє його у вир розкодування прихованого сенсу, даруючи неймовірну насолоду володіння.

Дизайн речей та товарів сприяє формуванню предметно-просторового континууму, естетичних смаків та іміджевих характеристик споживачів, залучає останніх до топосу культурно-естетичної комунікації, перетворює звичайну утилітарну річ на скарбничку прихованих сенсів та значень.

В епоху постмодерну дизайн постає і як культурний феномен, і як умова та об'єкт споживання, постає маркером соціального та майнового становища людини, уособлює в собі рівень економічного, соціально-політичного та технологічного прогресу суспільства.

Екологічні виклики, які випробовують людство протягом ХХІ століття, актуалізуються можливості дизайну в забезпеченні соціальної обґрунтованості та економічної ефективності виробництва і споживання промислових товарів.

Михайло Марчук, Ольга Рунташ (м. Чернівці)

КОМУНІКАТИВНІ ВИТОКИ І ТВОРЧІ ПОТЕНЦІЇ ПОСТСЕКУЛЯРНОГО МИСЛЕННЯ

Постметафізичне мислення, будучи характерною рисою постмодерністської культури, не визнає загальних принципів, які мають апріорний чи трансцендентальний характер, однак і не відмовляється від універсалістської настанови, здатної забезпечити взаєморозуміння між людьми на ґрунті принципів, “прийнятних для всіх”. Юрген Габермас, автор теорії комунікативної дії, розробленої ним у 90-ті рр. ХХ ст. [див.: 5], запропонував альтернативний концепт універсалізму, суть якого полягає в реалізації потенціалу взаєморозуміння, що відкривається в комунікації. Він не нав'язується ззовні, а спонтанно формується у процесі спілкування. Люди з різними знаннями, переконаннями, віруваннями здатні досягати згоди. Це стосується будь-яких актуальних проблем, у тому числі конфлікту релігійного і секулярного світорозуміння.

Постсекулярний діалог передбачає, що людина релігійна і людина секулярна в процесі комунікації відмовляються від конфронтації та досягають взаєморозуміння. Це можливо лише за наявності в обох сторін відповідних потенцій. Так, у нерелігійної людини має бути хоча б гіпотетична можливість стати релігійною. Тим більше, що в природі людини закладене прагнення до досконалості та творчості. «У надрах технічної творчості, – писав П. Тілліх, – як і в структурі секулярної свідомості, приховуються релігійні елементи» [2. с. 403]. З іншого боку, в християнстві потенціал діалогу впливає з універсального принципу любові та спілкування в любові, сформульованого Ісусом Христом. «Любов у

Ньому охоплює космос, включаючи і релігійне, і секулярне» [там само, с. 434].

Якщо секуляризація мала переважно негативне забарвлення й аналогічні наслідки, то постсекуляризація ніби знову повертається до релігійного досвіду, до духовних практик конституювання Онтологічної людини. «Реабілітуючи ці практики, – пише С. Хоружий, – людина долає забуття буття, тому що прагне своєї самореалізації не в сутньому, а в бутті, кажучи гайдегерівською мовою» [3, с. 6]. При цьому постсекуляризм не демонструє ворожого ставлення до секуляризму, намагаючись вибудувати з ним діалогічні стосунки. Якби його метою була реставрація релігії в її колишньому статусі, тоді це й справді можна було б назвати “поверненням”, яке навряд чи було б успішним і виправданим.

Доба секуляризації не лише довела до абсурду раціональне заперечення доконечності віри в Бога, а й дискредитувала історичні форми релігійності. Після Гулагу й Освенциму людство розчарувалось у потенціалі релігійного світогляду. Заговорили про потребу в новій релігійній свідомості, в “новому осмисленні християнського”. Йдеться про «потребу наново продумати [його] зміст, вийти за [його] межі та самостійно, на власний страх і ризик, відповісти на запитання про християнське в християнстві» [1, с. 5, 8].

Постсекуляризм у контексті постмодерністського плюралістичного світорозуміння робить ставку не на боротьбу і перемогу нової світоглядної парадигми, а на реалізацію виявленого в собі потенціалу подальшого розвитку людини, суспільства, культури на ґрунті толерантного ставлення до різних світоглядів, у тому числі й передусім – релігійного. «Тепер релігійна свідомість і Онтологічна людина повинні відшукати в собі нові ресурси, тому що в теперішньому світі релігійний досвід, не втрачаючи своєї автентичної суті, повинен нести ще нову місію: у діалозі з позарелігійною, секуляризованою свідомістю він має показувати, як сучасна ситуація людини може бути не ареною її відмови від себе і добровільного зникнення, а полем її творчої реалізації себе в усій повноті своїх вимірів» [3, с. 6].

Отже, специфіка постсекуляризму полягає не стільки в реабілітації релігійного світогляду, скільки у відкритті та реалізації потенціалу його взаємодії з усіма іншими духовними феноменами сучасності, які в процесі такої комунікації здатні набувати нового смислового забарвлення.

Лише рівноправне і демократичне обговорення веде до універсальної згоди. І хоча воно пов'язане з труднощами, цього треба прагнути, тому що, по-перше, в сучасному суспільстві діалог – єдиний раціонально виправданий шлях розв'язання суперечностей і конфліктів, а, по-друге, нерозумно відмовлятися від актуалізації прихованого в цьому феномені креативного соціокультурного потенціалу. Стосовно діалогу між релігійними і нерелігійними громадянами постсекулярного суспільства сьогодні такі можливості стали очевидними. Але з обох боків потрібні кроки назустріч, реальні спроби у процесі публічного дискурсу висловлювати свої думки мовою опонента. Тим більше, що «сучасна демократична теорія відкривається назустріч релігійній аргументації, виходячи зі своєї власної внутрішньої логіки і структури, а не тому, що “релігія стукає у двері”. Демократія означає однакове ставлення до релігійних і нерелігійних громадян; демократична теорія, відповідно до своїх власних норм, повинна бути здатною вмістити релігійні аргументи» [4, с. 3].

Поняття потенціалу дозволяє не лише фіксувати розмаїття можливостей, а й оцінювати перспективи їхньої реалізації та передбачувані наслідки, взявши за критерій не стільки ідею досконалого суспільства чи держави, скільки свободу, гідність і цінність особистості. Лише в цьому контексті можна і потрібно говорити про самоцінність (аксіологічний аспект) антропологічного потенціалу, тому що настанова на ефективну реалізацію будь-яких можливостей небезпечна перетворенням особистості на засіб досягнення тієї чи тієї “сакральної” мети.

Секулярне західне капіталістичне суспільство, як і войовничо-атеїстичне, що будувало комунізм, принесло неймовірні людські жертви своїм “богам”, які неможливо виправдати їхніми “благими намірами”. В історії були також і жахливі релігійні війни з не меншими людськими втратами. Тому сьогодні набуває такого важливого значення формування нової – постсекулярної – свідомості. Це закономірний процес, який слід осмислювати з погляду його духовного потенціалу, щоб уникнути, принаймні, рецидивів непримиренної боротьби у XXI столітті.

Література:

1. Социально-политическое измерение христианства: Избранные теологические тексты XX в. (Переводы) / сост. С.В. Лёзова и О.В. Боровой. Введ. С.В. Лёзова. М.: Наука. Издательская фирма «Восточная литература», 1994. 406 с.

2. Тиллих П. Избранное: Теология культуры. М.: Юрист, 1995. 479 с.
3. Хоружий С.С. Постсекуляризм и ситуация человека. *Светское и религиозное. Этика взаимодействия в условиях социального многообразия* / ред. М.О. Орлов. ИЦ «Наука» (Саратов). 2014. С. 3–9.
4. Штёкль К. Постсекулярная субъективность в западной философской дискуссии и православное богословие. URL: http://synergia-isa.ru/wp-content/uploads/2012/12/shteokl_postsecular_subject_2010.pdf
5. Jürgen Habermas, *Justification and Application: Remarks on the Discourse Ethics*. Cambridge (MA): MIT Press, 1993; Jürgen Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge (MA): Cambridge University Press, 1996.

Юрій Мелков (м. Київ)

ЛЮДИНОМІРНІСТЬ У НАУЦІ ТА АРХІТЕКТУРІ

Поняття людиномірності виступає багатозначним терміном, який характеризує особливі риси, притаманні сучасному, постнекласичному типу наукової раціональності, розкриваючи зокрема ціннісну насиченість та гуманістичні інтенції всього сучасного знання. Деякі автори позиціонують даний термін як такий, що є зрозумілим інтуїтивно; проте, на мій погляд, його можна визначати у декількох різних аспектах [2], найбільш очевидним із яких виступає *людиносумірність* (англ. human-commensurability, рос. человекосоразмерность): світ виступає перед нами світом людини (відповідно до ідей Київської школи філософії) – обрієм подій, доступних її осмисленню. Здавалося б, подібні ідеї філософів і гуманістів минулого, починаючи із протагорівської тези про людину як міру всіх речей, давно вже затавровані в якості безнадійно антропоцентристських і благополучно забуті за доби постмодернізму та поспішно проголошеної «смерті суб'єкта». Проте, яскравими прикладами відтворення і підтвердження цих ідей у сучасних практиках є концепція антропного принципу в космології, гасла гуманістичної економіки, історії чи педагогіки, – а також і екологічно орієнтована людиносумірна (human-scale) архітектура. Варто підкреслити, що людиномірний підхід як особливість сучасної науки й усього сьогоденного знання виявляється в цьому відношенні не антропоцентричним, в сенсі егоїстично-споживчого ставлення людини до

світу, а навпаки – *екологічним*, в найбільш широкому розумінні цього слова, як сприйняття світу в якості своєї домівки, екзистенціально близької та здатної виступати предметом прихильності та любові, загалом – предметом вищих людських почуттів.

Так, іще в 1958 році австрійський художник і архітектор Фріденсрайх Хундертвассер виступив із маніфестом «Проти раціоналізму в архітектурі», в якому обґрунтовував необхідність орієнтації домобудівництва на людські масштаби, на малоповерховість – на протипагу індустріально-модерністським багатоповерхівкам [3, s.2]. Не випадково, до речі, дещо пізніше Хундертвассер став і одним із фундаторів екологічного стилю в архітектурі – в якості логічного продовження теми людиномірності: урбаністика, в якій панують штучні прямі кути, є такою ж мірою негуманною, як і протиприродною. На протипагу цьому, людиномірними та екологічними виступають такі споруди австрійського митця, як «Рогнер Бад-Блумау» чи «Лісова спіраль» у Дармштадті.

На жаль, подібний підхід не отримав значного резонансу у світовій думці; в наші дні лише казанський філософ і методолог науки В. І. Курашов висуває концепцію «антропологічної домірності» – не вживаючи, втім, терміна «людиномірність» і не посилаючись на Хундертвассера як на свого попередника. Екологія людини передбачає домірність для неї безпосереднього навколишнього світу, говорить дослідник, – і, насамперед, житла. Відповідно, сумірними щодо людини (й одночасно екологічними) є дерев'яні приватні будиночки, а не бетонні багатоповерхівки; швидкість пересування пішки, а не літаком; традиційні національні пісні та танці, блюда та напої, а не комерційне та стандартизоване масове мистецтво й громадське харчування [1].

З іншого боку, стрімкий розвиток інформаційних і комп'ютерних технологій, формально виступаючи продовженням екологічно руйнівного науково-технічного прогресу доби Модерну, призвів до можливості реалізації у сьогоденному суспільстві деяких практик, що протистоять модерністському урбанізму та масифікації. Спеціалісти у багатьох галузях діяльності отримують здатність працювати в онлайн-режимі, аж до перспектив переїзду з перенаселених міс і багатоповерхівок в «еко-поселення». Зокрема, рух «зелених кампусів» об'єднує сьогодні численні вищі навчальні заклади в усьому світі: йдеться про такий напрям як архітектури та дизайну, так і менеджменту університетських будівель, який дозволив би студентам існувати у гармонії з природним світом і

здійснювати настанови стійкого розвитку (використання відновлюваних джерел енергії, зменшення шкідливих викидів тощо).

Наприклад, при Національному університеті Сінгапура працює Центр стійких азіатських міст (Centre for Sustainable Asian Cities), який займається дослідженнями в галузі інвайронментальної урбаністики – від промислової екології та моделювання транспортних мереж для регіонів з високою щільністю населення до вивчення впливу мінливості кліматичних умов на споживання енергії та вдосконалення навколишнього середовища для забезпечення якісного життя осіб похилого віку. Ще більш яскравим взірцем може виступати Малайзійський науковий університет (Universiti Sains Malaysia), головний кампус якого розташований на острові Пінанг, де ще у 2001–2002 рр. подібна ідея була концептуалізована у вигляді формули «Університет у саду». Розташовані серед тропічного гірського лісу різні структурні підрозділи цього вищого навчального закладу розміщені переважно у двох- чи трьохповерхових будівлях у садах, гармонійно поєднуючи у собі віковічну природу та багатоманітну людську культуру. А тому можна зробити висновок, що людиномірність і екологічність служить одним із найбільш перспективних напрямів розвитку сьогоденної архітектури зокрема та суспільства в цілому.

Література:

1. Курашов В. И. Концепция антропологической соразмерности // Антропологическая соразмерность: Вторая Всероссийская научная конференция: Доклады. – Казань: КГТУ, 2010. – С. 5–24.
2. Мелков Ю. А. Человекомерность постнеклассической науки. – К.: Изд. ПАРАПАН, 2014. – 254 с.
3. Hundertwasser F. Verschimmelungsmanifest gegen den Rationalismus in der Architektur. – Wien: Hundertwasser Archiv, [Б. г.]. – URL: <http://www.hundertwasser.at/pdf/verschimmelungsmanifest.pdf>. – 5 S.
4. The University in a Garden. – Pulau Pinang: Penerbit Universiti Sains Malaysia, 2003. – 177 p.

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНА ПРИРОДА МИСТЕЦТВА

Практика мистецтва ХХ ст. і поч. ХХІ ст. що кардинально змінилася змушує естетиків переглядати питання про цінності та значущість естетичних ідей і теорій. Естетичні теорії, які раніше орієнтувались на проблеми художнього сприйняття розвинулись сьогодні у комунікативну теорію. За межами автономності мистецтва постають сьогодні питання, яким недостатньо приділялась увага. Це питання про досвід самого мистецтва, естетичної практики, які є основою маніфестацій в мистецтві і вимагають глибшого аналізу комунікативної природи мистецтва.

Тією мірою якою твір мистецтва є образно знаковою системою, його сприйняття вимагає знання мови конкретного виду мистецтва. Тією ж мірою, якою використовуються неспецифічні одиниці сприйняття (які є обов'язковими, але не достатніми елементами твору), реципієнт має можливість сприймати окремі шари твору без специфічної підготовки. Публіка розуміє автора, а автор розуміє публіку в справжньому творі, який слугує своєрідним мостом зв'язку між всезагальним і одиничним, повідомленням і мовою, спілкуванням і комунікацією. Згідно М. Бахтіна, художній твір є особливою духовною предметністю, що обов'язково передбачає адресата. Акцент досліджень в області естетики і теорії та історії мистецтва зміщується в бік вивчення художньої мови, проблем співвідношення мистецтва і мови, спілкування і комунікації.

Розширення й ускладнення сфери соціальної взаємодії, нова парадигма філософського мислення, поява нових форм естетичної діяльності і мистецтва, розвиток науки і техніки тощо, все більше привертають увагу вчених до глибшого вивчення знаково-комунікативного аспекту дослідження мистецтва. Згідно Ю. Хабермасу постмодерністське мислення передбачає лінгвістичний поворот, перехід до філософії мови, вимагає розкриття різноманітних відносин між символічно-структурованим життєвим світом, комунікативною дією і дискурсом. На відміну від модерністського поглиблення в суб'єкт, постмодернізм демонструє тенденцію до об'єктивності. Питання полягає не в естетичних якостях об'єкту (він нейтральний) і не в особливостях естетичного суб'єкту, а в тому за яких обставин відношення до об'єкта стає естетичним. Це проблема буття художнього твору в культурі, точніше як об'єкт здобуває естетичну значущість у культурному контексті.

Для аналізу проблеми буття художнього твору, його мови, механізму включення до соціально-комунікативної системи необхідно глибше розглянути такі поняття як інформація, комунікація, знак, спілкування тощо. Комунікація як об'єкт філософського аналізу являє собою один з видів загального зв'язку, точніше спрямованого зв'язку. Вона здійснюється за допомогою знаків, сигналів, спрямованих від одних об'єктів до інших і знаходить своє вираження в різного роду комунікативних актах. Дуже різноманітна у своїх напрямках комунікація єдина в своїй основі – сутність її складає обмін, передача повідомлення. Точніше комунікація саме передача повідомлень і факт її існування очевидний, тоді як інформація цією безпосередністю не володіє.

Прийнято розрізняти комунікативний процес, коли передача повідомлення призначена суворо визначеним одиничним приймачам інформації і такий, коли передача повідомлення призначена безлічі систем одночасно, у цей процес втягується підмножина приймаючих систем (саме з такою комунікацією ми маємо справу в мистецтві).

Коли мова йде про соціальну комунікацію, то під нею найчастіше розуміють спілкування. Ці поняття близькі їх нерідко ототожнюють, але деякі автори вказують на їхні відмінності (М.С.Каган, Е.Ю.Соколов та ін.). Вони виходять з того факту, що комунікація в широкому сенсі є односпрямований зв'язок, а спілкування – міжсуб'єктні взаємовідношення, така діяльність суб'єкта, що звернена до іншого суб'єкта.

Французький антрополог К.Леві-Строс, досліджуючи світ значень культури дає широку інтерпретацію поняттю комунікації як структури загальної для різних сфер людської поведінки (комунікація мовна, товарів і послуг, шлюбних партнерів тощо). Так само трактує це поняття і канадській архітектор Дж.Бейрда, розглядаючи архітектуру в термінах лінгвістики: «...і природна мова і архітектура тією ж мірою як одяг, готування їжі і будь-які інші форми соціального існування є система комунікації».

Мистецтво виступає такою організованою комунікативною системою, яка переборює обмеженість емпіричного шляху оволодіння соціально-історичним досвідом людських відносин і додає цьому процесу цілеспрямованості. Мистецтво створює і відповідні мовні засоби збагачує їх, удосконалює і розвиває. Системи цих засобів розвиваються, історично забезпечуючи наступність і зберігаючи при цьому безпосередньо особистий характер передачі досвіду новим генераціям людей і кожному з них окремо. Треба зауважити, що ця особливість зв'язує комунікативну діяльність

мистецтва з іншими напрямками його діяльності, спираючись на пізнання, на цінності, що історично склалися та намічає нові обрії і типи людських відносин.

Література:

1. М.Бахтин Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1986
2. К.Леві-Строс Структурная антропология. – М.: Наука, 1985
3. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну /Пер. з нім. В. Купліна. — К.: Четверта хвиля, 2001. — 424 с.
4. Габермас Ю. Постметафізичне мислення / Пер. з нім. В. Купліна. — К.: Дух і літера, 2011. — 280 с
5. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів. — Львів: Літопис, 2004. — 652
6. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Пер. с итал. В. Резник и А. Погоняйло. — СПб. : Симпозиум, 2006. — 544 с.

Лариса Наумова (м. Київ)

ВУФКУ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ 1920-Х

Становлення українського національного кінематографа відбувалося у 20-х роках ХХ ст. Цьому етапу передувало надзвичайно складне і насичене подіями десятиліття: Перша світова війна, революція, громадянська війна (під час якої на території України діяло одночасно шість армій), ствердження радянської влади. Природно, усі ці події мали значний вплив на культурні й мистецькі процеси. Не менш значимо відбилися на них і політичні та економічні експерименти перших років становлення нової радянської влади.

Все ж, з 1917 року за абсолютно несприятливих умов, продовжилась або точніше відновились планомірна поступова розбудова галузі. Здійснювана вона була в основному політикою радянської влади, яка, імовірно, пов'язувала з розвитком українського радянського кінематографа власні практичні інтереси.

Важливу роль у цій розбудові належало відіграти ВУФКУ (Всеукраїнському фотокіноуправлінню) – державній кінематографічній організації, яка за менш, ніж десятирічне своє існування, плідно працювала за багатьма векторами.

Важливими для загальнокультурної ситуації були політичні та економічні перетворення початку 20-х років ХХ ст. Офіційно з 1921 року відбулось запровадження нової економічної політики (НЕП), за якої здійснилася економічна переорієнтація (яку уряд, однак, проголосив тимчасовим заходом). Ця політика дозволила у найкоротший термін досягнути загального економічного піднесення та масового добробуту.

Радянською владою були здійснені також і значні поступки щодо національної політики. Так, з 1 серпня 1923 р. (на підставі резолюції ХІІ з'їзду РКП(б) з національного питання) було видано декрет уряду України, з якого фактично починає впроваджуватись політика «коренізації» національних компартій (в Україні вона отримала назву «українізації»). «Українізація» означала запровадження української мови (у тому числі як офіційної мови державних установ), підтримку українських національних проявів у загальнокультурній і мистецькій сферах. У цей час відбувається реорганізація освітніх та наукових закладів із врахуванням національних інтересів.

Саме за таких сприятливих умов 13 березня 1922 року виникло ВУФКУ. До його керівництва увійшли п'ять осіб, обраних адміністративною радою і затверджених урядом. Під його контроль підпала вся кіноіндустрія та кінофікація України і Криму.

ВУФКУ розгорнуло діяльність по багатьох векторах. Діяльність ця невдовзі дала відчутні результати. «Якщо за єдиний економічний критерій взяти принцип самофінансування, то через три роки ВУФКУ стає другою за потужністю державною кінофірмою в СРСР після “Совкіно”» [Госейко, с.21]. Уміла організаційна політика, турбота про розвиток і популяризацію кінематографа, співпраця з творчими працівниками, видання часописів та галузевої літератури невдовзі стали причиною потужного зростання українського кінематографа як на союзному, так і на міжнародному рівні.

Незважаючи на усі складнощі, в Україні відбулося становлення кінематографа як мистецтва. Та не українського радянського, на що владою було витрачено максимум зусиль, а українського національного.

Однак перші кроки українського національного кінематографа припали фактично на час зміни політичної та ідеологічної ситуації, коли керівництво повністю централізується і переходить до рук радянської влади, яка мала власні погляди й інтереси у цій сфері. І, оскільки кіногалузь визначалась як галузь потужного ідеологічного впливу, національні ідеї тут зовсім не відповідали генеральній лінії політики радянського уряду.

Діяльність ВУФКУ за таких обставин була припинена. Та досягнення українського кінематографа не залишилися непоміченими й мали значний світовий резонанс.

Література:

Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896 – 1995 / Пер. з франц. / Л. Госейко.– К.: KINO – КОЛО, 2005. – 464 с.

Іннола Новікова, Марина Литвин (м. Київ)

**ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЯ»
ТА «ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»**

На межі ХХ-ХХІ століть людство вступило в інноваційну добу, яка відзначається значним зростанням змін у всіх сферах соціального буття. Це час могутнього прогресу фундаментальних наук, перегонів наукомістких технологій, масштабних науково-технологічних проєктів. За таких умов фундаментом, джерелом сучасної діяльності людини має стати інноваційна діяльність. Опанування механізмом управління інноваційними процесами може стати передумовою суттєвих радикальних рішень у сфері господарського, політичного, духовного і в цілому суспільного життя будь-якої країни.

У сучасному світі відбуваються складні, багатогранні процеси в соціальному, економічному і духовному житті країн, націй, етносів, народів. За таких умов фундаментом, джерелом сучасної діяльності людини має стати інноваційна діяльність. Науковці єдині в тому, що саме місце новації у структурі діяльності буде зростати в міру перетворення середовища існування людей із природного в створюване, техногенне. Формування нової соціально-економічної та політико-правової реальності перебуває у прямій залежності від того, якою мірою ці процеси будуть пронизані стратегією інноваційно-синтезуючої діяльності, наскільки в них будуть панувати принципи гуманізму, здорової критичності, соціальної свободи, плюралізму думок, високої моральної відповідальності. Особливе місце в цих процесах має відводитися активному розвитку творчого, інтелектуального потенціалу кожної особи, нації, суспільства в цілому.

Усі інновації та нововведення є надбанням практичної діяльності людей, тому розуміння їх сутності знайшло своє відображення більше в

економічній та технічній літературі. Філософські наукові пошуки навколо цього питання ще й досі являють собою неструктуровану множину різних тлумачень та визначень. Переважна більшість науковців вважають, що інноваційність є загальною властивістю, яка притаманна культурі, суспільству в цілому і окремим її складовим. Здатність суспільного організму відображати дійсність, трансформувати дії, вносити елемент новизни і т. ін. Історично формується у людській культурі у тісному взаємозв'язку з його адаптивною здатністю, яка робить можливим вирішення проблем, які безпосередньо постають перед людиною і суспільством. Інновації як важлива складова суспільної системи, яка еволюціонує, як механізм перетворень, що створює передумови для соціокультурних змін різного масштабу, залежить від людської здатності до творчості і можливостей суспільства приймати або адаптувати результати цієї творчості.

Інновація є дійсно людською потребою і за своєю мотивацією виступає як нормальне природне явище [1, с. 147-148; 2, с. 164]. Можна назвати дві головні причини, що роблять необхідними інновації:

1. Внутрішня – зростання і ускладнення потреб людини, родини, суспільства змушують здійснювати винаходи все більш нових та ефективніших засобів задоволення цих потреб.

2. Зовнішня – постійно змінюване середовище, що оточує людину і суспільство (природне, соціально-економічне) привносить нові зміни подій і явищ суспільного буття. Людина змушена використовувати всі свої сили та досвід для того, щоб адаптуватися до цих змін, встояти у конкурентній боротьбі. Суспільству в цілому і кожній його частині, зокрема, необхідно розвиватися та йти уперед, тому що консервативна частина суспільного організму приречена на поразку в боротьбі за існування і розвиток [3, с. 15].

Разом з тим, слід зауважити, що зміст терміну «інновація» ще не став надбанням спеціального аналізу у філософських наукових дослідженнях, а сама дефініція відсутня у довідковій літературі. У різноманітних варіантах експлікації даного поняття чітко фіксується прив'язка до предметних галузей конкретних наук, інноваційність яких розглядається тим або іншим автором. Терміни «новина», «новація», «інновація», «нововведення» широко використовуються у повсякденній практиці і нерідко ототожнюються, хоча дещо різняться за своєю сутністю. Ці терміни об'єднує те, що вони відображають розвиток, оновлення. Будь-яка соціоекономічна система розвивається через оновлення.

У вітчизняній, як і у світовій літературі існують численні погляди на сутність та зміст поняття «інновація». І це не дивно, адже як зауважив відомий американський футуролог Елвін Тоффлер, серед проблем, з якими стикається суспільство, немає важливішої і складнішої, ніж проблема нововведень [4].

Слід відзначити що, незважаючи на значне накопичення емпіричних знань та теоретичних концепцій, на сьогодні відсутня узагальнююча теорія з інноватики, існують розбіжності з ряду важливих методологічних питань, тлумачення основних категорій, про що свідчить спеціальна література.

Література:

1. Мончев Н. Разработки и нововведения. – М.: Прогресс, 1978. – 160 с.
2. Салямон Л.С. О некоторых факторах, определяющих восприятие нового слова в науке // Научное открытие и его восприятие / Под ред. С.Р. Микулинского, М.Г. Ярошевского. – М.: Наука, 1971. – С. 95-113
3. Социальная инноватика в управлении: муниципальные финансово-производственные группы: учеб. пособие для вузов / Под общ. ред. В.Н. Иванова, С.Б. Мельникова – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Муниципальный мир, 2006 – 260 с.
4. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ. – М.: АСТ, 2002 – 204с.

Олена Предко (м. Київ)

СУТНІСТЬ ТА СМИСЛИ МОЛИТВИ

Постійне вдосконалення особистості, підвищення її ролі в процесі позитивних змін в суспільстві актуалізують проблему пошуку духовних орієнтирів існування людства. Ця проблема породжує гостру потребу в осмисленні як богословських, так і філософських надбань, пов'язаних з антропним виміром світу, неодмінним атрибутом якого є модус духовності. Важливу роль у цьому контексті відіграє молитва.

Молитва являє собою психічний стан, який виникає з внутрішньої потреби людини поділитись своїми переживаннями, під час якого вона звертається до надприродних сил задля задоволення власних потреб, стремлень чи засвідчення певних намірів. На відміну від переживання і

діяльності, феноменологічна основа молитви – «можливість неможливого». У молитовному процесі змінюється особистісне ставлення, оцінка, осмислення своїх душевних актів і станів.

Молитва активізує, мотивує вникання в стосунки «людина-Бог». В даному випадку мова йдеться про молитовне звертання чи прохання до Божого благословення на яесь починання, чи висловлення подяки, чи прохання про покаяння. Відтак молитовне цілепокладання забезпечується завдяки в уникненню в духовний сенс того, що має відбутися чи вже відбулося, однак людина намагається знайти йому виправдання – покаятися і тим самим заручитися підтримкою. В цьому процесуальному дійстві відбувається своєрідне перетікання від волі до віри як вольового імпульсу до практичної дії, до тих смислових координат, у яких розгортається таїна діалогу. «Молитва забезпечує вникання в діалогічну атмосферу, тим самим актуалізуючи, проявляючи і зміцнюючи власні діалогічні потенції акту вникання. Внутрішні діалоги з самим собою і зі своєю душею не припиняються і молитвою як спробою «співбесіди з Богом», але доповнюються і розкриваються назустріч очікуваному Співбесіднику. Одна справа вникання в зміст життєвої ситуації в порожньому і самотньому світі, і зовсім інша – при світлі хоча б очікуваного, сподіваного, а то й безпосередньо відчутного Божого погляду на душу, погляду вимогливого, тобто шукаючого істину душі, і милосердного, довготерпеливого, готового прощати і зцілювати»[1, с.135].

Молитовний досвід слід розглядати багатопланово: по-перше, в ньому є не тільки ті релігійні переживання, які викликає в людині позамежна реальність, але є також і відповідна реакція людини, її позитивний або негативний відгук на випробуване переживання; по-друге, є певні форми сприйняття, осмислення і передачі цього досвіду, які пов'язані з певними релігійними традиціями.

Молитва як зустріч-діалог включає в себе такі складові. По-перше, потрібно вміти почути Іншого, відкритися для сприйняття й стати на його бік. По-друге, потрібно зрозуміти його, вступаючи в діалог. По-третє, – спільна синергетична дія, яка закріплюється у вчинку, події, що епохально змінюють суб'єкта цього процесу. Зустріч з Іншим – це наче постійний стан «між», де розширюється, долається межа мого «Я», де «Ти» вже - не «Ти», але і не «Інший». Це своєрідний рухливий, взаємно перетікаючий, пульсуючий процес, завдяки якому відбувається самоактуалізація, самоствердження себе через Іншого. Така собі плинність, в якій зливаються

воедино твоє, особистісне й інакше, вимальовуючи подію-зустріч, завдяки якій розмикається замкнута на собі система людського «Я», відсвічуючи новими смислами й заново відкриває для нас наше власне існування.

Російські вчені В. Сльозін та І. Рибіна [2, с.18] на всесвітній конференції «Останні досягнення науки про свідомість» (Арізонський університет, США, 1999 р.) доповіли про відкриття унікального феномена – особливого стану людини під час молитви. Учені виявили, що під час молитовного стану православного священнослужителя електроенцефалограма засвідчувала повне відключення кори головного мозку – при цьому зберігалася ясність свідомості. Дослідники довели, що молитовний стан конче необхідний людському організму поряд із пильнуванням та повільним і швидким сном. Однак все-таки вияв такого стану не обмежується лише суто релігійною сферою, а є сутнісним атрибутом духовності в усіх її виявах.

В стані молитва людина намагається вписати, вбудувати себе в неї, добудувати своє «Я» до рівня Іншого, але при цьому залишитись собою. Якщо в цьому цілепокладальному процесі вона втрачає себе, перестає чути відгук, звернений до її неповторної самості - в цьому випадку молитва втрачає свою діалогічність.

Все, що пов'язано з молитовними переживаннями, носить інтенційний характер, спрямоване на смислотворильну активність, а конкретніше в нашому випадку – активно осмислене і осмислювальне ставлення до молитви як певної релігійної практики. В глибинних пластах молитовних переживань є щось «трансуб'єктивне», є якась початкова зверненість людського серця до Бога і залученість Бога в нашу зверненість.

Молитва – це своєрідний психічний стан, який характеризується надзвичайною інтенсифікацією емоційно-чуттєвої сфери, що врешті-решт призводить до переображення людини, прориву її в царину Божественного. Причому процесуальний характер молитви висвічує духовні обрії буттєвості людини, дозволяє розширити її духовно-трансцендентні сенси існування, що, безперечно, сприятиме обґрунтуванню такого типу філософування, який би поєднував би раціональне та ірраціональне і тим самим служив би і розуму, і почуттю, і моральності у формуванні особистості, її причетної до сфери Божественного. Молитовні практики виступають генератором енергії, підтримують внутрішню установку людини, необхідну для подальшої діяльності і для подолання труднощів. Фактично, молитва стає генератором формування своєрідної суб'єктивної

реальності людини, яка задає її стиль життя і мислення. Тому молитовний процес формує складну архітектоніку духовного способу буття людини, задає її життєздатність, завдяки чому вона самовизначається, націлюючись на діалогічне спілкування з Абсолютом.

Література:

1. Василюк Ф.Е. Переживание и молитва (опыт общепсихологического исследования) /Ф.Е. Василюк. – М.: Смысл, 2005. – 191 с.
2. Молитва – как особое состояние человека. Сенсационное открытие ученых Института имени В. М. Бехтерева // Спасите наши души. Журнал для верующих и неверующих. – 1999. – № 8. – С.18

СПИСОК АВТОРІВ

Альчук Марія Павлівна, доктор філософських наук, професор кафедри теорії та історії культури філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

Бессалова Тетяна Володимирівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва» НАН України

Бойченко Михайло Іванович, доктор філософських наук, професор кафедри теоретичної і практичної філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Бондажевська Людмила Сергіївна, кандидат філософських наук, старший викладач Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

Ботвіновська Світлана Іванівна, доктор технічних наук, доцент, завідувач кафедри нарисної геометрії та інженерної графіки Київського національного університету будівництва та архітектури

Васильєва Ірина Василівна, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

Ведмедєв Михайло Михайлович, доктор філософських наук, доцент кафедри філософії та соціальних наук Сумського державного педагогічного університету

Велько Марія Ігорівна, студент групи КН-21 Київського національного університету будівництва та архітектури

Вітер Дмитро Володимирович, доктор філософських наук, провідний науковий співробітник, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

Галушко Олександр Сергійович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Гвоздяк Валентин Миколайович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Гринько Олена Андріївна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Гулей Дарина Володимирівна, аспірантка кафедри інформаційні технології в архітектурі Київського національного університету будівництва та архітектури

Гусєв Микита Олександрович, магістр архітектури кафедри інформаційних технологій в архітектурі Київського національного університету будівництва та архітектури

Деревінський Василь, доктор історичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і архітектури

Євдокімова Тетяна В'ячеславівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Завгородня Ольга Дмитрівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Загрійчук Іван Дмитрович, доктор філософських наук, професор кафедри філософії і соціології Українського державного університету залізничного транспорту

Зленко Наталя Михайлівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціальних наук Навчально-наукового інституту історії та філософії Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Івашко Олександр Дмитрович, асистент кафедри рисунку і живопису Київського національного університету будівництва та архітектури

Ільницька Любов Віталіївна, кандидат філософських наук, Європейське об'єднання з питань естетики

Кащенко Олександр Володимирович, доктор технічних наук, професор, декан архітектурного факультету, завідувач кафедри рисунка та живопису

Кисельов Микола Миколайович, доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту філософії імені Григорія Сковороди НАН України

Коновалюк Анастасія Вікторівна, аспірант кафедри інформаційних технологій в архітектурі Київського національного університету будівництва та архітектури

Копча Олексій, студент групи КН-21 Київського національного університету будівництва та архітектури

Коротков Євгеній Микитович, аспірант кафедри будівельних машин Київського національного університету будівництва та архітектури

Куцєвич Вадим Володимирович, доктор архітектури, професор, завідувач кафедри архітектурного проектування цивільних будівель і споруд Київського національного університету будівництва та архітектури

Куцєвал Світлана Вікторівна, доктор філософських наук, професор кафедри теоретико-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Лакуша Наталія Михайлівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Литвин Марина В'ячеславівна, аспірант Інституту інноваційної освіти Київського національного університету будівництва та архітектури

Марчук Михайло Георгійович, доктор філософських наук, професор кафедри філософії Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Мелков Юрій Олександрович, доктор філософських наук, провідний науковий співробітник відділу інтернаціоналізації вищої освіти, Інститут вищої освіти Національної Академії педагогічних наук України

Місержи Світлана Дмитрівна, кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця

Мітіна Валентина Олексіївна, кандидат філософських наук, професор кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Мозгова Наталія Григорівна, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Мокан Наталія Ігорівна, аспірант кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Наумова Лариса Миколаївна, кандидат філософських наук, доцент кафедри режисури телебачення Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого

Ніколаєнко Наталія Василівна, кандидат філософських наук, доцент, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікогського"

Ніколаєнко Тетяна Петрівна, кандидат технічних наук, доцент кафедри нарисної геометрії та інженерної графіки Київського національного університету будівництва та архітектури

Новікова Іннола Вікторівна, доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та менеджменту Київського національного університету будівництва та архітектури

Онуфрійчук Роман Васильович, кандидат філософських наук, асистент кафедри філософії, Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Остапенко Борис Іванович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика

Павчук Марія-Катерина Сергіївна, аспірант кафедри філософії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Паньків Давид, студент архітектурного факультету Київського національного університету будівництва і архітектури

Пархоменко Тетяна Сергіївна, доктор філософських наук, професор, керівник відділу з питань етики Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

Пережуда Євген Вікторович, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва та архітектури

Петрушенко Віктор Леонтійович, доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національного університету «Львівська політехніка»

Петрушенко Оксана Петрівна, доктор філософських наук, доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Львівського медичного інституту

Піхорович Василь Дмитрович, старший викладач, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікогського"

Повторева Світлана, доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національного Університету „Львівська політехніка”

Покотило Костянтин Михайлович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Пономаренко Тетяна Олександрівна, кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії та соціальних наук Навчально-наукового інституту історії та філософії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Починок Ірина Борисівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Предко Олена Іллівна, доктор філософських наук, професор кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Пугачова Тетяна Василівна, старший викладач кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Радзіняк Тетяна Іванівна, кандидат філософських наук, асистент кафедри філософії, Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Ратніков Володимир Сазонович, доктор філософських наук, професор кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету

Рижко Лариса Володимирівна, доктор філософських наук, професор кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Ротозій Анна Юріївна, студент групи ТЗНС – 21 Київського національного університету будівництва та архітектури

Рошкулець Роман Георгійович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Рубанець Олександра Михайлівна, доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікогського"

Рупташ Ольга Василівна, доктор філософських наук, доцент кафедри філософії Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Северинчик Анна Ігорівна, студент групи ТЗНС – 21 Київського національного університету будівництва та архітектури

Силкіна Світлана Олександрівна, асистент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Сингаївська Алла Михайлівна, кандидат філософських наук, провідний фахівець Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

Скиба Іван Петрович, кандидат філософських наук, кафедра філософії Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету

Скиба Оксана Петрівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет

Ставроян Сергій Сергійович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Сторіжко Олександр Йосипович, старший викладач кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Стребкова Юлія Віталіївна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікогського"

Таран Ганна Павлівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Теклюк Анатолій Іванович, кандидат філософських наук, доцент кафедр філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету

Титар Олена Володимирівна, доктор філософських наук, доцент, професор кафедри теорії культури і філософії науки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Тимохін Віктор Олександрович, доктор архітектури, професор, завідувач кафедри дизайну архітектурного середовища (ДАС) Київського національного університету будівництва та архітектури

Ткач Іванна Яремівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної політики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Турпак Надія Василівна, кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник відділу філософії та геополітики Науково-дослідного інституту українознавства

Хавроненко Василь Дмитрович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Хайдуков В.О., аспірант кафедри ОАіАП Київського національного університету будівництва та архітектури

Чан Пен, аспірант, Київський національний університет будівництва та архітектури

Чорноморденко Дмитро Іванович, кандидат філософських наук, старший викладач, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Чорноморденко Іван Васильович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Чуйко Вадим Леонідович, доктор філософських наук, професор кафедри філософії та методології науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чурсінова Оксана Юріївна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії НУ «Львівська політехніка»

Шарипін Андрій Вікторович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури

Шебек Надія Миколаївна, доктор архітектури, професор, завідувач кафедри містобудування архітектурного факультету Київського національного університету будівництва та архітектури

Шкляєв Д.О., студент групи АТП-21 Київського національного університету будівництва та архітектури

Шохов Олександр Сергійович, кандидат філософських наук, Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова

Яценко Віктор Олександрович, кандидат архітектури, професор кафедри ландшафтної та туристично-рекреаційної архітектури КНУБА

Наукове видання

**ФІЛОСОФІЯ НАУКИ, ТЕХНІКИ І АРХІТЕКТУРИ
В ГУМАНІСТИЧНОМУ ВИМІРІ**

Тези доповідей
другої всеукраїнської наукової конференції

Комп'ютерне верстання *А.В. Шарпіна*

Підписано до друку 18.11.2019. Формат 60 x 84 ^{1/16}
Ум. друк. арк. 12,55. Обл.-вид. арк. 13,5.
Тираж 90 прим. Вид. № 7/11-19. Зам. № 37/1-19.

Видавець та виготовлювач
Київський національний університет будівництва і архітектури

Повітрофлотський проспект, 31, Київ, Україна, 03680

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
Видавничої справи ДК № 808 від 13.02.2002 р.

 (044) 241-55-85; (066) 260-97-76; (066) 806-67-87

 filkaf.kisi@ukr.net

 http://www.knuba.edu.ua/?page_id=38750